OŚWIATA I WYCHOWANIE

CZASOPISMO WYDAWANE NAKŁADEM
MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

ROK II. WRZESIEŃ 1930 ZESZYT 7.

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

MATERJAŁY DO SPRAWOZDANIA Z DZIAŁALNOŚCI W ROKU 1929.

TREŚĆ

W roku 1927 P. Prezes Rady Ministrów Prof. Dr. Kazimierz Bartel zarządził wydanie ogólnego sprawozdania z działalności Rządu. Sprawozdanie to, dokonane zbiorowo przez poszczególne Ministerstwa, ukazało się w 1928 r. nakładem Prezydjum Rady Ministrów, jako Wydawnictwo Komitetu Ekonomicznego Ministrów p. t. „Materjały odnoszące się do działalności Rządu w czasie od 15 maja 1926 r. do 31 grudnia 1927".

Ta „pierwsza próba" zdaniem P. Premjera nosiła „charakter fragmentaryczny sprawozdania, ujmującego działalność maszyny państwowej tylko w jej poszczególnych urzędach", ale jednocześnie posiadała „prostą rzeczowość, nieozdobioną żadnemi motywami publicystycznemi". Cel sprawozdania „zmierzał do zapoznania obywateli z rzeczywistą, żmudną i niezawsze docenianą pracą naszego młodego aparatu państwowego", następnie chodziło o „szerokie udostępnienie" sprawozdania urzędnikom państwowym. „Zapoznanie się z działalnością całej maszyny państwowej — zdaniem P. Premjera — powinno podnieść u wszystkich urzędników świadomość uczestniczenia w wielkim wysiłku zbiorowym i poczucie ogólnej celowości tego wysiłku, budzące zkolei radość pracy". P. Premjer Bartel chciał w ten sposób „nakłonić urzędników do samorzutnego, perjodycznego oceniania dokonanej pracy w związku z całokształtem życia państwowego".

Wymieniony tom I „Materjałów" zawierał również pierwsze sprawozdanie z działalności Ministerstwa W. R. i O. P. za czas od 15 maja 1926 r. do 31 grudnia 1927 r.

Następne sprawozdanie Ministerstwa objęło cały rok 1928 i drukowane było w 1929 r. nakładem Prezydjum Rady Ministrów, w II-im tomie wydawnictwa Komitetu Ekonomicznego Ministrów p. t. „Materjały odnoszące się do działalności Rządu za rok 1928. Sprawozdanie Ministerstw".

Dalsze wydawanie ogólnych sprawozdań zostało wstrzymane. Niniejsze sprawozdanie Ministerstwa W. R. i O. P. nawiązuje do wymienionego wydawnictwa i łącznie z dwoma sprawozdaniami, tam ogłoszonemi, stanowi trzecie zkolei sprawozdanie roczne w zakresie tego resortu.

I. SPRAWY OGÓLNE.

1. Organizacja władz.

Organizacja. W roku sprawozdawczym organizacja Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zasadniczo nie została zmieniona.

Trzeba jednak zaznaczyć, że nowy statut Ministerstwa (Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 sierpnia 1928 r. Dziennik Urzędowy Ministerstwa W. R. i O. P., Nr. 11, z 5 października 1928 r.) wszedł w życie ostatecznie z początkiem okresu sprawozdawczego i w okresie

tym dokonała się likwidacja niektórych wydziałów lub też rozpoczęły pracę wydziały nowe (Por. „Materjały odnoszące się do działalności Rządu za rok 1928. Sprawozdania Ministerstw". Warszawa, 1929. Nakładem Prezydjum Rady Ministrów. Str. 303—4).

Etaty centrali: Ilość etatów urzędniczych w okresie budżetowym 1929/30 wzrosła do 290. Wzrost ten tłumaczy się tem, że stanowiska ministerjalnych wizytatorów szkół, zamieszczone dotychczas w ogólnej liczbie etatów wizytatorskich we władzach II instancji (Dz. III budżetu), przeniesione zostały do centrali. Równocześnie pod względem jakościowym zaszła ta zmiana, że kilka etatów niższych, XI stopnia służbowego, zostało zamienionych na wyższe (X i IX).

W ten sposób w zarządzie centralnym jest następująca ilość etatów w poszczególnych stopniach służbowych:

Jedno stanowisko II stopnia (Minister), jedno III stopnia (Podsekretarz Stanu), sześć IV stopnia (Dyr. Dep.), 24 Nacz. Wydz. w V st. sł., 128 stanowisk VI — VIII st. sł., 98 stanowisk IX — XI ponadto 32 ministerjalnych wizytatorów szkół.

Etaty władz II instancji. W okresie budżetowym 1929/30 r. liczba etatów urzędniczych we władzach II instancji uległa zmianie pod względem jakościowym i ilościowym. Przesunięto bowiem 31 etatów wizytatorskch do centrali (Dz. I budżetu), a dodano 4 nowe etaty wizytatorskie, przeznaczone dla wizytatorów wychowania fizycznego (Warszawa, Poznań, Kraków) i higjeny szkolnej (Wilno). Ponadto zmniejszono ilość etatów XII st. sł. a podwyższono skutkiem tego ilość etatów wyższych. W ten sposób z ogólnej liczby etatów 820 przypada:

10 etatów w IV st. sł., 35 etatów naczelników wydziałów w V st. sł., 97 etatów wizytatorów szkół, 218 etatów od VI do VIII st. sł., 460 etatów od IX — XII st. sł.

Wzrosła ilość etatów funkcjonarjuszów niższych z 70 na 82 ze względu na zbyt szczupłą ilość woźnych w niektórych Okręgach Szkolnych, oraz przez dodanie etatów dla 6 szoferów (XII st. sł.) w tych Kuratorjach, dla których zakupiono samochody służbowe (Kraków, Lwów, Poznań, Równe, Warszawa, Wilno).

2. Organizacja pracy.

Koordynacja pracy Ministerstwa. W lutym 1929 r. powołana została do życia Stała Komisja Międzydepartamentowa. Regulamin Komisji, omówiony na pierwszem posiedzeniu w dniu 23 lutego tegoż roku, zatwierdzony został przez P. Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dnia 17 kwietnia 1929 r. (Nr. I. S. 180/29). Według powyższego regulaminu: (§ 1.) zadaniem Stałej Komisji Międzydepartamentowej jest pogłębianie i usprawnianie pracy Ministerstwa jako całości

przez koordynowanie pracy poszczególnych departamentów i wydziałów, głównym zaś środkiem działania (§ 2) jest omawianie ważniejszych zagadnień i prac w Ministerstwie oraz sposobów ich realizacji.

Posiedzenia Stałej Komisji Międzydepartamentowej odbyły się: 1. w dniu 23 lutego 1929 r., poświęcone regulaminowi i programowi prac Komisji, 2. w dniu 14 marca 1929 r. — programowi działalności Wydziału Sprawozdawczego, 3. w dniu 30 kwietnia 1929 r. — pracom Wydziału Programowo - Organizacyjnego, 4. w dniu 13 maja 1929 r. — sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego, 5. w dniu 13 czerwca 1929 r., poświęcona omówieniu zagadnienia: czy nie należy przeprowadzić zmian w t. zw. kalendarzu szkolnym, a zwłaszcza, czy należy utrzymać dotychczasowe terminy początku i końca roku? oraz pracom Wydziału Szkół Średnich, 6. w dniu 30 października 1929 r. — pracom Wydziału Oświaty Pozaszkolnej, 7. w dniu 11 grudnia 1929 r. — wyzyskaniu prasy w pracach Ministerstwa W. R. i O. P.

P r a c a b a d a w c z o - r e j e s t r a c y j n a i w e w n ę t r z n o - i n f o r m a c y j n a. W związku z merytoryczną koordynacją prac Ministerstwa pozostawała praca badawczo-rejestracyjna. Zajęto się przedewszystkiem ujednostajnieniem procedury w zakresie zbierania materjałów informacyjnych o stanie zagadnień oświatowych i innych, obchodzących Ministerstwo, oraz ich realizacji u nas i zagranicą.

W tej sprawie wydany został okólnik wewnętrzny P. Podsekretarza Stanu z 30 marca 1929 r., Nr. I. S. 2169/29.

Zarejestrowane zostały również materjały informacyjne, zebrane w obrębie różnych departamentów, dotyczące: 1. stanu wychowania fizycznego i opieki higjeniczno - lekarskiej w szkolnictwie zagranicznem, 2. spraw kształcenia nauczycieli szkół powszechnych w Anglji, Czechosłowacji, Francji, Niemczech, Rosji, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Szwajcarji, Szwecji, Włoch, oraz w pewnym zakresie — w Belgji, Bułgarji, Chinach i Danji, 3. programy, sprawozdania i publikacje specjalne, dotyczące szkolnictwa zawodowego w państwach zachodnio-europejskich, 4. materjały, dotyczące ilości i rodzaju katedr na uniwersytetach zachodnio - europejskich, 5. materjały, dotyczące statystyki muzeów w Polsce, 6. materjały do spisu bibljotek w Polsce, 7. dane, dotyczące produkcji wydawniczej, 8. dane, dotyczące artystów - plastyków, wytwórni przemysłu artystycznego, ośrodków sztuki ludowej i życia teatralnego na wsi, 9. materjały do ewidencji teatrów stałych i objazdowych, zrzeszeń artystów scenicznych, zrzeszeń literackich, czasopism teatralnych i literackich, literatów polskich, 10. dane, dotyczące szkół muzycznych, plastyczno - rytmicznych, filmowych i dramatycznych, kwalifikacyj nauczycieli muzyki, ustroju szkolnictwa muzycznego w państwach europejskich, 11. materjały do ewidencji chórów i orkiestr, zrzeszeń

i związków muzyków, towarzystw muzycznych, czasopism muzycznych, muzyków kompozytorów.

Rozpoczęta została praca nad zbieraniem i rejestracją materjałów informacyjnych dotyczących całokształtu zagadnień oświatowo - szkolnych zagranicą.

Zebrano i zarejestrowano następujące materjały informacyjne:

1. adresy prawie wszystkich organizacyj nauczycielskich na terenie Europy i Ameryki (U. S. A.) wraz z krótkiemi wiadomościami o ich organach, liczebności i kierunkach ideowych,

2. analogiczne informacje o organizacjach oświatowo - pedagogicznych o charakterze międzynarodowym,

3. w związku z powołaniem w czerwcu 1929 r. przez P. Ministra W. R. i O. P. Komitetu Organizacyjnego, mającego się utworzyć Muzeum Oświaty i Wychowania w Warszawie, zebrane zostały materjały informacyjne o zagranicznych instytucjach badawczych w zakresie zagadnień oświatowych i muzeów pedagogicznych,

4. informacje w zakresie a) administracji szkolnej i b) zagadnień specjalnych, jak wychowanie obywatelskie i t. p.

Niektóre sprowadzone materjały, np. organizacja szkół utrakwistycznych w Luksemburgu mają jako materjał porównawczy doniosłą wartość dla czynników zmuszonych niejednokrotnie do rozstrzygania zawiłych zagadnień politycznych.

Sporządzone zostały wykazy czasopism polskich i zagranicznych, znajdujących się w Bibljotece Ministerstwa, oraz od ostatniego kwartału 1929 r. wprowadzone zostały wykazy kwartalne książek nabytych i zainwentaryzowanych w Bibljotece; wiadomości te stale są odtąd komunikowane wszystkim Wydziałom Ministerstwa. Podjęta została również stała rejestracja wszystkich wydawnictw podejmowanych w obrębie Ministerstwa lub przy jego współdziałaniu. Rejestracja ta służyć ma do informacji wewnętrznej Wydziałów, nadto zmierza w kierunku łatwiejszego udostępnienia tych wydawnictw urzędnikom Ministerstwa i szerszej publiczności.

Biurowość Ministerstwa. W centrali prowadzono w dalszym ciągu ścisłą kontrolę nad funkcjonowaniem kancelarji i sił kancelaryjnych, stale dążono do jak największego usprawnienia działania tych organów centralnej administracji szkolnej. Opracowano regulamin dla biur przepisywania i przygotowano projekt jednolitej instrukcji biurowej dla Ministerstwa, która wejdzie w życie po przeniesieniu wszystkich biur do nowego gmachu.

Biurowość Kuratorjów Okręgów Szkolnych. Wprowadzono w życie od 1 stycznia 1929 r. jednolitą instrukcję biurową dla Kuratorjów Okręgów Szkolnych i w związku z tem przeprowadzono

w ciągu całego roku dokładne badania we wszystkich Kuratorjach nad sposobem jej realizacji w urzędowaniu.

Przeprowadzono badania nad biurowością szeregu Inspektoratów Szkolnych (R. S. P.), jako władz szkolnych I instancji, i na podstawie zebranych materjałów, obserwacyj na miejscu oraz uwag Kuratorjów Okręgów Szkolnych opracowano projekt jednolitej instrukcji biurowej, która po ostatecznem przedyskutowaniu w centrali zostanie wprowadzona we władzach szkolnej administracji I instancji.

Opracowano specjalną instrukcję dla władz i urzędów podległych Ministerstwu W. R. i O. P., dotyczącą prowadzenia referatu mobilizacyjnego i przeprowadzono specjalne badania w tej sprawie w kilku Kuratorjach Okręgów Szkolnych.

Celem wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 czerwca 1928 r. o pieczęciach urzędowych (Dz. U. R. P., 1928, Nr. 65, poz. 593) opracowano odpowiedni materjał dla mennicy państwowej, która wykonywa zamówienia na pieczęcie dla wszystkich władz, urzędów i szkół.

3. Administracja szkolna.

a) Administracja państwowa. Prowadzono nadal akcję w kierunku usprawnienia administracji szkolnej przez przeprowadzanie zasady dekoncentracji.

Akcja ta znalazła swój wyraz w zarządzeniach (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 74), dotyczących przeniesienia kompetencji w licznych sprawach na władze szkolne II i I instancji, szczególnie w tych, które bez ujmy dla zasady jednolitości mogą być łatwiej i sprawniej załatwione przez te władze. Przeniesienie kompetencji w niektórych sprawach z władzy naczelnej do władzy II instancji daje możność interesowanym załatwienia sprawy w dwu instancjach w drodze odwołania, podczas gdy dotychczas sprawy załatwiane były przez władzę naczelną ostatecznie, tak że interesowany, w razie gdy poczuł się pokrzywdzony w swoich prawach, miał możność jedynie wniesienia skargi do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Przekazano więc Kuratorom Okręgów Szkolnych prawo umarzania wszelkich nieściągalnych należytości skarbowych w porozumieniu z Izbami Skarbowemi, o ile sprawy nie wymagają decyzji Ministerstwa Skarbu, nadto w dziedzinie szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i seminarjów nauczycielskich prawo udzielania w pewnych warunkach zezwoleń na nauczanie, uznawanie praktyki nauczycielskiej do celów dopuszczania do egzaminów na nauczyciela szkół średnich. W szkolnictwie powszechnem Kuratorzy otrzymali prawo rozwiązywania Rad Szkolnych Powiatowych na terenie województw centralnych oraz prawo decyzji co do zakładania i utrzymywania szkół dla mniej niż 40 dzieci.

Z uwagi na terytorjalny zakres działania Inspektora Szkolnego miasta stoł. Warszawy i liczbę podległych mu nauczycieli Ministerstwo zdecydowało się rozszerzyć jego zakres działania poza zakres, jaki przyznany został innym władzom szkolnym I instancji.

W związku ze zmianami w organizacji władz administracji ogólnej i podziale terytorjalnym Państwa zlikwidowano Inspektorat Szkolny w powiecie morskim w Pucku oraz Radę Szkolną Powiatową w Peczeniżynie, utworzono natomiast Inspektorat Szkolny w Szczuczynie Lidzkim.

W roku sprawozdawczym podjęto szczegółowe i szerokie przygotowania do mającego się odbyć w grudniu 1930 r. spisu szkół wszelkich typów.

b) Administracja samorządowa. Liczba Rad Szkolnych Miejskich powiększona została przez utworzenie Rady Szkolnej Miejskiej w Chełmie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 3, poz. 29).

Przygotowano projekt noweli w sprawie Rad Szkolnych Miejscowych w Okręgu Szkolnym Pomorskim i Poznańskim.

4. Budżet.

Budżet Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wzrasta w ostatnich kilku latach tak w cyfrach bezwzględnych, jak również w porównaniu z wydatkami całego Państwa. Wzrost ten stwierdza następujące zestawienie:

Rok budżetowy	Wydatki budżetowe całego Państwa	Wydatki Ministerstwa W. R. i O. P.	% %
1924	1 551.643.374	234.926.250	15.14
1925	1.935.841.895	309.075.212	15.96
1926/7	1.962.268.724	287 956.700	14.67
1927/8	2.512.945.780	361.060.436	14.37
1928/9	2.819.044.000	431.735.820	15.31
1929/30	3.026.067.000	472 476.456	15.61

Jako przyczyny najważniejsze powiększania wydatków budżetowych na szkolnictwo i oświatę, należy zaznaczyć naprzód wzrost ilości etatów nauczycielskich we wszystkich działach szkolnictwa, największy zaś w szkolnictwie powszechnem, następnie wydatniejsze kredyty na rzeczowe potrzeby szkolnictwa oraz wydatki kulturalno-oświatowe (popieranie twórczości naukowej, oświata pozaszkolna, higjena i wychowanie fizyczne młodzieży), wreszcie zwiększone wydatki na budownictwo szkolne, tak w zakresie budowy szkół powszechnych, jak i państwowych. Wzmożoną akcję w zakresie budowy publicznych szkół powszechnych wykazuje następujące zestawienie:

wydano gminom tytułem pożyczek i zasiłków na budowę szkół powszechnych w roku 1926/7 kwotę 164.746 zł., w roku 1927/8 kwotę 1.979.909 zł., w roku 1928/9 kwotę 19.789.979 zł. — budżet na rok 1929/30 przewiduje na ten cel kwotę 20 miljonów złotych.

W związku z tem obniża się procentowy stosunek wydatków osobowych w porównaniu z wydatkami rzeczowemi i inwestycyjnemi. Wydatki osobowe wyniosły w 1926/7 r. 89.46%, w 1927/8 r. 86.47%, w 1928/9 r. 79.30%, w 1929/30 r. 77.40%. Natomiast stały wzrost wydatków osobowych w cyfrach bezwzględnych (1926/7 r. — 257.606.898 zł., 1927/8 r. — 312.195.654 zł., 1928/9 r. — 342.368.671 zł., 1929/30 r. — 365.476.559 zł.) tłumaczy się wspomnianym już wzrostem ilości etatów nauczycielskich, następnie dokonaną już podwyżką uposażenia (10% i 15% dodatki oraz zwiększony dodatek mieszkaniowy), wreszcie automatycznym awansem nauczycielstwa w szczeblach i grupach uposażeniowych.

Obok wydatków budżetowych, wydano w roku 1929 resztę kredytów, przyznanych ustawą o nadzwyczajnych inwestycjach państwowych z dnia 2 kwietnia 1928 r., na budownictwo szkolne oraz na specjalny fundusz kultury narodowej na popieranie nauki i sztuki.

Wydatki szkolne i oświatowe w Województwie Śląskiem są pokrywane z budżetu tegoż Województwa, który na rok 1928/29 przeznaczał na wydatki szkolne i oświatowe kwotę 33.951.841 zł., to jest 39% budżetu, zaś na rok 1929/30 kwotę 40.982.337 zł., stanowiącą 36.68% budżetu Województwa.

Obok tabel ogólnych, obejmujących zestawienia według działów budżetu państwowego, zamieszczone dalsze wykazy dają bliższy przegląd wydatków na administrację szkolną, szkolnictwo wszelkich typów oraz inne kierunki działalności Ministerstwa. (Patrz str. 591—596).

5. Fundacje oświatowe i inne.

Ministerstwo wypłaciło stypendja w 1929 r. z 19 fundacyj stypendjalnych, zatwierdziło nowych fundacyj stypendjalnych 4, na cele popierania nauki 3, na cele szkolnictwa zawodowego 1.

Zatwierdzono zapisów i darowizn naukowych 2, oświatowych 3, kościelnych 16, darowizn nieruchomości na rzecz państwowych szkół średnich 3, razem zapisów i darowizn 24.

Współdziałano z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej w zatwierdzeniu 5 fundacyj, z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych 1 fundacji.

Ministerstwo zatwierdziło statut fundacji na oświatę rolniczą im. Hohendorffa w Szutromińcach, w powiecie zaleszczyckim, opracowało projekt ustawy o fundacji Smoguleckiej Bogdana Hutten Czapskiego na popieranie nauki, nadto w sprawie licznych fundacyj dokonywano egzekwowania odsetek, przerachowania sum hipotecznych na złote, a papierów procentowych rublowych na takież papiery w złotych i prowadzono prace nad uruchomieniem fundacyj dotychczas nieczynnych.

ZESTAWIENIE

dokonanych wydatków Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w roku 1928/29 (od 1-go kwietnia 1928 do 31-go marca 1929 r.), w/g zamknięcia rachunkowego.

Tabela ogólna

Dz.	Nazwa działów	Wydatki osobowe	Wydatki rzeczowo-administracyjne	Wydatki specjalne	Wydatki inwestycyjne	Razem	%%
1	Zarząd Centralny	1.734.590,91	1.714.243,93	2.952.799,64	1.837 999,78	8.239.634,26	1,91
2	Wyznania religijne	21.000.375,13	4.240.763,99	—	—	25.241.139,12	5,85
3	Władze szkolne II instancji .	4.195.677,24	10.998.465,88	—	15.456,—	15.209 599,12	3,52
4	Szkolnictwo powszechne . .	244.918.847,19	26.092.175,66	—	1.384.720,23	272.395.743,08	63,09
5	Szkolnictwo średnie ogólnokształcące	32.731.192,96	3.758.497,84	—	2.926.547,85	39.416.238,65	9,13
6	Szkolnictwo zawodowe . . .	13.466.980.44	3.225.158,55	—	2.395.557,24	19.087.696,23	4,42
7	Nauka i szkolnictwo wyższe	23.084.845,24	14.155 150,68	—	6 996.328,40	44.236.324,32	10,25
8	Sztuka	716.160,77	2.755.835,60	—	3.464.541,55	6.937.537,92	1,61
9	Archiwa	520 001,44	102.570,51	—	349.336,—	971.907,95	0,22
	Razem . .	342 368.671,32	67.043.862,64	2.952.799,64	19.370 487,05	431.735.820,65	100,00
	%% . .	79,30	15,53	0,68	4,49	100,00	

Przedmiotowy podział wydatków

	Wydatki	%%
Administracja szkolna	12.900.534,38	2,99
Wyznania religijne	25.241.139,12	5,85
Szkolnictwo wszelkich typów	329.867.927,—	76,41
Inne: nauka, sztuka, oświata pozaszk., wpisy, wychow. fizyczne, ogólne cele oświatowe, archiwa	24.565.753,55	5,68
Budownictwo: Szkół powszechnych 19.789.979,55 „ państwowych 19.370.487,05	39.160.466,60	9.07
Razem . .	431.735.820,65	100,00

Koszt administracji szkolnej

	Wydatki	%%
I Instancja (Inspektoraty)	5.404.079,63	41,89
II „ (Kuratorja)	5.208.568,03	40,37
III „ (Ministerstwo — Zarząd Centralny)	2.287.886,72	17,74
Razem . .	12.900.534,38	100,00

Inne wydatki kulturalno-oświatowe

	Wydatki	%%
Nauka i instytucje naukowe	3.587.678,57	0,83
Sztuka i opieka nad sztuką	2.723.741,17	0,63
Oświata pozaszkolna	456.904,77	0,10
Wpisy szkolne	2.952.799,64	0,68
Wychowanie fizyczne i higjena	10.208.074,77	2,37
Wydatki szkolne specjalne	3.075.534,24	0,70
Ogólne cele oświatowe i Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu	938.448,44	0,22
Archiwa	622.571,95	0,15
Razem . .	24.565.753,55	5,68

Wydatki na szkolnictwo (nauczanie) według typów szkół

	Ogółem		Osobowe		Rzeczowo-administrac.	
	Suma	%%	Suma	%%	Suma	%%
Szkolnictwo powszechne, specjalne, ochronki	229.971.423,84	69,72	228.065.043,31	99,17	1.906.380,53	0,83
Seminarja nauczycielskie i kształcenie nauczycieli	15.388.635,06	4,66	13.093.325,81	85,08	2.295.309,25	14,92
Szkoły średnie ogólnokształcące .	33.414.156,56	10,13	32.731.192,96	97,96	682.963,60	2,04
Szkoły zawodowe	16.692.138,99	5,06	13.466.980,44	80,68	3.225.158,55	19,32
Szkoły wyższe	33.652.317,35	10,20	22.952.808,27	68,21	10.699.509,08	31,79
Szkoły artystyczne (Szkoła Sztuk Pięknych i Konserw. Muzyczne)	749.255,20	0,23	583.735,71	77,91	165.519,49	22,09
Razem . . .	329.867.927,—	100,00	310.893.086,50		18.974.840,50	

ZESTAWIENIE
wydatków Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w/g budżetu na rok 1929/30
(od 1 kwietnia 1929 do 31 marca 1930 r.)
Tabela ogólna

Dz.	Nazwa działów	Wydatki osobowe	Wydatki rzeczowo-administracyjne	Wydatki specjalne	Wydatki inwestycyjne	Razem	% %
1	Zarząd Centralny	2.310.341	1.414.040	4.000.000	2.023.814	9.748.195	2.06
2	Wyznania religijne	21.612.415	4.580.429	—	—	26.192.844	5.54
3	Władze szkolne II instancji .	4.205.545	10.754.200	—	98.200	15.057.945	3.18
4	Szkolnictwo powszechne . .	258.843.160	28 849.178	—	1.497.810	289.190.148	61.25
5	Szkolnictwo średnie ogólnokształcące	35.531.900	4.538.435	—	2.115.000	42 185.335	8.92
6	Szkolnictwo zawodowe . . .	16.019.650	3.862.784	7.000.000	2.194.000	29.076.434	6.15
7	Nauka i szkolnictwo wyższe .	25.526.868	19 446.535	—	6.361.000	51.334 403	10.86
8	Sztuka	869 980	4 000.491	—	3.759 000	8.629.471	1 82
9	Archiwa	556 700	153 021	—	351 960	1.061.681	0.22
	Razem . .	365.476.559	77.599.113	11.000 000	18 400.784	472 476.456	100.00
	%% . .	77,4	16,4	2,3	3,9	100,00	

Przedmiotowy podział wydatków

	Wydatki	%%
Administracja szkolna	14.287.264	3,02
Wyznania religijne	26.192.844	5,55
Szkolnictwo wszelkich typów	364.967.949	77,25
Inne: nauka, sztuka, oświata pozaszk., wpisy, wychow. fizyczne, ogólne cele oświatowe, archiwa	28.627.615	6,06
Budownictwo: Szkół powszechnych . 20.000.000 „ państwowych . . 18.400.784	38 400.784	8,12
Razem . .	472.476.456	100,00

Koszt administracji szkolnej

	Wydatki	%%
I Instancja (Inspektoraty)	5.900.987	41,31
II „ (Kuratorja)	5.459.745	38,21
III „ (Ministerstwo — Zarząd Centralny)	2.926.532	20,48
Razem . .	14.287.264	100,00

Inne wydatki kulturalno-oświatowe

	Wydatki	%%
Nauka i instytucje naukowe	5.222.704	1,11
Sztuka i opieka nad sztuką	3.270.989	0,69
Oświata pozaszkolna	1.000.000	0,21
Wpisy szkolne	4.000.000	0,85
Wychowanie fizyczne i higjena	9.897.849	2,09
Ogólne cele oświatowe i Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu	300.000	0,06
Wydatki szkolne specjalne	4.226.352	0,90
Archiwa	709.721	0,15
Razem . .	28.627.615	6,06

Wydatki na szkolnictwo (nauczanie) według typów szkół

	Ogółem		Osobowe		Rzeczowo-administrac.	
	Suma	%%	Suma	%%	Suma	%%
Szkolnictwo powszechne, specjalne, ochronki	244.194.760	66,90	240.725.303	98,57	3.469.457	1,43
Seminarja nauczycielskie i kształcenie nauczycieli	16.596.591	4,55	14.130.000	85,13	2.466.591	14,87
Szkoły średnie ogólnokształcące .	36.589.900	10,03	35.531.900	97,10	1.058.000	2,90
Szkoły zawodowe	26.882.434	7,37	16.019.650	59,59	10.862.784	40,41
Szkoły wyższe	39.750.699	10,89	25.242.404	63,50	14.508.295	36,50
Szkoły artystyczne (Szkoła Sztuk Pięknych i Konserw. Muzyczne)	953.565	0,26	702.450	73,66	251.115	26,34
Razem . .	364.967.949	100,00	332.351.707		32.616.242	

6. Budownictwo.

a) Ruch budowlany. Budżet nadzwyczajny 1929/30 wynosił 18.400.784 zł., czyli w porównaniu z rokiem poprzednim (19.396.543) różnił się bardzo nieznacznie, że zaś zakres robót wiąże się ściśle z wysokością budżetu, przeto i w roku 1929 nie mogło być mowy o jakimś szerszym programie budowlanym.

b) Budowa szkół powszechnych.

W związku z przyrostem dzieci w wieku obowiązku szkolnego stanęło Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec doniosłego i trudnego do rozwiązania problemu umieszczenia tego przyrostu dzieci w szkole powszechnej. Celem uświadomienia społeczeństwu ogromu i doniosłości tego zagadnienia opracowano w Ministerstwie i opublikowano w 1929 r. dwa wydawnictwa: 1. M. Falski, „Wyniki spisu dzieci w czerwcu 1926 r." oraz 2) M. Falski, „Potrzeby szkolnictwa powszechnego w okresie wzmożonego przyrostu dzieci".

Doniosłem zagadnieniem budowy szkół powszechnych zainteresowały się także sfery państwowe. Odgłosem tego była konferencja na Zamku w Warszawie, zwołana w grudniu 1929 r. z inicjatywy Pana Prezydenta Rzeczypospolitej z udziałem Ministrów, wyższych urzędników zainteresowanych Ministerstw oraz licznych senatorów i posłów.

Ministerstwo w roku sprawozdawczym przystąpiło do opracowania projektu nowej ustawy o budowie szkół powszechnych, mając na celu danie możności związkom komunalnym opodatkowania się na budowę tych szkół.

Coraz częściej powtarzający się fakt, że trudności finansowe skłaniają bardzo wiele związków komunalnych do częściowego wznoszenia budynków szkolnych, skłonił Ministerstwo do przystąpienia do opracowania trzeciego zeszytu „Projektów budynków szkół powszechnych" z uwzględnieniem wyłącznie częściowego budownictwa.

Celem rozbudowy przynajmniej na terenie jednego powiatu wzorowej, wysoko zorganizowanej sieci szkolnej, Ministerstwo rozpoczęło już w 1928 r. wzmożoną akcję budowy szkół powszechnych na terenie powiatu włocławskiego. Wybudowano w tym powiecie w 1929 r. 7 szkół powszechnych o 57 izbach szkolnych, zaś 7 gmachów szkolnych, również o 57 izbach szkolnych, jest już na wykończeniu.

Akcję budowy publicznych szkół powszechnych w całej Polsce w 1929 r. w porównaniu z poprzednim rokiem obrazuje tablica na str. nast.

To pewne nasilenie akcji budowy publicznych szkół powszechnych, wyrażające się w stosunku do ubiegłego roku nadwyżką 354 wybudowanych nowych izb lekcyjnych i 3.558 izbami w budowie, tłumaczy się przedewszystkiem zwiększeniem kredytów ze Skarbu Państwa na zasiłki i pożyczki na budowę publicznych szkół powszechnych. Wysokość kre-

WOJEWÓDZTWA	Wybudowano izb lekcyjnych		Znajdowało się w stadjum budowy w dniu 1.XI.1929 r. izb lekcyjnych
	1928 r.	1929 r.[1]	
Polska	1325	1679	3558
M. st. Warszawa . .	26	78	26
Warszawa	168	211	566
Łódź	97	192	211
Kielce	151	149	440
Lublin	190	233	578
Białystok	47	29	127
Wilno	54	57	93
Nowogródek . . .	27	32	145
Polesie	66	64	114
Wołyń	66	84	167
Poznań	49	72	13
Pomorze	28	9	11
Śląsk	22	52	245
Kraków	93	67	257
Lwów	135	212	301
Stanisławów	47	90	124
Tarnopol	59	48	140

dytów na zasiłki i pożyczki, przekazanych poszczególnym Kuratorjom Okręgów Szkolnych, wskazuje poniższa tablica.

OKRĄG SZKOLNY	Zasiłki	Pożyczki	RAZEM
	zł	zł	zł
Warszawski	2.380.000	2.060.000	4.440 000
Łódzki	780.000	500.000	1.280.000
Lubelski	1.250.000	700.000	1.950.000
Wileński	950.000	430.000	1.380.000
Poleski	710.000	400.000	1.110.000
Wołyński	940.000	650 000	1.590.000
Poznański	380.000	130.000	510.000
Pomorski	240.000	90.000	330.000
Krakowski	1.620.000	550.000	2.170.000
Lwowski	1.750.000	870.000	2 620.000
Razem . .	11.000.000	6.380.000	17.380.000 [2]

[1] Niepublikowane dane tymczasowe Ministerstwa W. R. i O. P. za okres od 1 grudnia 1928 r. do 1 listopada 1929 r.

[2] W tej sumie 9.880.000 zł. z budżetu na okres 1928/29 i 7.500.000 zł. z budżetu na okres 1929/30.

Mimo pewnego ożywienia akcji budowy publicznych szkół powszechnych, już 1929 r. wykazuje niedobór izb lekcyjnych w stosunku do tej liczby izb lekcyjnych, jakie winny być w 1929 r. wybudowane w związku z przyrostem dzieci w wieku obowiązku szkolnego w roku 1929/30. Według bowiem obliczeń Ministerstwa W. R. i O. P. („Potrzeby szkolnictwa powszechnego w okresie wzmożonego przyrostu dzieci", tablica III) przy wykorzystaniu wszystkich dotychczasowych izb lekcyjnych w lokalach wynajętych winno było być wybudowane w 1929 r. dla przyrostu dzieci w roku szkolnym 1929/30 przeszło 4.500 izb lekcyjnych, wybudowano zaś w 1929 r. zaledwie 1.679 izb, niedobór więc już w tym roku wynosił około 2.800 izb lekcyjnych.

Pomoc techniczna przy budowie szkół powszechnych wyraziła się w dostarczeniu: a) 59 projektów typowych szkół powszechnych, b) 34 typowych kosztorysów szkół powszechnych, c) 67 kompletów rysunków typowych ławek szkolnych, d) 16 kompletów rysunków szczegółowych urządzeń sal gimnastycznych, e) 6 typowych projektów szkół powszechnych, f) 15 kosztorysów typowych szkół powszechnych.

Budowa zakładów kształcenia nauczycieli szkół powszechnych. W 1929 r. wykonano wewnętrzne roboty w gmachu Seminarjum Nauczycielskiego m. w Ostrowcu n/K. i oddano częściowo budynek do użytku; prowadzono roboty wewnętrzne w części gmachu szkoły ćwiczeń Seminarjum Nauczycielskiego m. w Kielcach; wybudowano budynki gospodarcze przy Seminarjum Nauczycielskiem ż. w Zgierzu; dokończono instalację oświetlenia elektrycznego w Seminarjum Nauczycielskiem m. w Siennicy; wykończono budowę sali gimnastycznej dla Seminarjum Nauczycielskiego m. w Słonimie i Prużanie; przystąpiono do budowy sali gimnastycznej dla Seminarjum Nauczycielskiego m. w Lublinie; przeprowadzono remont i adaptacje w 39 Seminarjach Nauczycielskich kosztem około 52% wydatków inwestycyjnych tego działu.

Budowa szkół średnich ogólnokształcących. Wykończono gimnazjum w Puławach i gimnazjum VIII-e we Lwowie, częściowo wykończono i oddano do użytku gimnazjum w Tomaszowie Lub. i Brzozowie, prowadzono w dalszym ciągu budowę gimnazjów żeńskich we Włocławku, Ostrołęce i Chrzanowie. Dokonano adaptacji budynków pomonopolowych dla gimnazjów w Kobryniu i Dziśnie. Dobudowano sale gimnastyczne i uzupełniono pomieszczenia szkolne w gimnazjum Lelewela w Warszawie, Zakopanem i Dubnie. Wykończono budynek mieszkań woźnych gimnazjalnych gimnazjum m. w Siedlach. Wykonano remonty i adaptacje w 58 budynkach gimnazjalnych kosztem 36% wydatków na inwestycje szkolnictwa średniego.

Budowa szkół zawodowych. Z kredytów budżetu nadzwyczajnego na 1929/30 r. całkowicie wykończono i oddano do użytku: skrzydło

Seminarjum dla Nauczycielek Szkół Zawodowych żeńskich w Warszawie, szkołę techniczną we Włocławku, warsztaty Szkoły Mierniczo - Drogowej w Kowlu, pawilon III warsztatowy i pawilon administracyjny Szkoły Górniczo - Hutniczej w Dąbrowie Górniczej, warsztaty tartaku przy Szkole Przemysłowo - Leśnej w Łomży, 2 pawilony szkolne, warsztaty i kuźnie Szkoły Przemysłu Drzewnego w Hajnówce; częściowo wykończono i oddano do użytku warsztaty Szkoły Przemysłowej we Lwowie; wykonano remonty i adaptacje w 13 szkołach, kosztem 9% wydatków na szkoły zawodowe. Z funduszu specjalnego (dodatki do opłat przemysłowych) w 1929 r. całkowicie wykończono i oddano do użytku: halę warsztatową Szkoły Rzemieślniczo - Przemysłowej w Częstochowie, warsztaty Szkoły Rzemieślniczo - Przemysłowej w Zawierciu, adaptację łaźni kolejowej na Szkołę Rzemiosł w Pińsku; częściowo wykończono i oddano do użytku: Szkołę Handlu Morskiego i Techniki Portowej w Gdyni, Szkołę Rzemiosł i bursę w Aleksandrowie Kujawskim; w dalszym ciągu prowadzono budowę: Szkół Rzemieślniczych — w Pabjanicach, Kaliszu, Krakowie, Działdowie, Grodnie, Pruszkowie, Ostrołęce, Technicznych — w Radomiu, Warszawie (T. K. T.) i Drohobyczu, Zawodowej żeńskiej w Lublinie.

Budowa szkół wyższych. W Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie: wybudowano kotłownie i tunel łączący ją z Kliniką Neurologiczną, odrestaurowano zabytkowe podwórze Bibljoteki Jagiellońskiej i wymieniono strop nad salą „stuba communis"; wykonano drugą serję krycia Collegium Novum miedzią i zakończono 1-szą serję robót remontowych w Collegium Physicum; w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie: prowadzono dalej roboty przy budowie Kliniki Neurologiczno-Psychjatrycznej, wybudowano wielką salę wykładową w b. gmachu Sejmowym; w Uniwersytecie Warszawskim: wykonano dalsze roboty adaptacyjne i remontowe budynków Wydziału Weterynarji na Grochowie, adaptacje w Klinice Ocznej i nową serję robót remontowych w budynkach uniwersyteckich przy Krakowskiem Przedmieściu; w Uniwersytecie Poznańskim: wybudowano kotłownię i doprowadzono gmachy Chemji i Anatomji do takiego stanu, że gmachy te użyte być mogły, jako pawilony: rządowy i sztuki na czas Wystawy; w Politechnice Lwowskiej i Warszawskiej oraz w Akademji Medycyny Weterynaryjnej wykonano remonty; w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie wykończono wewnątrz i oddano do użytku gmach Chemji z wyjątkiem centralnej jego części; w Akademji Górniczej w Krakowie: wykończono wewnątrz i oddano do użytku oba skrzydła z wyjątkiem części środkowej.

Budowa instytucyj naukowych. Prowadzono w dalszym ciągu przebudowę Bibljoteki im. Wróblewskich w Wilnie.

Restauracja i adaptacja budynków zabytkowych. Prowadzono w dalszym ciągu roboty restauracyjne i adaptacyjne w zamkach Krakowskim i Warszawskim oraz w Łazienkach i Spale.

Budynki dla archiwów państwowych i inne. Zakupiono realność (plac z budynkami) w Wilnie, która po przeprowadzeniu adaptacji służyć będzie na pomieszczenie archiwum państwowego, pozatem wykonano remonty w archiwum akt dawnych w Warszawie, adaptację dla archiwum w b. Forcie Sokolnickiego w Warszawie.

Z ustawy o nadzwyczajnych kredytach inwestycyjnych w 1929 r. częściowo wykończono i oddano do użytku:

Gmach Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego na Bielanach, dobudowę gimnazjum w Święcianach; wykonano w surowym stanie budynki gimnazjów w Łucku, Lidzie i IV-ego we Lwowie, Bibljotekę Politechniki Lwowskiej, gmach Anatomji w Wilnie.

Budowa gmachu dla Zarządu Centralnego. Prowadzone były w 1929 r. roboty związane z wykończeniem gmachu centrali Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

7. Sprawozdawczość i propaganda.

a) *Sprawozdawczość.*

Praca sprawozdawcza pozostawała w związku z organizacją sprawozdawczości Ministerstw w Prezydjum Rady Ministrów. Ministerstwo W. R. i O. P. było reprezentowane na międzyministerjalnych posiedzeniach, które zmierzały do ustalenia zasad i form sprawozdawczości.

Do wydawnictw Komitetu Ekonomicznego Ministrów p. t. „Materjały odnoszące się do działalności Rządu za 1928 r." — opracowane zostało sprawozdanie Ministerstwa W. R. i O. P. według następującego planu: I. organizacja i budżet: 1. organizacja, 2. budżet, 3. fundacje oświatowe i inne; II. sprawy ogólno - szkolne: 1. administracja szkolna, 2. budownictwo szkolne, 3. książki szkolne, środki naukowe, filmy, 4. propaganda, 5. sprawy wydawnicze, 6. bibljoteka, 7. nauczycielstwo, 8. wychowanie fizyczne i higjena szkolna; III. publiczne szkolnictwo powszechne: 1. podnoszenie poziomu organizacyjnego, 2. realizacja powszechnego nauczania, 3. potrzeby budownictwa szkolnego, 4. prace nad podniesieniem poziomu szkół powszechnych, 5. prace w zakresie administracji szkolnej, 6. sprawy dotyczące mniejszości narodowych w szkołach powszechnych, 7. szkoły specjalne, 8. etaty, 9. kwalifikacje i kształcenie nauczycieli szkół powszechnych; VI. szkolnictwo średnie ogólnokształcące; V. oświata pozaszkolna; VI. szkolnictwo polskie zagranicą; VII. szkolnictwo zawodowe; VIII. nauka; IX. szkoły wyższe; X. sztuka; XI. wyznania; XII. archiwa państwowe.

b) *Prasa.*

W kwietniu 1929 r. ze względu na potrzebę jednolitości, zgodności i ścisłości wszystkich enuncjacyj Ministerstwa — wprowadzona została koncentracja akcji prasowej w Wydziale Sprawozdawczym, który utrzymywał codzienną łączność z agencjami prasowemi.

W listopadzie 1929 r. powołane zostało do życia Biuro Prasowe Prezydjum Rady Ministrów.

Z Biurem Prasowem utrzymywało Ministerstwo stały kontakt za pośrednictwem Wydziału Sprawozdawczego. Łączność ta polegała na udziale w posiedzeniach referentów prasowych Ministerstw, zwoływanych perjodycznie przez Biuro Prasowe i na stałem komunikowaniu ważniejszych spraw, poruszanych przez prasę i podawanych do prasy w zakresie działalności Ministerstwa.

Dla celów informacji wewnętrznej zaprowadzono ewidencję wszystkich czasopism, otrzymywanych przez Ministerstwo i uwzględniono niezbędne w ich liczbie uzupełnienia.

Ministerstwo otrzymuje mniej więcej stale: 50 dzienników i 111 czasopism specjalnych i zawodowych.

Wewnętrzną informację prasową prowadzi się zapomocą wycinków, rozsyłanych Departamentom i w drodze przydziału prasy fachowej, t. j. czasopism specjalnych i zawodowych.

Nadto pod koniec roku rozpoczęto prowadzić systematyczną ewidencję wszystkich notatek, wzmianek, komunikatów, artykułów i t. d., jakie ukazują się w prasie z zakresu spraw, dotyczących działalności Ministerstwa (z wyjątkiem wyznaniowych).

Wiadomości nieścisłe lub nie odpowiadające prawdzie w ważniejszych sprawach były prostowane w drodze urzędowej.

c) *Wydawnictwa.*

Główne wydawnictwo urzędowe: „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej" wydany był w 1929 r. w ilości 13 numerów, w nakładzie 30.000 egzemplarzy, przy prawie 25.000 prenumeratorach. Z początkiem 1929 r. wzamian dawnych czasopism: „Szkoła Powszechna" i „Bibljografja Pedagogiczna" zaczęło wychodzić nakładem Ministerstwa nowe czasopismo p. t. „Oświata i Wychowanie". Czasopismo to ukazywało się w ciągu 1929 r. jako dwumiesięcznik (5 numerów rocznie), od 1930 r. zostało zamienione na miesięcznik (10 numerów rocznie w nakładzie 5.000 egzemplarzy, przy 3.579 odbiorcach.

„Oświata i Wychowanie" informuje o całokształcie działalności Ministerstwa i jego zamierzeniach, o szkołach u nas i zagranicą, o działalności instytucyj pedagogicznych i oświatowych polskich, zagranicznych i międzynarodowych; zamieszcza artykuły pedagogiczne, zwłaszcza o charakterze informacyjnym, sprawozdania z literatury pedagogicznej oraz czasopism pedagogicznych, obejmuje również kronikę aktualnych przejawów ruchu pedagogicznego.

W związku z Powszechną Wystawą Krajową w Poznaniu została opracowana i wydana przez Ministerstwo broszura informacyjno - propagandowa w językach polskim, francuskim, niemieckim, angielskim i włoskim p. t. „Oświata i Szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej" (Warszawa, 1929) oraz ulotki p. t. „Wystawa Ministerstwa W. R. i O. P. w Poznaniu 1929", „Najważniejsze wiadomości o Polsce zamieszczone w Pawilonie Polski Współczesnej na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu", dziesięć prospektów szkół zawodowych męskich, dwadzieścia trzy — szkół zawodowych żeńskich.

W związku z potrzebami szkolnictwa powszechnego ukazały się prace d-ra Marjana Falskiego: „Potrzeby szkolnictwa powszechnego w okresie wzmożonego przyrostu dzieci", „Atlas szkolnictwa powszechnego Rzeczypospolitej Polskiej". Nadto wydano: „Przepisy o praktycznym egzaminie na nauczycieli szkół powszechnych", projekty programów nauki w siedmioklasowej publicznej szkole powszechnej i trzech niższych klasach gimnazjum państwowego, obejmujące: ćwiczenia cielesne, geografję, higjenę w szkole, historję, przyrodę, roboty ręczne, rysunek i śpiew, oraz „Ogólne wskazówki metodyczne" do programów siedmioklasowych szkół powszechnych i spisy książek szkolnych dozwolonych do użytku w szkołach powszechnych i średnich.

Potrzebom szkolnictwa średniego służy podjęte w 1929 r. wydawnictwo p. t. „Poradnik w sprawie nauczania i wychowania". Z zakresu wydawnictw metodyczno - dydaktycznych ukazał się tom III „Fizyki i Chemji w Szkole".

Wyniki prac Komisji ocen książek do czytania dla młodzieży szkolnej wydane zostały w specjalnej książce p. t. „Spis książek poleconych do bibljotek szkolnych".

W związku z Wszechświatową Konferencją Oświaty Dorosłych w Cambridge wydano pracę J. Skarżyńskiej p. t. „Bibljografja Oświaty Pozaszkolnej (1900 — 1928)".

Pełny wykaz wydawnictw Ministerstwa W. R. i O. P. własnych i subsydjowanych, dawnych i obecnych (do końca 1929 r.) podaje „Oświata i Wychowanie" w zeszycie 5 z r. b., str. 452—460.

d) *Bibljoteka.*

Rok	Księgozbiór główny						Bibljoteki Departamentów lub Wydziałów		Czasopisma	
	Ogółem		Dzieł pedagogicznych		Podręczników polskich i obcych					
	dzieł	tomów	dzieł	tomów	dzieł	tomów	dzieł	tomów	zagr.	polskie
1927	6.420	8.500	4.000	5.500	2.420	3.000	1.150	1.380	110	80 [1]
1928	7.180	10.800	4.650	7.000	2.530	3.800	1.270	1.600	120	70
1929	8.000	12.300	5.435	8.400	2.565	3.900	1.500	1.900	144	76

W roku sprawozdawczym 126 osób (urzędnicy Ministerstwa i uczestnicy Kursów ministerjalnych) wypożyczało książki z Bibljoteki Centralnej (w r. 1927 — 101, w r. 1928 — 75), uczęszczało do Bibljoteki 305 osób (w r. 1927 — 151, w 1928 r. — 231) korzystając z niej 2.140 razy (w 1927 r. — 1.017, w 1928 r. — 2.312).

Wydatki inwestycyjne Bibljoteki w 1929 r. kalendarzowym wyniosły 24.800 zł., w tem na oprawę książek 1.220 zł. (wydatki inwestycyjne w 1927 r. — 10.000 zł., w 1928 r. — 13.000 zł.).

e) *Powszechna Wystawa Krajowa.*

W pracach Ministerstwa w 1929 r. wielkie miejsce zajęły prace nad organizacją udziału w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu.

Wyniki tych prac przedstawione zostały w dziale Ministerstwa W. R. i O. P. w Gmachu Rządowym P. W. K.

Obraz dorobku Rzeczypospolitej Polskiej na polu oświaty zamknięty został w szereg następujących działów:

a) Organizacja szkolnictwa. W 50 dużych mapach (Polska w skali 1 : 300.000) i tablicach statystycznych oraz modelach drewnianych przedstawione zostały zagadnienia następujące: 1. rozmieszczenie szkół różnych typów, frekwencja uczniów i słuchaczów szkół wyższych w roku szkolnym 1927/28, 2. administracja szkolna pod względem stopniowego ogarniania terenu od 1917 r. i budżety oświatowe, 3. struktura szkolnictwa, 4. zagadnienie podnoszenia poziomu szkolnictwa powszechnego, 5. statystyki porównawcze, dotyczące rozwoju szkolnictwa od 1918 do 1927/28 r. szkolnego, 6. zagadnienie budownictwa szkół powszechnych, 7. środki komunikacyjne, zapewniające uczęszczanie dzieci do szkół (fotografje), 8. statystyka nauczycieli (ogólna i w rożnem ujęciu), 9. statystyka uczniów w rożnem ujęciu (środowisko, zawód rodziców, narodowość), 10. zagadnienie szkolnictwa dla mniejszości.

[1] W poprzedniem sprawozdaniu mylnie wydrukowano 90.

Na 4 mapach z zastosowaniem barwnego prześwietlania zobrazowane zostało rozmieszczenie na terytorjum Rzeczypospolitej: a) ochronek, b) szkół powszechnych, c) szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych, oraz szkół wyższych (akademickich i o charakterze akademickim).

Obok nich na specjalnych mapach przedstawione zostało stopniowe ogarnianie przez jednolitą administrację szkolną całego terenu Rzeczypospolitej.

Ogromny, zajmujący całą ścianę eksponat zobrazował strukturę szkolnictwa i dał przejrzysty obraz typów szkół i ich wzajemnych zazębień.

Na sieci szkół powszechnych powiatu Włocławskiego z roku 1925 i projektów na rok 1929/30 przedstawione było, na czem polega zagadnienie realizacji prawidłowej sieci szkolnej, ile przygotowań i jakiego wymaga nakładu pracy oraz środków. Zestawione były również potrzeby w dziedzinie budownictwa szkolnego dla szkół powszechnych w postaci wykresu na podstawie bardzo szczegółowego materjału statystycznego ze wszystkich województw i powiatów.

Podano wreszcie zestawienia, dotyczące szkolnictwa dla mniejszości narodowych.

b) Budownictwo szkolne. Dział wystawy budownictwa szkolnego miał na celu: a) rysunkowo przedstawić ilość, rodzaj, wielkość i wzajemny stosunek pomieszczeń przeznaczonych do nauczania przedmiotów, objętych programem w różnych typach szkół, b) zestawić porównawczo typy zasadnicze co do wielkości terenów i budynków. Objął on tylko szkoły powszechne, zakłady kształcenia nauczycieli i szkoły średnie, pominął natomiast szkolnictwo zawodowe i wyższe, jako wymagające indywidualnego traktowania ze względu na znaczne zróżniczkowanie zadań.

Budownictwo szkół powszechnych opracowane zostało według programu normalnego, t. j. tego, do którego realizacji Ministerstwo dąży, i minimalnego, t. j. tego, jaki Ministerstwo ze względu na ciężkie warunki ekonomiczne, jako przejściowy toleruje.

Dla zilustrowania naocznego, jak wygląda w naturze realizacja budownictwa szkolnego według powyższych zasad i o ile ona odbiega od pierwowzorów z okresu rządów zaborczych, rozmieszczone były również fotografje nowowybudowanych gmachów, jak i pozostałych po zaborcach.

c) Umeblowanie szkolne zostało pokazane: 1. w rzutach typowych rozwiązań dla szkół różnego typu (powszechne, seminarja nauczycielskie, gimnazja) — rozmieszczenie ważniejszych sprzętów szkolnych, 2. w szeregu fotografij wygląd ważniejszych wnętrz szkolnych i w modelach naturalnej wielkości meble szkolne, stosowane w nowo wzniesionych szkołach (np. ławka typu Ministerstwa W. R. i O. P., ławka typu „Urania", tablica, stoliki i t. p.), 3. w modelach skali 1 : 5 racjonalne, estetyczne i higjeniczne umeblowanie klasy szkolnej (stolikami jednoosobowemi) i t. p.

d) Poszczególne działy szkolnictwa dały obraz pracy wychowawczej na różnych stopniach nauczania.

1. W dziale wychowania przedszkolnego zobrazowano całokształt pracy dzieci i metody wychowawczej w przedszkolu. Obejmował on: pracę dzieci najmłodszych (4-letnich), 5—7-letnich, fotografje ilustrujące dzień dziecka w przedszkolu oraz pomoce naukowe.

2. Praca wychowawcza w szkole ujęta została w 4 grupach: oddziaływanie dyrektora i wychowawców na młodzież, życie i praca młodzieży w jej organizacjach, życie w bursach i internatach szkolnych, ostatnia zobrazowała pracę Kół Opieki Rodzicielskiej (współpraca domu ze szkołą).

Obok tego czynny był stale „Teatr Szkolny". Kierownictwo Teatru Szkolnego opracowało osobną publikację p. t. „Powszechna Wystawa Krajowa. Teatr Szkolny. Maj — Wrzesień, 1929 roku", zawierającą cały repertuar.

3. Nauczanie w szkolnictwie ogólnokształcącem zobrazowane zostało w grupach: a) nauk przyrodniczych i geografji, b) religji, przedmiotów humanistycznych, matematyki i śpiewu, c) nauczania robót ręcznych i rysunku.

Dział pierwszy (a) uwzględnił dwa zagadnienia: stosowanie metody badawczej w nauczaniu przyrody i geografji na wszystkich poziomach szkół ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich oraz samowystarczalność krajowej produkcji pomocy szkolnych w zakresie nauczania przyrody i geografji. W myśl tych dwóch wytycznych przedstawiona została nauka chemji, fizyki, biologji i geografji z geologją.

Dział drugi (b) miał na celu ilustrację programów naszych szkół ogólnokształcących, metod i wyników nauczania, pokazania naszego dorobku w dziedzinie podręczników i książek pomocniczych, oraz pomocy naukowych. Dział ten obejmował: religję rzymsko-katolicką, religję innych wyznań, naukę języka polskiego, mniejszości narodowych, języków nowożytnych, filologji klasycznej, historji, matematyki, filozofji, śpiewu.

Dział trzeci (c) zobrazował naukę robót ręcznych, wykazując rodzimość systemu i metod stosowanych w szkołach ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich, naukę zaś rysunków ujęto w kategorję ćwiczeń i oddzielnie przedstawiono je w całościach, wykazując metodyczny przebieg nauki bez względu na typ szkoły.

4. Kształcenie pedagogiczne i dokształcanie nauczycieli szkół powszechnych zostało przedstawione osobno. Zagadnienie zostało ujęte od strony jakości, a więc czego i jak uczy się dla osiągnięcia odpowiedniego poziomu wykształcenia pedagogicznego kandydatów. W dziale dokształcania nauczycieli szkół powszechnych zobrazowano przy pomocy wykresów, publikacyj, fotografij, prac

słuchaczy — kursy wakacyjne, konferencje rejonowe, Wyższe Kursy Nauczycielskie i Państwowy Instytut Nauczycielski.

5. Szkolnictwo specjalne przedstawione zostało z punktu widzenia organizacyjnego i metodycznego w pięciu działach: a) ogólnym, b) upośledzonych umysłowo, c) upośledzonych moralnie, d) głuchoniemych, e) niewidomych.

6. W zakresie oświaty pozaszkolnej dano obraz syntezy prac, prowadzonych przez Państwo, samorządy i instytucje, według działów pracy: a) dokształcanie ogólne, b) teatry ludowe, c) domy ludowe, d) wiejskie uniwersytety ludowe, e) kształcenie pracowników oświatowych — kursy instruktorskie, f) świetlice, g) bibljotekarstwo i czytelnictwo, h) wydawnictwa metodyczno - dydaktyczne.

7. Szkolnictwo zawodowe zobrazowane zostało w eksponatach, obejmujących: 1. szkolnictwo zawodowe męskie z wyrobami warsztatowemi szkół zawodowych męskich, 2. szkoły sztuk zdobniczych i przemysłu artystycznego, 3. szkolnictwo zawodowe żeńskie. Dla każdego z wymienionych działów opracowane zostały osobne szczegółowe katalogi. Wyroby warsztatowe szkół technicznych i rzemieślniczo - przemysłowych były umieszczone w specjalnej hali w dziedzińcu Pałacu Rządowego i zgrupowane zostały według ich rodzajów: duże obrabiarki do metali, do drzewa i inne maszyny; potem mniejsze obrabiarki, narzędzia stołowe i drobniejsze wyroby metalowe, wreszcie — ślusarsko-artystyczne.

Osobno w oddzielnych stoiskach umieszczono maszyny rolnicze i pokrewne, wózki i uprząż, wyroby krawieckie, szewskie i kuśnierskie oraz włókiennicze; ostatni dział stanowiła stolarszczyzna meblowa.

Dział szkół technicznych rzemieślniczo - przemysłowych, dokształcających i handlowych ilustrował programy, podawał statystykę tych szkół, urozmaicony był dużą ilością fotografij urządzeń szkolnych. Przeważały tutaj szkolne prace rysunkowe i wypracowania uczniów. Nieznaczna tylko część rysunków mogła znaleźć miejsce w oszklonych ramach na ścianach sali wystawowej i na specjalnym ekranie; znacznie większa część rysunków pozostawała w kilkudziesięciu wielkich tekach, umieszczonych w pokoju bibljotecznym, dostępnych dla każdego, ktoby głębiej chciał zaznajomić się z pracami uczniów.

Obok sali z eksponatami rysunkowo - statystycznemi były wystawione w osobnej sali piękne prace uczniów szkół sztuk zdobniczych i przemysłu artystycznego. Reprezentowane były działy rzeźby w drzewie i kamieniu, dekoracji wnętrz, witraże, ceramika, wyroby tekstylne — gobeliny, kilimy, batiki. Prace te były wystawione w osobnych stoiskach czterech szkół państwowych: Krakowskiej, Poznańskiej, Lwowskiej i Prze-

mysłu Drzewnego w Zakopanem oraz Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa Miejskiej Szkoły Warszawskiej.

Szkolnictwo zawodowe żeńskie obejmowało: 1. nauczanie rzemiosł, 2. prace uczennic, 3. kuchnie szkolne, 4. nauczanie gospodarstwa domowego, 5. naukę obywatelstwa w szkołach zawodowych żeńskich, 6. przetwory: jarzyny, owoce, mleko, 7. cukiernictwo i piekarstwo.

Każda sala, każdy eksponat działu szkolnictwa zawodowego żeńskiego były opracowane do najdrobniejszych szczegółów, dając w całości obraz wprost imponujący, a nadzwyczaj przejrzysty pod względem wykazania metod i wyników pracy.

8. Szkolnictwo wyższe i nauka na wystawie obejmowało działy następujące: 1. piecza ze strony Ministerstwa W. R. i O. P. nad nauką, 2. opieka Państwa nad młodzieżą akademicką, 3. Uniwersytety Państwowe. Akademja Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie, 4. prywatne szkoły wyższe, 5. organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce, 6. akademickie szkolnictwo agrotechniczne, 7. akademickie szkolnictwo techniczne, 8. ochrona przyrody.

e) Sztuka na P. W. K. przedstawiała stan kultury artystycznej w Polsce; dział ten ilustrowany był mapami i wykresami: 1. rozmieszczenie muzeów, teatrów, czasopism i zrzeszeń artystycznych oraz wojewódzkich oddziałów sztuki, 2. stan szkolnictwa artystycznego, 3. rozmieszczenie zabytków architektury i stan ich konserwacji. Prace inwentaryzacyjne były ilustrowane przykładami zdjęć fotograficznych i pomiarowych ze specjalnem uwzględnieniem geografji zabytków architektonicznych na mapie Rzeczypospolitej, na kilkunastu mapach województw i powiatów.

f) Wyznania w zakresie administracji przedstawione zostały na mapie i w tablicach statystycznych.

g) Archiwa w postaci wybranych eksponatów posiadały na P. W. K. osobną salę.

h) Pawilon Polski Współczesnej. Przy współudziale Dyrekcji Powszechnej Wystawy Krajowej został zbudowany, a staraniem Ministerstwa W. R. i O. P. urządzony Pawilon Polski Współczesnej. Dookoła ścian — miast okien umieszczone zostały diapozytywy - fotografje, obrazujące krajobraz, ludność i pracę w Polsce, oraz wykresy, przedstawiające dorobek gospodarczy i kulturalny w ciągu dziesięciolecia niepodległości. Zwiedzający pawilon otrzymywali sześciostronicowe broszurki z najważniejszemi wiadomościami o Polsce.

i) Filmy i fotografje. Dla P. W. K. sporządziło Ministerstwo W. R. i O. P. 7.000 metrów zdjęć kinematograficznych, uwzględniając specjalnie sceny z życia szkół powszechnych w mieście i na wsi w różnych okolicach kraju, a ponadto życie w seminarjach nauczycielskich i szkołach zawodowych (męskich i żeńskich), w szkołach specjalnych

(dla głuchoniemych, ociemniałych, umysłowo upośledzonych) oraz w szkołach średnich ogólnokształcących.

Filmy Ministerstwa W. R. i O. P. były demonstrowane na P. W. K., wystawiono też około 100 zdjęć fotograficznych z zakresu komunikacji uczniów szkół powszechnych z domu do szkoły oraz z zakresu budowy publicznych szkół powszechnych.

f) *Muzeum Oświaty i Wychowania.*

W związku z wystawą szkolną na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 r. postanowiono, aby zbiory jej posłużyły za podstawę organizacji stałej placówki informacyjno-propagandowej, w postaci „Muzeum Oświaty i Wychowania". Do pracy przygotowawczej powołany został specjalny Komitet Organizacyjny. „Muzeum" ma być placówką informującą o organizacji szkolnictwa, środkach nauczania i wychowania na tle porównawczem, a zarazem pokazem wyników, osiąganych w tym zakresie w Polsce.

g) *Kino i radjo.*

Delegaci Ministerstwa, podobnie jak w latach ubiegłych, oceniali filmy, z punktu widzenia dobra młodzieży szkolnej, wyrażając opinję do użytku Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

W ciągu 1929 r. przejrzano 334 filmy. Z tej liczby zdyskwalifikowano dla młodzieży 101, dozwolono z zastrzeżeniem dokonania zmian 76, aprobowano bez zmian 157 filmów.

Istniejąca przy Ministerstwie komisja do sprawy zużytkowania radja dla celów szkolnych i pedagogicznych zorganizowała w czasie od 1 stycznia do końca września 1929 r. ze stacji nadawczej Polskiego Radja w Warszawie 78 odczytów, przeznaczonych przedewszystkiem dla nauczycielstwa szkół wszelkich typów, oraz 18 odczytów dla młodzieży szkolnej podczas godzin nauki szkolnej.

Od października 1929 r. Komisja zawiesiła swą działalność, ponieważ po reorganizacji przeprowadzonej w lipcu Polskie Radjo odmówiło opłacania prelegentów, wygłaszających odczyty pedagogiczne.

h) *Stosunki z zagranicą.*

W y d a w n i c t w a i n f o r m a c y j n o - p r o p a g a n d o w e. Obok wspomnianego wyżej wydawnictwa „Oświata i szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej", ogłoszonego również w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i włoskim oraz obok krótkich ulotek, wydanych w tych samych językach, p. t. „Wystawa Ministerstwa W. R. i O. P. na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu 1929", wydano w związku z P. W. K. —

dla potrzeb zagranicznych — także przekład francuski wydawnictwa p. t. „Ustawa o ustroju szkolnictwa", opracowanego w 1927 r., jako „projekt komisji, powołanej przez Ministra W. R. i O. P."

W końcu 1929 r. zebrany został obszerny materjał o szkolnictwie w Polsce do specjalnego numeru angielskiego czasopisma „The New Era". Numer ten wydany został w Londynie w grudniu 1929 r. (z datą — styczeń, 1930) i nosi tytuł: „Pioneer Education in Poland". Numer ten zawiera wrażenia z pobytu w Polsce i ze zwiedzenia szeregu szkół naszych przez Redakcję czasopisma oraz trzech innych wybitnych pedagogów zagranicznych, ponadto zaś 25 artykułów o szkolnictwie polskiem pióra autorów polskich; wydawnictwo zawiera przeszło 20 ilustracyj (szczegóły podaje „Oświata i Wychowanie". Rok II, zesz. 1, str. 723). W przygotowaniu znajduje się obszerniejsze wydanie zebranego dla „The New Era" materjału, który ukaże się w języku francuskim w porozumieniu z Międzynarodowem Biurem Wychowania w Genewie.

Ministerstwo dostarczyło również materjału o szkolnictwie polskiem do specjalnego numeru „Messager Polonais", poświęconego dziesięcioleciu niepodległości Polski.

Odpowiedzi na ankiety. W ciągu 1929 r. Ministerstwo odpowiedziało na ankiety nadesłane przez następujące instytucje zegraniczne:

1. Boston University School of Religious Education and Social Service — w sprawie religijnego wychowania w Polsce. 2. Institut International du Cinématographe Educatif, Rome — w sprawie filmów szkolnych. 3. Poselstwo Greckie w Warszawie — o stanie szkolnictwa w Polsce. 4. World Federation of Education Associations — w sprawie szkolnictwa handlowego w Polsce. 5. National Education Association of the United States, Washington — w sprawie organizacji „tygodnia nauki". 6. Ministerstwo Spraw Zagranicznych — w sprawie materjałów o szkolnictwie w Polsce dla „Węgierskiej Encyklopedji Pedagogicznej". 7. Ministerstwo Nauki i Sztuki, Belgja — w sprawie organizacji szkolnictwa w Polsce. 8. Weston Schools, Oregon — w sprawie kwalifikacyj zawodowych do nauczania w szkołach zawodowych.

Udzieliło ono pozatem informacyj różnym instytucjom i osobom, zwracającym się do Ministerstwa z zapytaniami w poszczególnych kwestjach, jak: Bibljotece Publicznej w New Yorku, Uniwersytetowi Hebrajskiemu w Jerozolimie, Biuru informacyjnemu przy Uniwersytecie w Nancy, P. Emilowi Dembour, profesorowi wydziału prawa w Uniwersytecie w Liège, P. Lydji Brown z Waszyngtonu, Sekcji Polskiej Związku Nauczycielskiego w Dynaburgu, Narodowemu Związkowi Wychowawczemu w Waszyngtonie, a zwłaszcza T-wu „Amis de la Pologne" w Paryżu, które pozostaje w stałym kontakcie z Ministerstwem.

Udział w kongresach międzynarodowych. W ciągu

1929 r. Ministerstwo wzięło udział bezpośrednio przez swych przedstawicieli, lub pośrednio, w dwóch kongresach międzynarodowych pedagogicznych, a mianowicie:

1. W Trzecim Kongresie Wszechświatowym Federacji Stowarzyszeń Pedagogicznych (Genewa, od 25 lipca do 4 sierpnia 1929 r.), gdzie Ministerstwo W. R. i O. P. było reprezentowane przez prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego d-ra Stefana Szumana.

Udział Ministerstwa w Kongresie tym zaznaczył się ponadto w udzielaniu poparcia finansowego Sekcji Polskiej Międzynarodowej Ligi Nowego Wychowania, która to sekcja urządziła na kongresie wystawę polską (szczegóły: „Oświata i Wychowanie", Rok I, zeszyt 4).

2. W Piątym Światowym Kongresie Międzynarodowej Ligi Nowego Wychowania (Danja, Helsingör, od 8 do 22 sierpnia 1929 r.), gdzie Ministerstwo W. R. i O. P. było reprezentowane przez p. Bolesława Kielskiego, naczelnika Wydziału Sprawozdawczego, który wygłosił w grupie VI referat o szkolnictwie w Polsce, drukowany w całości w zeszycie 5, 1929 „Oświaty i Wychowania" oraz w streszczeniu w zeszycie styczniowym „The New Era" (1930). P. B. Kielski wszedł ponadto do komisji, powołanej dla badania sprawy egzaminów szkolnych (szczegóły: „Oświata i Wychowanie", Rok I, zeszyty 4, 5).

Działalność propagandowa gości zagranicznych. Z pośród zaproszonych do Polski pedagogów zagranicznych, którzy zwiedzali nasze szkoły i wydali nadzwyczaj pochlebne o nich opinje, wielu ogłosiło artykuły w czasopismach zagranicznych, przyczyniając się w ten sposób do rozpowszechnienia wiadomości o Polsce na podstawie własnych spostrzeżeń. Obszerniejsze sprawozdanie z tej działalności znajduje się w „Oświacie i Wychowaniu", Rok II, zeszyt 3, str. 252—280).

Przebywająca w Polsce, w związku z Wystawą Powszechną w Poznaniu, młodzież francuska, po powrocie do ojczyzny składała pisemne sprawozdania z podróży w swoich szkołach oraz urządzała publiczne zebrania, na których dzieliła się wrażeniami z pobytu w Polsce. Bawiła także na P. W. K. w Poznaniu młodzież duńska.

Biuro Międzynarodowego Wychowania. Stałą niejako reprezentację na terenie międzynarodowym uzyskało szkolnictwo polskie dzięki przystąpieniu Ministerstwa W. R. i O. P. do „Bureau International d'Education" w Genewie w charakterze członka-założyciela, wpłacając stałą roczną składkę w kwocie 4.000 fr. szw. z prawem utrzymywania tam własnego urzędnika.

Wymiana młodzieży i korespondencji międzyszkolnej. Doniosła sprawa zbliżenia między sobą młodzieży różnych krajów znalazła także wyraz w roztoczeniu przez Ministerstwo kontroli nad poświęconem tej akcji Towarzystwem Wymiany z Zagranicą Młodzieży Szkolnej podczas wakacyj letnich.

Wszczęta jeszcze w roku poprzednim akcja wymiany korespondencji pomiędzy dziećmi polskiemi z kraju i z emigracji była prowadzona dalej, mimo niewdzięcznych warunków.

Nadto coraz bardziej rozwijała się korespondencja naszej młodzieży z rówieśnikami zagranicznymi. Zadzierzgnięte węzły znajomości i przyjaźni osobistej między młodzieżą podczas wycieczek i pobytu zagranicą są podtrzymywane drogą wymiany listów, pocztówek, zbiorów widokowych i t. d. Ministerstwo coraz częściej otrzymuje listy od młodzieży zagranicznej z prośbą o ułatwienie kontaktu z młodzieżą polską. Listy są pisane samorzutnie lub też na skutek sugestji nauczyciela i pochodzą od młodzieży w różnym wieku, poczynając od 11-letnich, a kończąc na 20-letnich.

II. WYCHOWANIE FIZYCZNE I HIGJENA SZKOLNA.

A) 1. Wychowanie fizyczne.

Prace programowe. Na skutek zarządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1929 r. o zmianach w planach godzin szkolnych, nastąpiło w zakresie programowym zwiększenie wymiaru czasu, przeznaczonego na obowiązkowe ćwiczenia cielesne we wszystkich szkołach powszechnych i szkołach średnich ogólnokształcących. Zarządzeniem tem uposażono ćwiczenia cielesne we wszystkich oddziałach szkoły powszechnej i we wszystkich klasach gimnazjum w 3 godziny obowiązkowych lekcyj tygodniowo, nie ograniczając popołudniowych zabaw i gier ruchowych, których wymiar w liczbie 8 —10 godzin tygodniowo został w szkołach państwowych średnich i seminarjach nauczycielskich utrzymany.

W związku z powiększeniem liczby godzin ćwiczeń cielesnych, wydano instrukcję Nr. I—WF—551/29 oraz okólnik Nr. I—WF—3748/29 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 9, poz. 130) w sprawie wykonania programu i racjonalnej organizacji ćwiczeń cielesnych oraz sposobów zaradzenia trudnościom, wynikającym z braku normalnych warunków pracy, t. j. odpowiednich sal i boisk.

Sprawa nowego programu ćwiczeń cielesnych dla szkół powszechnych i szkół średnich była w okresie sprawozdawczym przedmiotem szczegółowych studjów, i omawiana była na zjazdach wizytatorów i instruktorów wychowania fizycznego. Powołano też komisję specjalną do opracowania typów gier sportowych i ustalenia przepisów, obowiązujących we wszystkich szkołach.

Z ważniejszych zarządzeń szczegółowych wydano w 1929 r.: instrukcję o prawach i obowiązkach nauczycieli wychowawców w obozach letnich hufców szkolnych p. w. (Nr. I—WF—3205/29) oraz okólnik w sprawie

udziału szkół w świętach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 87).

Warunki pracy. Sale gimnastyczne i boiska. Sprawa materjalnej rozbudowy urządzeń wychowania fizycznego i stwarzania racjonalnych warunków pracy w szkołach, wskutek ograniczonych możliwości budżetowych, — posuwa się nieznacznie naprzód w stosunku do ogólnych potrzeb. W okresie sprawozdawczym przybyło zaledwie kilka sal gimnastycznych, bądź nowowybudowanych, bądź przerobionych z sal szkolnych. Większy postęp zaznaczył się w zakresie wyposażenia sal w przyrządy gimnastyczne i sprzęt sportowy, — tak dzięki opłatom młodzieży na fundusz gier i zabaw, jak również dzięki zasiłkom, udzielanym szkołom przez Ministerstwo, dzięki wreszcie zapobiegliwości kierowników szkół i nauczycieli ćwiczeń cielesnych oraz wydatnej nieraz pomocy pieniężnej Kół Rodzicielskich. Ministerstwo w okresie sprawozdawczym akcję budowy, przebudowy i remontu sal gimnastycznych poparło zasiłkami w wysokości 106.100 złotych (gimnazjum w Zakopanem, seminarja: w Prużanach, Krakowie i Rogoźnie, gimnazja: w Kołomyi, II gimn. państwowe w Stanisławowie, Pińsku, Tczewie i Białymstoku). Na urządzenie i dokompletowanie przyrządów gimnastycznych w 26 salach wydano 110.500 złotych, na urządzenie boisk — 14.500 złotych, na natryski i kąpieliska (w 2 gimnazjach i 3 seminarjach) — 15.500 złotych.

W Warszawie Ministerstwo oddało Kuratorjum Okręgu Szkolnego w zarząd park im. Sobieskiego, który został przystosowany do potrzeb wielkiego ośrodka szkolnictwa stolicy, jako park sportowy szkolny. W stadjum urządzania są również parki sportowe szkolne w Wilnie, Krakowie i Białymstoku.

Szczególnej opieki udzieliło Ministerstwo sprawie rozwinięcia sportu wodnego wśród młodzieży szkolnej, czego wyrazem było poparcie budowy szkolnej przystani wioślarskiej w Warszawie i udzielenie zasiłków na sport wodny w ogólnej kwocie 91.900 złotych.

Kształcenie i dokształcanie nauczycieli. W związku z powiększeniem liczby godzin ćwiczeń cielesnych oraz włączeniem wychowania fizycznego, jako przedmiotu obowiązkowego, do programów szkół zawodowych, brak wykwalifikowanych nauczycieli ćwiczeń cielesnych dał się odczuć w znaczniejszym stopniu, niż w latach poprzednich. Zwiększonego zapotrzebowania sił nauczycielskich nie potrafił wypełnić napływ nowych sił wykwalifikowanych z Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego oraz ze Studjów Wych. Fiz. na Uniwersytetach w Poznaniu i Krakowie, — wskutek tego prowadzenie ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich ogólnokształcących i szkołach zawodowych trzeba było powierzać nauczycielom niekwalifikowanym.

W 1929 r. ukończyło Państw. Instytut Wych. Fiz. w Warszawie 72-ch słuchaczy i słuchaczek, — ponadto złożyło egzamin z wycho-

wania fizycznego w charakterze eksternów 19 osób (w tem 7 kobiet), uzyskując pełne fachowe kwalifikacje do nauczania ćwiczeń cielesnych. Nostryfikowano jeden dyplom Studjum Wychowania Fizycznego w Uniwersytecie Wiedeńskim.

W związku z doprowadzeniem budowy Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego na Bielanach do stanu używalności Państwowy Instytut Wychowania Fizycznego w Warszawie przeniesiony został z dniem 15 listopada 1929 roku na Bielany, gdzie, złączony z Wojskową Centralną Szkołą Wychowania Fizycznego, w nowych formach organizacyjnych i doskonałych warunkach pracy będzie miał za zadanie przedewszystkiem kształcenie kadr nauczycieli ćwiczeń cielęsnych dla szkół. Na studja dwuletnie w Centr. Instytucie W. F. na Bielanach przyjęto w roku szkolnym 1929/30 58 słuchaczy i 61 słuchaczek.

Niezależnie od kształcenia nauczycieli ćwiczeń cielesnych dla szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych, Ministerstwo przygotowuje na Wyższym Kursie Nauczycielskim w Poznaniu nauczycieli - specjalistów w grupie gimnastyki i śpiewu dla szkół powszechnych wyżej zorganizowanych.

K u r s y d o k s z t a ł c a j ą c e. W celu podniesienia poziomu fachowego wykształcenia czynnego personelu nauczycielskiego, prowadzono akcję dokształcającą, obejmującą tak nauczycieli szkół powszechnych, jak i nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych.

W 1929 r. zorganizowano w poszczególnych Kuratorjach Okręgów Szkolnych 6 kursów wakacyjnych wychowania fizycznego dla nauczycieli i nauczycielek szkół powszechnych, przy udziale 169 uczestników i uczestniczek, — ponadto w Kuratorjum Okr. Szk. Warszawskiego w ciągu roku szkolnego odbyły się 2 — 4 tygodniowe kursy wychowania fizycznego w Białymstoku dla nauczycieli(lek) szkół powszechnych województwa białostockiego. Kursy te udoskonaliły 9 nauczycielek i 20 nauczycieli, którzy będą wyzyskani w pracy nad podniesieniem przygotowania metodycznego nauczycielstwa szkół powszechnych, zwłaszcza na konferencjach rejonowych.

W kursach, organizowanych przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w porozumieniu z Ministerstwem W. R. i O. P., a odbytych w czasie od 2 do 30 lipca 1929 r. w Nowym Targu i Hermanicach, uczestniczyło 101 nauczycieli i 123 nauczycielek szkół powszechnych. Kursy te finansowane były całkowicie przez Państwowy Urząd W. F. i P. W. — Przysposobienie metodyczne na kursach tych powierzone było nauczycielom i nauczycielkom gimnazjów i seminarjów nauczycielskich.

Dla nauczycieli(lek) ćwiczeń cielesnych szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych zorganizowano

wakacyjne kursy wych. fiz. w Wągrowcu (wojew. Pozn.). Uczestniczyło w nich 64 nauczycieli i 70 nauczycielek. Kursy te również korzystały z wydatnej pomocy finansowej Państwowego Urzędu W. F. i P. W.

Wizytacje. — Nad ujednostajnieniem metod prowadzenia ćwiczeń cielesnych w szkołach czuwali: Naczelny Wizytator w. f. oraz Wizytatorzy w. f. w Krakowie i w Warszawie, — w pozostałych Kuratorjach Instruktorzy w. f. (Wilno, Lwów, Warszawa, Łódź, Lublin, Równe).

Dzięki pracy Wizytatorów i Instruktorów w. f. i odbywanym przez nich konferencjom i wizytacjom, zaznacza się wyraźny postęp w podniesieniu poziomu przygotowania metodycznego nauczycieli ćwiczeń cielesnych.

W szkołach, w których nauka odbywa się systemem daltońskim, jak np. w Krzemieńcu, w Chełmie, — zastosowano prowadzenie ćwiczeń cielesnych w ugrupowaniach według wieku fizjologicznego.

Wyjazdy na studja. — W 1929 r. Ministerstwo ułatwiło 10 wybitniejszym nauczycielkom wyjazd na kurs wakacyjny w instytucie Agnety Bertram w Kopenhadze, urządzony specjalnie dla nauczycielek Polek.

Ponadto korzystało kilku nauczycieli i kilka nauczycielek z kursów wakacyjnych w Instytucie majora Thulina w Lund (południowa Szwecja) i z kursów p. A. Björksten.

2. Harcerstwo.

Opieka i kontrola. Podobnie jak lat poprzednich, w 1929 r. Ministerstwo pełniło opiekę i kontrolę nad Związkiem Harcerstwa Polskiego za pośrednictwem Inspektora i Inspektorki harcerskich oraz mianowanym w roku sprawozdawczym Delegatów do 5 Zarządów Oddziałów ZHP (Katowice, Kraków, Lublin, Poznań, Wołyń). Opieka wyrażała się w popieraniu akcji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, w opinjowaniu zgłoszeń o subwencje ze strony ZHP do Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego i pośrednictwie w przydziale porcyj na obozy letnie. Wysokość subwencyj Ministerstwa W. R. i O. P. wyraziła się w sumie 6.000 złotych. Państwowy Urząd W. F. i P. W. w roku sprawozdawczym udzielił ogółem dla Związku Harc. Polskiego 164.508 zł., z czego na obozy 115.390 zł., na międzynarodowy zlot (Jamboree) do Anglji 34.118 zł. — Inspektor i Inspektora wizytowali obozy i drużyny harcerskie, — ogółem w 1929 r. dokonali 62 dojazdów. Ministerstwo przez swoich delegatów brało udział w pracach Związku Harcerstwa Polskiego, — w Zjazdach: Walnym i Rady Naczelnej, w II Zlocie narodowym oraz w Jamboree i w konferencjach instruktorskich programowych, jak również w zebraniach Naczelnictwa ZHP i jego działów i komisyj.

Obozy i drużyny harcerskie. — Kurs harcerski nauczycielek. — Jamboree. — Inspektor i Inspektorka wizytowali obozy i kursy harcerskie w liczbie 14. Prócz tego Inspektorka prowadziła kurs harcerski dla nauczycielek, urządzony przez Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lubelskiego. W kursie tym wzięły udział 34 osoby. Inspektor harcerski brał udział w Jamboree. W grudniu 1929 r. Inspektor zwizytował ośrodki pracy harcerskiej we Francji (Lille i okolica).

Dom kolonijny Ministerstwa nad jeziorem Serwy w powiecie Augustowskim został oddany w użytkowanie hufcowi suwalskiemu ZHP. Odbył się tam latem kurs żeglarski Głównej Kwatery męskiej, który liczył 32 uczestników i trwał 22 dni. Dzięki wydatnej pomocy, udzielonej przez Ministerstwo w 1928 r. ośrodkowi pracy harcerskiej żeńskiej w „Dworku Cisowym" pod Czorsztynem, wykończono obszerny budynek, w którym wycieczki szkolne mogą znaleźć schronienie.

Liczebność harcerstwa.

Drużyny.

	Męskie		Żeńskie	
	1928	1929	1928	1929
Drużyn	1.056	1.193	613	629
W miejscowościach	443	501	246	237
Młodzieży i starszyzny (plus star. harc.)	29.192	31.920	17.875	18.575
Instruktorów egzaminowanych .	483	601 [1]	338	362

Obozów wakacyjnych urządzono:

	Męskich		Żeńskich	
	1928	1929	1928	1929
Obozów	347	282 [2]	207 [3]	170
w tem kursów	27	25	15	29
Zlot	—	1	1	—
Jamboree	—	1	—	—
Uczestników w obozach . . .	8.490	6.371	4.304	4.334
„ w Zlocie i Jamboree	—	6.634	—	—
co stanowi ogółu harcerstwa	29%	33.6%	24.07%	24%

[1] W służbie czynnej 424.

[2] Prócz obozów zlotowych.

[3] Razem z obozami zlotowemi.

Młodzież harcerska według szkół — 1. I. 1929 r.

	Męskie		Żeńskie	
	1928	1929	1928	1929
Szkoły powszechne	35.3%	30.4%	37.1%	40%
Gimnazja	31.7%	35.9%	24.1%	24%
Seminarja	16.2%	7.3%	14.8%	19%
Szkoły zawodowe	3.2%	6.5%	6.5%	9%
Drużyny mieszane	10.4%	19.8%	14.8%	5%
Młodzież pozaszkolna	6.7%		2.7%	3%

Drużyny harcerskie istnieją:
w 94% seminarjów nauczycielskich,
w 68% gimnazjów,
w 20% szkół zawodowych i
zaledwie w 2,38% ogółu szkół powszechnych, w 4,5% zaś, nie licząc szkół jednoklasowych, w których drużyny harcerskie są rzadkością, — co jednak stanowi 40% ogółu młodzieży harcerskiej żeńskiej i 30,4% ogółu młodzieży harcerskiej męskiej.

3. Przysposobienie wojskowe.

Hufce przysposobienia wojskowego. — Hufce szkolne przysposobienia wojskowego okazały w okresie sprawozdawczym rzetelny rozwój i duże pogłębienie pracy. W szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich oraz w średnich szkołach zawodowych skupiły one 29.976, — w szkołach niższych zawodowych 25.420 uczącej się młodzieży. W obozach letnich hufców szkolnych otrzymało wyszkolenie II stopnia przysp. wojsk. 5.910 uczniów szkół średnich i seminarjów nauczycielskich. Koszty organizacji i urządzeń obozów letnich pokrył Państwowy Urząd W. F. i P. W.

W hufcach szkolnych żeńskich praca rozwija się normalnie, obejmując w miarę zwiększania się liczby kwalifikowanych instruktorek, nowe środowiska szkolne. — W 1929 r. hufce żeńskie skupiły 1.140 dziewcząt, z pośród nich korzystało z obozów letnich 500.

Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe młodzieży szkół wyższych. — Sprawa organizacji wychowania fizycznego młodzieży szkół wyższych jest przedmiotem specjalnych badań Ministerstwa. Młodzież akademicka ćwiczy w akademickich związkach sportowych, które objęły około 5.000 osób stowarzyszonych. Tak Ministerstwo, jak i władze akademickie otaczają szcze-

gólną opieką sport akademicki. W okresie sprawozdawczym Ministerstwo i Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego udzieliły na prace w. f. akademickich związków sportowych zasiłków na sumę 90.500 złotych.

W Legjach Akademickich przysposobienia wojskowego w 1929 r. ćwiczyło 1.151 studentów.

4. Schroniska i domy wycieczkowe.

Z opłat, składanych przez młodzież szkół średnich i seminarjów nauczycielskich, Ministerstwo zorganizowało dotychczas ogółem 57 szkolnych schronisk noclegowych, zaopatrzonych w łóżka z materacami sprężynowemi oraz w koce i poduszki.

Ze schronisk tych w 1928 r. korzystało:

W roku	Wycieczek	Dziewcząt	Chłopców	Razem	Noclegów wydanych w schroniskach
1927	58	—	—	2172	2448
1928	695	7860 (49%)	8230 (51%)	16090	24347
1929	620	7275 (48.82%)	7688 (51.18%)	14963	21560

Zestawienie w procentach liczby osób, korzystających ze schronisk w r. 1929 (prócz Poznania).

Liczba korzystającej młodzieży					Uczestników innych wycieczek	Razem
Szkół powszechn.	Szkół średnich	Szkół zawodow.	Semin. nauczyc.	Razem		
5.762	3.921	1.027	1.466	12.176	2.787	14.963
47,3%	32,2%	8,4%	12,1%	81,3%	—	—

W 1929 r. większość wycieczek kierowała się do Poznania na Powszechną Wystawę Krajową, wskutek czego ruch w niektórych schroniskach zmniejszył się, wzrósł natomiast na głównych szlakach turystycznych, jak np. w Krakowie, w Tatrach i Beskidach zachodnich, zwłaszcza zaś na wybrzeżu (schronisko w Gdyni — przeszło 5.000 noclegów).

W celu przygotowania pomieszczeń dla wycieczek szkolnych w Poznaniu zakupiono 200 łóżek z kocami i oddano je na czas Wystawy w depozyt Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego.

Zestawienie z ruchu wycieczek młodzieży szkolnej, korzystającej w r. 1929 ze szkolnych schronisk noclegowych w Poznaniu.

Ilość zorganizowanych schronisk noclegowych	Liczba łóżek w tych schroniskach	Liczba wycieczek ogółem	Liczba uczestników wycieczek ogółem (chłopców i dziewcząt	Liczba uczestników wycieczek ze szkół				Liczba uczestników wycieczek organizacyj kulturalno-oświatowych młodzieży
				powszechnych	średnich	seminarjów nauczycielskich	zawodowych	
30	4.500	2.825	153 000	73.224 [1]	41.866 [2]	14.242 [3]	20.847 [4]	2 821 [5]

B. Higjena szkolna.

Rozwój opieki higjeniczno-lekarskiej. — W dalszym ciągu rozbudowywano opiekę higjeniczno-lekarską nad szkołami. Dzięki zwiększeniu liczby godzin kontraktowych dla lekarzy szkolnych w budżecie Ministerstwa na rok sprawozdawczy o 600 tygodniowo w szkolnictwie państwowem, potrzeby te wkrótce całkowicie zostaną zaspokojone. Braki pod tym względem istnieją jeszcze w okręgach szkolnych lwowskim i pomorskim, gdzie daje się odczuwać brak odpowiednich kandydatów na te stanowiska.

Troską była rozbudowa tej opieki na terenie szkół powszechnych. Ciężki stan finansowy magistratów i sejmików powiatowych utrudnia rozwój tej sprawy, jednak w roku sprawozdawczym około 40 wydziałów sejmikowych organizację tę wprowadziło do szkół powszechnych. Liczbę godzin kontraktowych dla dentystów szkolnych szkół państwowych powiększono o 450 godzin tygodniowo. Lepiej szła rozbudowa opieki dentystycznej. Kosztem 21.040 złotych zorganizowano w szkołach państwowych 18 gabinetów dentystycznych na miejscu w szkole. Ministerstwo stoi wciąż na tem stanowisku, że najwydatniej pracuje dentysta szkolny wtedy, gdy ma gabinet dentystyczny w szkole i posiada łatwość przywoływania chorych uczniów do siebie. Za przykładem szkół państwowych idą pod tym względem w dalszym ciągu samorządy, zwłaszcza w większych miastach (Warszawa, Kraków, Łódź). Wobec tego, iż wciąż około 85% dziatwy szkolnej dotkniętych jest próchnicą zębów, sprawa opieki dentystycznej w szkołach nie traci

---

[1] w tem 6.732 nauczycieli.
[2] w tem 3.020 nauczycieli.
[3] w tem 900 nauczycieli.
[4] w tem 1.642 nauczycieli.
[5] w tem 199 nauczycieli.

na swej aktualności. Na podkreślenie zasługuje zorganizowanie opieki dentystycznej w szerokim zakresie w szkołach województwa śląskiego: w 8 punktach — dla kilkunastu szkół średnich i seminarjów nauczycielskich.

D o k s z t a ł c a n i e l e k a r z y s z k o l n y c h i k o n f e r e n c j e w i z y t a t o r ó w h i g j e n y. — W celu dokształcenia lekarzy szkolnych w kierunku klinicznym, w kierunku higjeny społecznej i zapobiegawczej oraz w kierunku kontroli lekarskiej nad wychowaniem fizycznem, zorganizowano, w porozumieniu i przy czynnym współudziale Państwowej Szkoły Higjeny, dwutygodniowy kurs dla lekarzy szkolnych w dniach od 9 do 23 grudnia 1929 roku. Na kursie tym w ciągu 90 godzin wykładano organizację pracy lekarza szkolnego, higjenę wieku dziecięcego, klinikę wieku szkolnego, sposób kontroli lekarskiej nad wychowaniem fizycznem. Wykłady teoretyczne uzupełniano pokazami urządzeń higieniczno-szkolnych, pokazem wzorowych lekcyj higjeny, urządzeń do należytego prowadzenia wychowania fizycznego i t. p. W kursie wzięło udział 127 lekarzy z różnych, nieraz bardzo odległych, terenów Rzeczypospolitej (Ostróg, Śniatyń, Druja i t. p.). Seminarjum dyskusyjne świadczyło o żywem zainteresowaniu się lekarzy szkolnych kursem.

Pozatem w Państwowej Szkole Higjeny odbywały się doroczne kursy alkohologji, trachomatologji, kurs przeciwgruźliczy, w których też brali udział lekarze szkolni. Kursy dokształcające dla lekarzy szkolnych w roku sprawozdawczym zorganizowano też przy Uniwersytetach w Wilnie i w Krakowie.

Pewną pomocą w dokształcaniu lekarzy szkolnych były wizytacje lekarzy szkolnych ze strony Wizytatorów higjeny, czynnych przy 8 Kuratorjach Okręgów Szkolnych, oraz wizytacje Naczelnego Wizytatora higjeny szkolnej przy Ministerstwie, który zwizytował 85 szkół w Warszawie i w różnych stronach Rzeczypospolitej i urządzał konferencje z lekarzami szkolnymi.

Dwukrotnie w ciągu roku, w kwietniu (w Warszawie) i we wrześniu (w Wilnie), zorganizowano konferencje Wizytatorów higjeny szkolnej ze wszystkich okręgów szkolnych, w celu przedyskutowania sposobu organizacji opieki higjeniczno-lekarskiej nad szkołami i kontroli nad nią, — dalej w celu obmyślenia jak najlepszych sposobów propagandy higjeny przez szkołę, kontroli lekarskiej nad wychowaniem fizycznem i t. p.

P r o p a g a n d a h i g j e n y p r z e z s z k o ł ę. — W celu tem żywszej propagandy higjeny przez szkołę, w roku sprawozdawczym zakupiono i rozesłano do inspektoratów szkolnych i do seminarjów nauczycielskich wzory tablic, przedstawiających ucznia lub uczenicę w prawidłowej postawie przy pisaniu, oraz tablice i broszury, służące do propagandy przeciwalkoholowej (kosztem 3.400 zł.) — dalej popierano akcję towarzystw przeciwgruźliczych i przeciwalkoholowych na terenie szkoły.

Wychodząc z założenia,że nauczyciel jest najczynniejszym propagatorem higjeny, w dalszym ciągu popierano akcję Państwowej Szkoły Higjeny w organizowaniu kursów przeszkolenia higjenicznego nauczycielstwa szkół powszechnych. W roku sprawozdawczym odbyły się dwa dwutygodniowe kursy z udziałem 119 nauczycieli i nauczycielek (od 18 do 27 lipca i od 5 do 24 sierpnia) przeważnie z odległych kresów.

W celu pozyskania Inspektorów Szkolnych i nauczycieli szkół średnich i seminarjów nauczycielskich dla spraw higjeny, — Naczelny Wizytator higjeny szkolnej, wziął udział w wykładach, organizowanych dla nich przez Ministerstwo, i wygłosił kilka odczytów z dziedziny higjeny szkolnej oraz zorganizował szereg pokazów. Specjalnie na temat propagandy higjeny przez szkołę mówił uczestnikom kursu Wizytator higjeny z Kuratorjum Okręgu Szkolnego Warszawskiego.

Zarządzenia szczegółowe. Z zarządzeń, wydanych przez Ministerstwo z dziedziny higjeny szkolnej i wychowawczej, wymienić należy: 1) okólnik o badaniu nauczycieli, w celu określenia ich przydatności do zawodu nauczycielskiego, 2) okólnik, zakazujący używania dziatwy szkół powszechnych do zamiatania sal szkolnych, nakazujący jednak dziatwie szkolnej porządkowanie sal robót ręcznych, 3) okólnik, polecający dziatwie szkolnej zmieniać obuwie w szkołach i wkładać pantofle, 4) okólnik, zakazujący uczniom wieszania palt w klasach.

Jako pracę przygotowawczą wymienić należy zbieranie materjału, dostarczanego przez Kuratorja, co do możliwości organizowania szkół podmiejskich na otwartem powietrzu.

Naczelny Wizytator higjeny opracował program higjeny dla szkół powszechnych.

Współpraca referatu higjeny szkolnej z innemi działami administracji państwowej. — Z polecenia Pana Ministra Naczelny Wizytator higjeny szkolnej współpracował w charakterze delegata w Państwowej Naczelnej Radzie Zdrowia, w Radzie Naczelnej do spraw kolonij letnich przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, w Radzie Opieki Społecznej przy temże Ministerstwie, w Radzie Fundacji Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem, w Międzyministerjalnej Komisji Turystycznej, w Komisji Lekarskiej przy Radzie Naukowej Wychowania Fizycznego, — przewodniczył w Komisji Oceny Książek i Podręczników Szkolnych z działu higjeny i wychowania fizycznego. Naczelny Wizytator higjeny został też powołany na członka Głównego Komitetu Wykonawczego działu Ministerstwa W. R. i O. P. na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu i organizował wspólnie z Naczelnym Wizytatorem wychowania fizycznego dział higjeny szkolnej i wychowania fizycznego. Opracował też sprawozdanie o stanie higjeny szkolnej i wychowania fizycznego w Polsce dla wydawnictw polskich, francuskich i angielskich. Oprócz tego Naczelny Wizytator higjeny brał

udział na jesieni i na wiosnę, w charakterze egzaminatora z higjeny szkolnej i wychowawczej, w egzaminie państwowym dla nauczycieli szkół średnich oraz był delegatem Ministerstwa na egzaminy komisyjne na Wydziale Pedagogicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej.

III. WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE.

W dziedzinie wychowania przedszkolnego państwo odgrywa dotychczas jedynie rolę czynnika, troszczącego się o należyte przygotowanie wychowawczyń do ochronek, nie utrzymuje bowiem samo ochronek niemal wcale.

Stan liczbowy państwowych seminarjów ochroniarskich w roku 1928/29 obrazuje poniższa tablica.

Państwowe seminarja ochroniarskie.[1]

	Zakłady	Uczenice
Polska 1927/8 . . .	8[2]	346
Polska 1928/9 . . .	8[2]	402
M. st. Warszawa . .	1	92
Woj. Łódzkie. . . .	1	38
„ Kieleckie . . .	1	57
„ Wileńskie . . .	1	53
„ Poznańskie . .	1	33
„ Śląskie	1	34
„ Krakowskie . .	1	31
„ Lwowskie . . .	1	64

W roku sprawozdawczym wydano szereg zarządzeń, regulujących właśnie sprawę kształcenia wychowawczyń w państwowych seminarjach ochroniarskich, a mianowicie: statut organizacyjny (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 9(216), poz. 119), regulamin przyjmowania uczenic (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 13(220), poz. 185) i regulamin egzaminu końcowego (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 13(220), poz. 186).

Najważniejszą zmianą wprowadzoną w powyższych zarządzeniach

---

[1] Rocznik Statystyki Rzplitej Polskiej 1929. Warszawa, 1929. Str. 413 i 414. Dane liczbowe o etatach w seminarjach ochroniarskich podano w dziale V-ym.

[2] Wszystkie z polskim językiem nauczania.

było przekształcenie dotychczasowych dwuletnich państwowych seminarjów ochroniarskich na trzyletnie.

Ponadto ustalono plan godzin szkolnych w omawianych zakładach (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 9(216), poz. 120) i ustanowiono tymczasowy program nauki.

Dla ułatwienia pracy wychowawczyniom czynnym podjęto opracowanie instrukcji w sprawie urządzenia i prowadzenia ochronek.

IV. SZKOLNICTWO OGÓLNOKSZTAŁCĄCE.

A. Prace programowe.

W roku sprawozdawczym prowadzona była bardzo intensywna praca nad reformą programów siedmioklasowych publicznych szkół powszechnych w kierunku wytkniętym przez opracowane w 1928 r. zarządzenia z dnia 2 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 1, poz. 1 i 2) w sprawie zmian w planach godzin dla siedmioklasowych publicznych szkół powszechnych i gimnazjów państwowych.

W pracy tej kierowano się następującemi wytycznemi:

a) stworzenie jednolitego programu dla siedmioklasowych publicznych szkół powszechnych i trzech pierwszych klas gimnazjów państwowych (gimnazjum niższego) z pozostawieniem różnic programowych tylko tam, gdzie to jest istotnie niezbędne;

b) jak największe zbliżenie programu do życia pod względem treści i zakresu wymagań, by nowy program był istotnie w całej pełni wykonalny;

c) takie przystosowanie programu do ram planów szkolnych, ustalonych w wyżej wymienionych zarządzeniach, by uniknąć przeciążenia młodzieży szkolnej, oraz

d) uposażenie ćwiczeń cielesnych we wszystkich oddziałach szkoły powszechnej w 3 godziny obowiązkowych lekcyj tygodniowo.

Do pracy programowej powołano szereg wybitnych specjalistów bądź dla przygotowania projektów programów, bądź też dla opinjowania gotowych projektów.

W wyniku z końcem roku sprawozdawczego ogłoszono drukiem jako rękopisy projekty programów 6 przedmiotów (przyroda, historja, geografja, rysunek, roboty ręczne i śpiew). Drukowane projekty rozesłano do organizacyj nauczycielskich i wybitnych specjalistów dla umożliwienia im wypowiedzenia opinji o programach przed wprowadzeniem ich w życie.

Poza powyższą robotą, obliczoną na dalszą przyszłość, opracowano i ogłoszono drukiem szczegółową instrukcję (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 2, poz. 19), określającą zmniejszenie materjału nauczania

w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w drugiem półroczu roku szkolnego 1928/29 oraz szczegółową instrukcję (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 8, poz. 113), dotyczącą zmian w materjale nauczania w tychże szkołach w roku szkolnym 1929/30.

Cytowane zarządzenie z dnia 2 stycznia 1929 r. spowodowało doniosłą zmianę w warunkach nauki rysunków, muzyki i śpiewu w wyższych klasach niektórych typów szkoły średniej, przedmioty te stały się bowiem z obowiązkowych nadobowiązkowemi. Należy je jednak (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 1, poz. 2) uwzględniać w rozkładzie godzin, przenosząc nauczanie ich w miarę możności na czas popołudniowy po dłuższej przerwie poobiedniej. Szczegółowe przepisy w sprawie nadobowiązkowej nauki rysunku, śpiewu i muzyki, a także robót ręcznych w państwowem gimnazjum wyższem zostały ustalone (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 7, poz. 101) w ten sposób, by zapewnić należyte ustosunkowanie się młodzieży i nauczycielstwa do nauki wymienionych przedmiotów.

W porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych zostało wydane rozporządzenie w sprawie egzaminu specjalnego, którego złożenie z wynikiem pomyślnym może uprawniać do odbycia skróconej czynnej służby wojskowej (Dz. Ust. Rz. P., 1929, Nr. 21, poz. 215 i Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 5, poz. 56). Poziom egzaminu tego odpowiada conajmniej 6 klasom państwowej szkoły średniej ogólnokształcącej. Ponieważ jednak egzamin specjalny odbywa się według osobnych przepisów, ma własny program i zakres wymagań, przeto świadectwo z tego egzaminu nie daje prawa do wstępu do klasy VII państwowej szkoły średniej, ani wogóle żadnych uprawnień, wyjąwszy uprawnienie do skróconej czynnej służby wojskowej i to tylko w wypadku wydania przez Ministerstwo Spraw Wojskowych specjalnego zarządzenia w tej sprawie.

Dla ułatwienia słuchaczom niektórych szkół zawodowych, a mianowicie Państwowej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. Wawelberga i Rotwanda w Warszawie oraz Państwowej Szkoły Budowy Maszyn w Poznaniu wstępu do szkół akademickich ogłoszono (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 12, poz. 162) osobne ulgowe przepisy co do gimnazjalnego egzaminu dojrzałości typu matematyczno-przyrodniczego, zobowiązując tych słuchaczy, którzy posiadają świadectwa ukończenia conajmniej 4 semestrów powyższych szkół, tylko do egzaminu z religji i przedmiotów humanistycznych i to w określonym zakresie.

P r a c o w n i e. — Stosownie do wymagań programów oraz metod nauczania, opierających się na samodzielnej pracy uczniów, Ministerstwo zwróciło w dalszym ciągu baczną uwagę na o r g a n i z o w a n i e c e n t r a l n y c h p r a c o w n i p r z y r o d n i c z y c h i p r a c o w n i r o b ó t r ę c z n y c h. Zorganizowano w 1929 r. przy szkołach powszechnych 44 nowe pracownie przyrodnicze w 42 miejscowościach (Słomniki, Zawiercie,

Włoszczowa, Sieprawie, Nowy Sącz, Końskie, Skarżysko, Lublin, Biała Podlaska, Siedlce, Jarosław, Tarnopol, Rymanów, Busk, Mosty Wielkie, Żółkiew, Tłumacz, Sambor, Kuty, Czortków, Chyrów, Krosno, Buczacz, Konin, Brześć, Pińsk, Chełmno, Chojnice, Tczew, Starogard, Inowrocław, Gniezno, Ostrów, Sieraków, Kościan, Warszawa, Modlin, Wilno (Antokol, Snipiszki), Kowel, Horochów) i 24 pracownie robót ręcznych w 23 miejscowościach (Nowy Sącz, Skarżysko, Kamienna, Tomaszów Lubelski, Brzozów, Rudnik, Tarnopol, Lwów, Przemyśl, Posada Olchowska, Konin, Radomsk, Kleczew, Łódź, Gdynia, Wejherowo, Krotoszyn, Kościan, Oborniki, Łapy, Warszawa, Aleksandrów, Sieraków). Niektórym z wymienionych pracowni przyrodniczych przyznano wydawnictwo Ministerstwa „Fizyka i Chemja w Szkole".

Pomoce naukowe. — Zakupiono w 1929 r. dla szkół powszechnych pomoce następujące:

1. do nauki religji — mapy Palestyny prof. E. Romera dla szkół Okręgu Szkolnego Krakowskiego i Lwowskiego, licząc po 10 map na powiat,

2. do nauki rachunków z geometrją — fraktoskopy dla 50 szkół we wszystkich okręgach szkolnych,

3. do nauki geografji — globusy prof. E. Romera dla wszystkich szkół okręgu szkolnego wileńskiego, lwowskiego, warszawskiego i poznańskiego i mapy polityczne Polski prof. E. Romera dla wszystkich szkół okręgu szkolnego pomorskiego, poznańskiego, wołyńskiego i części krakowskiego (województwo kieleckie),

4. do nauki historji — obrazy historyczne dla poszczególnych szkół we wszystkich okręgach.

W celu propagandy rozwoju krajowego przemysłu jedwabniczego zakupiono 262 gabloty, przedstawiające rozwój jedwabnika, wraz z odpowiedniemi broszurami i rozesłano do wszystkich inspektorów szkolnych.

Książki szkolne i środki naukowe. — Praca w dziale oceny podręczników szkolnych i środków naukowych w 1929 roku wzrosła ilościowo w stosunku do lat poprzednich. W 1929 r. oceniono ogółem 1203 prace (w 1928 r. — 504), z czego wydawnictw drukowanych i środków naukowych wykończonych fabrycznie było 926, rękopisów zaś i modeli 277. Z ogólnej liczby 1203 do użytku szkolnego zatwierdzono bądź w charakterze podręczników i środków naukowych, bądź w charakterze książek pomocniczych i bibljotecznych 952 (w tej liczbie są zawarte zarówno książki nowe, jak i nowe wydania książek dawniejszych), odrzucono 251. Komisje fachowe odbyły w tym okresie 75 posiedzeń. Do dawniej istniejących 27 komisyj przybyła komisja do oceny podręczników do nauki religji prawosławnej.

W 1929 r. zreorganizowano komisję do oceny książek do czytania

dla młodzieży szkolnej, tak że obecnie ocenę książek popularno naukowych do czytania dla młodzieży przeprowadzają dotychczasowe komisje oceniające książki szkolne, ocenę książek z zakresu literatury pięknej przeprowadza osobna nowa komisja do oceny książek z literatury pięknej dla młodzieży.

Podjęto również pracę nad zbadaniem zagadnienia cen podręczników szkolnych w Polsce na tle porównawczem zagranicznem.

B. Nauczycielstwo.

1. Stosunki służbowe i uposażenie nauczycieli.

W ciągu 1929 r. postąpiły naprzód prace w kierunku wykonania przepisów ustawowych w zakresie stosunków nauczycieli. Wydano liczne zarządzenia normatywne, dotyczące wykonania i interpretacji przepisów ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli. W dalszym ciągu w drodze normatywnych zarządzeń wprowadza się jednolitą interpretację ustaw uposażeniowej i emerytalnej. Postęp w tym kierunku przejawia się w tem, że coraz mniejszy odsetek spraw wniesionych do Najwyższego Trybunału Administracyjnego kończy się uchyleniem zaskarżonego orzeczenia zarówno z powodu wadliwego postępowania, jak i z powodu niezgodności z ustawą. Wyroki Najwyższego Trybunału Administracyjnego i interpretacja w tych wyrokach przepisów ustawowych stanowi normę dla zarządzeń Ministerstwa zarówno ogólnych, jak i w sprawach konkretnych.

Usprawnienie postępowania w sprawach osobowych nauczycieli znalazło między innemi wyraz we wprowadzeniu wyciągów stanu służby, wymaganych przy załatwianiu tych spraw, zamiast bardzo obszernego wykazu stanu służby, oraz w uporządkowaniu sprawy przysięgi służbowej nauczycieli publicznych szkół powszechnych.

Dyscyplinarne sprawy wszystkich nauczycieli publicznych i państwowych szkół podległych Ministerstwu W. R. i O. P., scentralizowane zostały w Departamencie Szkolnictwa Ogólnokształcącego, w którym załatwiane są wszystkie czynności przygotowawcze. Wykonanie wyroków Ministerjalnej Komisji Dyscyplinarnej następuje we właściwych Departamentach i Wydziałach.

W ciągu 1929 r. Ministerjalna Komisja Dyscyplinarna odbyła 43 posiedzenia, rozpatrzyła ostatecznie merytorycznie 43 sprawy. Na tych posiedzeniach Ministerjalna Komisja Dyscyplinarna rozpatrzyła także 7 spraw incydentalnych.

Podniesiono w porozumieniu z Ministrem Skarbu (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 13, poz. 182) normy wynagrodzenia udzielającym lekcyj szkolnych w wymiarze ponad 125% etatu nauczycieli w państwowych

szkołach średnich ogólnokształcących, w państwowych zakładach kształcenia nauczycieli oraz nauczycielom i instruktorom w państwowych szkołach zawodowych.

2. Kształcenie i kwalifikacje nauczycieli szkół ogólnokształcących.

a) *Kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych.*

Państwowe Kursy Nauczycielskie i Pedagogja. — Na zakłady tego typu zwrócono w tym roku szczególną uwagę. Dla kursów nauczycielskich wydano ogólnie obowiązujący plan godzin (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 7(214), poz. 103) i okólnik w sprawie programu i organizacji nauki (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 9(216), poz. 127). Zorganizowane uprzednio kursy nauczycielskie i nowopowstałe w Toruniu i Grudziądzu otoczono specjalną opieką, umożliwiając zdobycie odpowiednich lokali oraz udzielając poważniejszych sum na pomoce naukowe i bibljoteki.

Seminarja Nauczycielskie. — Ilość tych zakładów nie uległa w okresie sprawozdawczym poważniejszym zmianom. Przeprowadzono dalszą stopniową likwidację 2 państwowych seminarjów nauczycielskich żeńskich (we Lwowie i Radzyminie) dla braku odpowiednich warunków lokalowych. Zwinięto dnia 1 października 1929 r. państwowe seminarjum nauczycielskie w Turkowicach, które nie miało żadnych warunków normalnego rozwoju, a upaństwowiono od listopada 1929 r. dobrze zorganizowane prywatne seminarjum nauczycielskie w Dąbrowie Górniczej.

Stan liczbowy państwowych zakładów kształcenia nauczycieli obrazuje tablica na str. 628.

W roku sprawozdawczym po raz pierwszy nadawano prywatnym seminarjom nauczycielskim prawa seminarjów państwowych według nowego rozporządzenia, omawianego na str. 650—651. Zastosowano przytem silniejsze rygory, aby spowodować odpowiedniejszy dobór nauczycieli i lepsze zaopatrzenie w pomoce naukowe w zakładach, które pod tym względem nie odpowiadały wymaganiom (około 15% zakładów prywatnych nie uzyskało w roku 1929/30 uprawnień).

Próby reformy metod nauczania. — Zezwolono na prowadzenie nadal nauczania systemem daltońskim w państwowem seminarjum nauczycielskiem żeńskiem w Chełmie oraz w państwowem seminarjum nauczycielskiem żeńskiem w Warszawie.

Praca instruktorska. — Prowadzono w dalszym ciągu pracę instruktorską dla nauczycielstwa seminarjów. Praca ta została rozszerzona przez powołanie instruktora języka polskiego oraz drugiego instruktora do fizyko-chemji w związku z organizacją pracowni do nauczania przyrody martwej.

Państwowe zakłady kształcenia nauczycieli[1]

Język nauczania Województwa	ZAKŁADY Ogółem	Seminarja nauczycielskie	Kursy nauczycielskie	Pedagogja	UCZNIOWIE Ogółem	Seminarja nauczycielskie	Kursy nauczycielskie	Pedagogja
Polska 1927/28 .	126	119	7	—	22.678	22.133	545	—
„ 1928/29 .	128	119	6	3	21.821	21.175	431	215
Mężczyźni . . .	—	—	—	—	13.548	13.380	106	62
Kobiety	—	—	—	—	8.273	7.795	325	153
Język nauczania:								
Polski	111	102	6	3	18.659	18.013	431	215
Polski i rusiński .	13	13	—	—	2.651	2.651	—	—
Rusiński	2	2	—	—	345	345	—	—
Niemiecki . . .	2	2	—	—	166	166	—	—
Województwa:								
Centralne . . .	54	50	2	2	8.694	8.512	67	115
Wschodnie . . .	13	11	2	—	2.086	2.014	72	—
Zachodnie . . .	33	32	1	—	5.610	5.518	92	—
(Poznańskie i Pomorskie) . . .	26	25	1	—	4.361	4.269	92	—
(Śląskie)	7	7	—	—	1.249	1.249	—	—
Południowe . . .	28	26	1	1	5.431	5.131	200	100
M. st. Warszawa .	3	2	—	1	414	337	—	77
Warszawa . . .	11	11	—	—	1.563	1.563	—	—
Łódź	7	7	—	—	1.062	1.062	—	—
Kielce	11	11	—	—	2.032	2.032	—	—
Lublin	12	9	2	1	1.857	1.752	67	38
Białystok . . .	10	10	—	—	1.766	1.766	—	—
Wilno	5	5	—	—	893	893	—	—
Nowogródek . .	3	3	—	—	555	555	—	—
Polesie	2	1	1	—	220	180	40	—
Wołyń	3	2	1	—	418	386	32	—
Poznań	17	16	1	—	2.924	2.832	92	—
Pomorze	9	9	—	—	1.437	1.437	—	—
Śląsk	7	7	—	—	1.249	1.249	—	—
Kraków	8	7	—	1	1.457	1.357	—	100
Lwów	13	12	1	—	2.580	2.380	200	—
Stanisławów . .	3	3	—	—	596	596	—	—
Tarnopol	4	4	—	—	798	798	—	—

[1] Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929. Str. 413 i 414.

Na 6 kursów metodycznych z różnych przedmiotów w ciągu roku, trwających od 6 do 15 dni, uczęszczało około 400 osób.

Pomoce naukowe. — Ministerstwo rozesłało państwowym zakładom kształcenia nauczycieli pomoce naukowe na ogólną sumę 85.000 zł. Z małemi wyjątkami były to głównie pomoce do nauki fizykochemji w związku z akcją podniesienia poziomu nauczania tego przedmiotu.

Państwowe preparandy nauczycielskie. — Wobec rozwoju 7-klasowych szkół powszechnych przystąpiono w 1929/30 r. do ostatecznej likwidacji państwowych preparand nauczycielskich, które w latach ubiegłych odegrały dużą rolę w rozwoju szkolnictwa, przygotowując kandydatów do seminarjów nauczycielskich z pośród uczniów szkół niżej zorganizowanych. Stan liczebny państwowych preparand nauczycielskich w latach 1927/28 i 1928/29 ilustruje poniższa tablica.

Państwowe preparandy nauczycielskie.[1]

	Szkół	Nauczycieli			Uczniów		
		og.	m.	k.	og.	I Kurs	II Kurs
Rok 1927/8 . .	5	25	14	11	271	144	127
„ 1928/9 . .	5	21	12	9	220	102	118

b) *Kwalifikacje nauczycieli szkół powszechnych.*

Normowanie kwalifikacyj nauczycieli szkół powszechnych polegało w roku sprawozdawczym głównie na rozwinięciu zasadniczych zarządzeń, wydanych w 1928 r.

Zwolnienie nauczycieli niekwalifikowanych. — Z dniem 31 sierpnia 1929 r. upłynął ostateczny termin zdobywania kwalifikacyj dla niekwalifikowanych nauczycieli publicznych szkół powszechnych, ustalony w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli szkół powszechnych (Dz. Ust. Rz. P., 1928, Nr. 28 i 53, poz. 258 i 512).

Z tym terminem zostali zwolnieni ze służby wszyscy niekwalifikowani nauczyciele, z wyjątkiem tych nielicznych, którzy zostali mianowani po wejściu w życie wspomnianego rozporządzenia.

Pragnąc umożliwić uzupełnienie kwalifikacyj według dotychczasowych ulgowych przepisów nauczycielom zredukowanym, Ministerstwo ustanowiło dla nich wyjątkowo dodatkowe Komisje Egzaminacyjne, które zakończyły swą działalność w 1929 r.

[1] Dane z Rocznika Statystyki Rzplitej Polskiej 1929. Str. 328.

Kwalifikacje do nauczania. — W związku z wyżej cytowanem rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 1928 r., w 1929 r. ogłoszono zarządzenia: o kwalifikacjach zawodowych do nauczania śpiewu absolwentów Konserwatorjów Muzycznych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 7(214), poz. 102) i o kwalifikacjach zawodowych do nauczania ćwiczeń cielesnych absolwentów Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 13(220), poz. 188).

W przygotowaniu są dalsze zarządzenia w tym kierunku, a mianowicie o kwalifikacjach do nauczania religji katolickiej, o kwalifikacjach do nauczania gospodarstwa domowego, o kwalifikacjach do nauczania robót ręcznych kobiecych, o sposobie przystosowania dyplomów nauczycieli szkół średnich do nauczania w szkolnictwie powszechnem pod kątem przydatności ich ze względu na program naukowy i potrzeby szkoły powszechnej.

Kwalifikacje do ustalania. — W celu unormowania procedury egzaminów praktycznych, wprowadzonych w życie, jako jeden z warunków ustalenia nauczyciela publicznej szkoły powszechnej, po raz pierwszy w okresie sprawozdawczym, oraz dla ujednostajnienia zakresu wymagań, zorganizowano w kilku okręgach szkolnych we Lwowie, w Łodzi, w Poznaniu i w Warszawie konferencje prezesów komisyj egzaminacyjnych.

Z danych statystycznych Ministerstwa W. R. i O. P. za pierwsze półrocze 1929 r. wynika, że do egzaminu praktycznego według nowych przepisów z 1928 r. zgłosiło się osób ogółem 202, z tego zdało 145 osób. We własnej szkole zdało 64 osoby, przed komisjami 81 osób.

c) *Kształcenie nauczycieli czynnych w szkołach powszechnych.*

Państwowe Wyższe Kursy Nauczycielskie, kształcące nauczycieli dla potrzeb wyższych oddziałów szkoły powszechnej, rozwinęły się ilościowo w 1929/30 r. dzięki wprowadzeniu w życie zarządzenia z dnia 11 lutego 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 4, poz. 42) o nowym typie urlopów, płatnych za zwrotem kosztów zastępstwa, spłacalnych w ratach miesięcznych w ciągu trzech lat.

Wzrost liczby słuchaczy (do czego przyczyniło się również utworzenie nowych grup Wyższego Kursu Nauczycielskiego na Śląsku) charakteryzuje tablica na str. 631.

Prócz nauczycieli, uczęszczających na Wyższe Kursy Nauczycielskie, egzamin z programu W. K. N. zdają również eksterni. Liczba ich jest dość znaczna w związku z postanowieniami Statutu Państwowych Wyższych Kursów Nauczycielskich (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1928, Nr. 9, poz. 154), które dopuszczają składanie egzaminów systemem ratalnym. W roku szkolnym 1928/29 zgłosiło się do egzaminu w charakterze eksternów 351

Państwowe Wyższe Kursy Nauczycielskie.

Rok szkolny	ZAKŁADY							SŁUCHACZE						
	Ogółem	grupy						Ogółem	w tem płatnie urlopowani	w tem na grupach				
		Ogółem	humanist.	geograf. przyrodn.	fizyko-matem.	rysunku i robót ręczn.	śpiewu i wych. fizyczn.			humanist.	geograf. przyrodn.	fizyko-matem.	rysunku i robót ręczn.	śpiewu i wych. fizyczn.
Polska 1927/8[1]	7[2]	15(4)	5(2)	4(1)	3	2(1)	1	500	297	167	141	105	50	37
„ 1928/9[3]	10[4]	17(3)	6(1)	4(1)	3	3(1)	1	584	367	192	139	103	110	40

[1] Materjały odnoszące się do działalności Rządu za rok 1928. Sprawozdania Ministerstw, Warszawa 1928, str. 333.

Liczby w nawiasach wskazują, ile w wykazanych grupach jest grup popołudniowych, zorganizowanych dla nauczycieli nieurlopowanych.

[2] Kraków, Lublin, Lwów, Poznań, Toruń, Warszawa i Wilno.

[3] Niedrukowane materjały Ministerstwa W. R. i O. P. — Co do liczb w nawiasach patrz odnośnik 1.

[4] Prócz zakładów, wymienionych pod 2, powstały Wyższe Kursy Nauczycielskie w Cieszynie i Mysłowicach, kurs rysunku i robót ręcznych w Warszawie przy Państwowym Instytucie Robót Ręcznych policzono jako oddzielny zakład.

kandydatów. Z tej liczby nie stawiło się do egzaminu 30 osób, zdało zaś egzamin pełny lub częściowy ogółem 183 kandydatów.

Państwowe Kursy wakacyjne w 1929 r. uwzględniły wyłącznie potrzeby nauczycielstwa kwalifikowanego, pragnącego zaspokoić swoje zainteresowania naukowe lub metodyczne oraz zdążającego do sprostania wymaganiom programowym wyższych oddziałów szkoły powszechnej. W szerokim zakresie uwzględniały te kursy potrzeby nauczycieli, przygotowujących się do egzaminów eksternów na państwowych Wyższych Kursach Nauczycielskich, dalej nauczycieli, uczących w szkołach z językiem nauczania niepolskim, wreszcie tych, którzy pragnęli zdobyć wiadomości, potrzebne do konkretnych zadań oświaty pozaszkolnej, rolniczej i t. p., związanych zwłaszcza z potrzebami szkoły wiejskiej. Podobnie jak w 1928 r. opracowano przy współudziale wybitnych specjalistów szereg nowych programów kursów wakacyjnych.

Kursów wakacyjnych, zorganizowanych przez Ministerstwo W. R. i O. P. w 1929 r. odbyło się 97, z udziałem 2994 słuchaczy, uczęszczających do końca. W tem było 2 kursy języka białoruskiego, 4 ruskiego, 3 niemieckiego oraz jeden kurs języka litewskiego.

Na wakacyjnych kursach dla nauczycieli szkół hebrajskich i żydowskich, organizowanych staraniem Towarzystwa Oświatowego „Tarbut" i Związku Zjednoczenia Szkół Żydowskich dla nauczycieli niekwalifikowanych, Ministerstwo ustanowiło Państwową Komisję Egzaminacyjną, która przeegzaminowała absolwentów kursów i przyznała im kwalifikacje dla tej kategorji szkół określone.

Część nauczycieli kształciła się w roku bieżącym także na państwowych kursach rolniczych, zorganizowanych przez Ministerstwo Rolnictwa, mianowicie, na 5 kursach o charakterze rolniczo-społecznym było 96 słuchaczy, nadto 224 nauczycieli szkół powszechnych, uczestniczyło w 2 kursach wychowania fizycznego (zorganizowanych przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego).

Kursy dokształcające w ciągu roku szkolnego dla nauczycieli urlopowanych. — Ministerstwo urlopowało również pewną liczbę nauczycieli szkół powszechnych na kursy dokształcające, odbywające się w ciągu roku szkolnego dla specjalnych celów. Tak więc na rocznym kursie dokształcającym w Krakowie, który zgromadził Białorusinów, nauczycieli byłych szkół rosyjskich i miał na celu dokształcanie ich w językach polskim i białoruskim oraz w metodyce nauczania, kształciło się na padstawie urlopu płatnego 21 kandydatów. Na 3 miesięcznych kursach dla nauczycieli z województw zachodnich w 1929 r. dokształcało się 80 kandydatów. Wreszcie urlopowało Ministerstwo ogółem 60 nauczycieli szkół powszechnych na dwa półroczne kursy społeczno-rolnicze w Brodach pod Krakowem, zorga-

nizowane przez Zarząd Główny Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, a subwencjonowane przez Ministerstwo Rolnictwa.

Etaty w zakładach kształcenia nauczycieli szkół powszechnych. — Sprawę stanu zakładów kształcenia nauczycieli pod względem liczby, typu zakładu i personelu nauczycielskiego oświetlają dwie poniższe tablice (str. 633 i 634).

Państwowe zakłady kształcenia nauczycieli szkół powszechnych w roku szkolnym 1929/30 według Okręgów Szkolnych (bez Krzemieńca i Śląska)[1]

NAZWA INSTYTUCJI	Okręg szkolny										
	Krakowski	Lubelski	Lwowski	Łódzki	Poleski	Pomorski	Poznański	Warszawski	Wileński	Wołyński	RAZEM
Preparandy nauczycielskie .	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	3
Seminarja ochroniarskie . .	1	—	1	1	—	—	1	1	1	—	6
„ nauczycielskie .	19	8	19	7	1	8	15	23	8	1	109
Kursy Naucz. (roczne) . .	—	1	1	—	1	2	1	—	—	1	7
Pedagogja (dwuletnie) . .	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	3
Wyższe Kursy Naucz. . . .	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	7
Instytut Robót Ręcznych . .	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Razem . .	22	11	22	8	3	11	18	28	11	2	136

d) *Kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół średnich i seminarjów nauczycielskich.*

Stosownie do obowiązujących przepisów o egzaminie na nauczyciela szkół średnich, wymagających obok przygotowania naukowego wykształcenia pedagogicznego lub zawodowej praktyki przedegzaminowej, w dalszym ciągu trwały prace nad organizowaniem Studjów Pedagogicznych w uniwersytetach, które dotychczas takich Studjów nie posiadały.

[1] Preliminarz budżetowy na okres od 1 kwietnia 1929 r. do 31 marca 1930 r. Część 13. Ministerstwo W. R. i O. P., Warszawa 1928. Załączniki 16, 17 i 18. Budżet nie obejmuje Krzemieńca i województwa śląskiego, a nadto trzech Kursów Nauczycielskich, które są liczone w budżecie łącznie z seminarjami nauczycielskiemi. Nie wzięto również pod uwagę trzech preparand nauczycielskich, zlikwidowanych z końcem roku szkolnego 1928/29. Ze względów budżetowych uwzględniono tu i seminarja ochroniarskie.

W tym zakresie zakończono już organizację w Uniwersytecie Warszawskim i w Uniwersytecie Poznańskim.

Państwowe zakłady kształcenia nauczycieli szkół powszechnych w r. szk. 1929/30. Urzędnicy, nauczyciele i funkcjonarjusze niżsi.

CHARAKTER SŁUŻBOWY	Stopień służbowy	Okrąg szkolny: Krakowski	Lubelski	Lwowski	Łódzki	Poleski	Pomorski	Poznański	Warszawski	Wileński	Wołyński	RAZEM
Dyrektorzy i kierown.	—	22	11	22	8	3	10	18	28	11	2	135
Nauczyciele	—	260	156	277	92	19	120	203	393	112	12	1.644
Ochroniarki	X	2	—	1	2	—	—	2	3	2	—	12
Sekretarze — ogółem	—	12	10	6	5	1	4	11	28	7	1	85
	VIII	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	IX	—	2	—	—	—	—	1	12	—	—	15
	X	12	8	6	5	1	4	10	15	7	1	69
Ogrodnicy — ogółem	—	—	1	—	1	—	—	1	4	—	1	8
	IX	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	X	—	1	—	1	—	—	—	4	—	1	7
Lekarze — ogółem	—	5	3	8	3	—	—	—	7	2	—	28
	VIII	2	1	2	—	—	—	—	4	—	—	9
	IX	3	2	6	3	—	—	—	3	2	—	19
Dentyści	X	1	—	2	2	—	—	—	6	1	—	12
Funkcjon. niżsi—ogół.	—	51	34	47	19	5	19	33	98	26	4	336
	XIII	11	1	8	4	—	7	8	5	—	1	45
	XIV	7	4	5	2	—	—	3	9	1	—	31
	XV	28	26	27	8	3	7	18	83	15	1	216
	XVI	5	3	7	5	2	5	4	1	10	2	44

e) *Kwalifikacje nauczycieli szkół średnich i seminarjów nauczycielskich.*

W sprawie odbywania przez kandydatów na nauczycieli obowiązującej praktyki szkolnej opracowano projekt nowych przepisów, bardziej przystosowany do życiowych potrzeb kandydatów na nauczycieli i liczący się z możliwością coraz większego napływu do szkolnictwa kandydatów na nauczycieli.

Ze względu na potrzeby pewnej grupy nauczycieli, którzy nie odpowiadają jeszcze normalnym warunkom do dopuszczenia do egzami-

nu państwowego na nauczyciela szkół średnich, wydano na okres przejściowy do 1 lipca 1931 r. zarządzenie, pozwalające na dopuszczenie do egzaminu na nauczyciela szkół średnich kandydatów, nie mających studjów pedagogicznych, ani odbytej praktyki przedegzaminowej, ale mogących za to wykazać się obok wymaganego przygotowania naukowego 3-letnią pracą nauczycielską (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 10(217), poz. 136).

Osobnemi zarządzeniami przyznano posiadającym maturę gimnazjalną absolwentom Wydziałów: Humanistycznego, Matematyczno-Przyrodniczego i Pedagogicznego Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 6(213), poz. 77) oraz takimże absolwentom Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 7(214), poz. 97 i Nr. 12(219), poz. 161) uprawnienia przy dopuszczaniu do egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich takie, jakie posiadają magistrowie filozofji uniwersytetów państwowych. Zarządzenia te zapewniły władzy szkolnej należyty wpływ na odbywanie egzaminów końcowych absolwentów tych uczelni.

Po ostatecznem uzgodnieniu sprawy z zainteresowanemi władzami duchownemi ogłoszono rozporządzenia: o kwalifikacjach zawodowych do nauczania religji wyznań: ewangelicko-augsburskiego i ewangelicko-reformowanego, podlegającego kompetencji Konsystorza Warszawskiego (Dz. Ust. Rz. P., 1929, Nr. 81, poz. 606), oraz o kwalifikacjach zawodowych do nauczania religji prawosławnej (Dz. Ust. Rz. P., 1929, Nr. 43, poz. 355). W ten sposób zostały już unormowane kwalifikacje zawodowe do nauczania religji wszystkich liczniejszych wyznań w Państwie.

f) *Kształcenie nauczycieli czynnych w szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich.*

Nauczyciele przedmiotów pedagogicznych. — Aby zapewnić zakładom kształcenia nauczycieli w najbliższych latach odpowiednią ilość należycie naukowo przygotowanych nauczycieli przedmiotów pedagogicznych, dano w tym roku ponownie 40 kandydatom na te stanowiska urlopy płatne względnie stypendja na dwuletnie studja pedagogiczne w Krakowie oraz przyznano stypendja kilku osobom, poświęcającym się specjalnym studjom w tym zakresie w Warszawie i Poznaniu, a także zagranicą.

Nauczycieli fizyko-chemji dla zakładów kształcenia nauczycieli dokształca się na rocznem studjum fizyko-chemicznem w Warszawie, na które powołano 20 nauczycieli, udzielając im płatnych urlopów.

Kursy wakacyjne. — W 1929 r. dzięki uzyskanym na ten cel kredytom zorganizowano po raz pierwszy na szerszą skalę kursy wakacyjne dla tych nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących i semi-

narjów nauczycielskich, którzy pragną utrzymywać stały kontakt z postępem nauki w zakresie interesujących ich dziedzin.

Na kursy te pozyskano w charakterze prelegentów i kierowników naukowo - organizacyjnych wybitnych fachowców, przeważnie profesorów i docentów szkół akademickich.

Akcja kursów wakacyjnych spotkała się z pełnem zrozumieniem ze strony nauczycielstwa. Odbyło się ogółem 10 kursów przy udziale 475 słuchaczy i 67 wykładających i asystentów.

Frekwencję na kursach ilustruje dokładnie poniższa tabela.

Miejscowość	KURSY	Liczba prelegentów	Liczba asystentów	słuchaczy uczęszczających do końca kursu: ogółem	mężcz.	kobiet
	Ogółem:	57	10	475	259	216
Kraków . .	Języka polskiego . .	7	—	83	29	54
„	Języka niemieckiego .	7	—	57	22	35
„	Psychologji i pedagog.	5	1	72	38	34
Lwów . . .	Geograficzny	6	2	41	16	25
Wągrowiec .	Fizyko-chemiczny . .	2	1	42	35	7
Toruń . . .	Historyczny	8	—	27	16	11
Warszawa .	Filologiczny	8	—	32	28	4
„	Fizyczny	6	6	47	35	12
„	Matematyczny . . .	5	—	35	27	8
Augustów .	Biologiczny	3	—	39	13	26

C. Publiczne szkolnictwo powszechne.

1. Ogólne prace organizacyjne.

W roku sprawozdawczym prowadzono nadal prace teoretyczne nad organizacją szkolnictwa a specjalnie nad zasadniczem zagadnieniem należytego zorjentowania się w potrzebach szkolnictwa powszechnego w okresie najbliższego dziesięciolecia, które ze względu na ogromny przyrost dzieci w wieku szkolnym wymagać będzie specjalnego wysiłku władz i społeczeństwa. W wyniku ich wydano dwie publikacje: a) M. Falski, „Potrzeby szkolnictwa powszechnego w okresie wzmożonego przyrostu dzieci" oraz b) M. Falski, „Atlas szkolnictwa powszechnego Rzeczypospolitej Polskiej".

Pierwsza z nich na podstawie obliczeń teoretycznej ilości uczniów publicznych szkół powszechnych w okresie 1928/29 — 1939/40 podaje obliczenie zapotrzebowania etatów nauczycielskich oraz izb lekcyjnych

w tymże okresie. Wyszczególnia dalej, ile izb lekcyjnych i mieszkań dla nauczycieli należy dobudować, jakie z tem będą związane koszta, i rozważa sposoby ich pokrycia przez samorządy i państwo. Podaje wreszcie przybliżony obraz wydatków państwowych i samorządowych na szkolnictwo powszechne w latach: 1928/29, 1932/33 i 1935/36.

„Atlas szkolnictwa powszechnego" zawiera szereg tablic, dotyczących: podziału administracyjnego i zaludnienia dziecięcego Rzeczypospolitej, realizacji powszechnego nauczania, struktury ustrojowej szkolnictwa, poziomu organizacyjnego szkolnictwa powszechnego, koordynacji sieci szkół specjalnych i szkół średnich z siecią szkół powszechnych, języka ojczystego dzieci a języka szkolnego, lokali szkolnych i budowy szkół.

W roku sprawozdawczym rozpoczęto studja nad frekwencją uczniów publicznych szkół powszechnych w 6 powiatach, oraz nad zagadnieniem dostosowania organizacji szkolnictwa powszechnego do potrzeb grup młodzieży o różnych właściwościach.

Opracowywano również zagadnienie organizacji szkół o nieustalonym dotąd charakterze i uprawnieniach, t. j. liceów i szkół wydziałowych.

2. Realizacja powszechnego nauczania i podnoszenie poziomu organizacyjnego szkół.

Stan publicznego szkolnictwa powszechnego w 1928/29 r. oraz rozwój jego w porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym 1927/28 obrazuje tablica na str. 638.

Liczba nauczycieli. — Z danych statystycznych umieszczonych w tej tablicy wynika, że liczba nauczycieli szkół powszechnych w stosunku do liczby z poprzedniego roku szkolnego wzrosła o 2605, co przy nieznacznym tylko wzroście liczby szkół o 21 i jednoczesnym przyroście liczby uczniów o 104.693 jest zjawiskiem pomyślnem, gdyż powoduje obniżenie, coprawda nieznaczne, obciążenia 1 nauczyciela uczniami z 49,9 do 49,5. Równocześnie wskazuje na to przesunięcie organizacji szkolnictwa powszechnego w kierunku podwyższenia organizacyjnego szkół.

Liczba szkół. — Liczba publicznych szkół powszechnych w Polsce podniosła się bardzo nieznacznie (o 21 szkół), zmiany jednak liczby szkół w obrębie poszczególnych województw są dość znaczne. Uwydatniają się przytem dwie grupy województw: 1) województwa centralne i woj. pomorskie, gdzie liczba szkół okazuje spadek, oraz 2) województwa wschodnie (kresowe), gdzie zaznacza się znaczny przyrost liczby szkół. W pierwszym wypadku spadek liczby szkół jest wynikiem rozpoczętej już w latach poprzednich akcji t. zw. komasacji szkół, t. j. łączenia obwodów szkolnych z nisko zorganizowanemi szkołami w obwody szkolne o wyższym poziomie organizacyjnym, w drugim zaś wypadku przyrost liczby szkół

Publiczne szkoły powszechne[1]

POLSKA WOJEWÓDZTWA	Rok szkolny	Liczba szkół	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów	Na jednego nauczyciela uczniów w szkołach
Polska . . .	1927/28	25.149	65.214	3.255.635	49,9
	1928/29	25.170	67.819	3.359.328	49,5
M. st. Warszawa	1927/28	162	1.897	73.972	39,0
	1928/29	165	1.979	74.259	37,5
Warszawa .	1927/28	2.276	5.176	279.242	53,8
	1928/29	2.219	5.545	286.416	51,6
Łódź . . .	1927/28	1.994	5.753	290.678	50,2
	1928/29	1.972	5.814	294.844	50,7
Kielce . . .	1927/28	2.042	5.743	343.578	59,8
	1928/29	2.033	6.016	353.674	58,8
Lublin . .	1927/28	2.080	5.565	275.840	49,6
	1928/29	1.950	5.659	283.456	50,1
Białystok . .	1927/28	1.526	3.137	150.764	48,1
	1928/29	1.497	3.237	152.351	47,1
Wilno . . .	1927/28	1.240	2.192	106.692	48,7
	1928/29	1.262	2.376	108.686	45.7
Nowogródek	1927/28	1.003	1.740	86.256	49,6
	1928/29	1.027	1.863	90.820	48.7
Polesie . .	1927/28	931	1.598	82.650	51,7
	1928/29	1.011	1.843	92.907	50,4
Wołyń . . .	1927/28	1.147	2.192	114.841	52,4
	1928/29	1.295	2.442	129.346	53,0
Poznań . .	1927/28	2.290	5.598	252.381	45,1
	1928/29	2.305	5.738	246.749	43,0
Pomorze . .	1927/28	1.420	3.066	124.422	40,6
	1928/29	1.399	3.121	124.948	40,0
Śląsk . . .	1927/28	651	3.853	184.687	47,9
	1928/29	656	4.126	185.133	44,9
Kraków . .	1927/28	1.733	5.845	272.107	46,5
	1928/29	1.729	5.850	276.720	47,3
Lwów . . .	1927/28	2.292	6.310	314.783	49,9
	1928/29	2.287	6.462	330.383	51,1
Stanisławów .	1927/28	1.093	2.720	149.001	54,8
	1928/29	1.084	2.818	161.464	57,3
Tarnopol . .	1927/28	1.269	2.829	153.741	54,3
	1928/29	1.279	2.930	167.192	57,1

[1] Rocznik Statystyki Rz. Polskiej 1929. Warszawa 1929. Str. 387—388.

tłumaczy się postępującą realizacją powszechnego nauczania w województwach kresowych przez zakładanie nowych szkół w bezszkolnym dotychczas obwodzie. Najlepsze wyniki pod tym względem osiągnęło województwo wołyńskie, w którem liczba szkół zwiększyła się o 148. Pod względem podniesienia poziomu organizacyjnego szkół wyróżniło się województwo lubelskie, w którem liczba publicznych szkół powszechnych wykazuje spadek o 130 szkół.

Poziom organizacyjny. — Umieszczona na str. 640 tablica organizacji publicznych szkół powszechnych obrazuje wspomniane już podniesienie się poziomu organizacyjnego tych szkół [1].

Procent uczniów w szkołach najniższych stopni organizacyjnych, t. j. w jedno i dwuklasowych (wieś i miasto), w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym obniżył się o 2,7% w 1-klasówkach i o 1,0% w 2-klasówkach. Specjalnie pomyślnym objawem jest fakt, że we wsiach procent uczniów w szkołach jednoklasowych obniżył się z 32,0% do 28,2%, a jednocześnie procent uczniów w szkołach siedmioklasowych wzrósł z 12,3% do 13,0%. Postęp ten niewątpliwie jest wynikiem, między innemi, wspomnianej już akcji komasacji szkół oraz przeprowadzonej niemal we wszystkich powiatach korektury sieci szkolnej. Ponadto nie bez wpływu na te wyniki była nieco bardziej wzmożona w roku sprawozdawczym akcja budowy publicznych szkół powszechnych.

Realizacja powszechnego nauczania. — O postępie realizacji powszechnego nauczania świadczy zestawienie na str. 641.

Jak widać, stosunek procentowy liczby dzieci w wieku obowiązku szkolnego do liczby uczniów w szkołach (powszechnych — publicznych i prywatnych, preparandach, szkołach specjalnych, szkołach ćwiczeń i trzech niższych klasach szkół średnich) w 1928/29 r. podniósł się w porównaniu z rokiem szkolnym 1927/28 z 92,7% do 95,3%. Stało się to na skutek znacznych wysiłków w zakresie wynajmowania lokali szkolnych oraz wskutek dalszego wprowadzania w miastach dwurazowej nauki i wyzyskiwania ponad maksymalne normy obciążenia izb lekcyjnych uczniami. Stosunek ten może jednak ulec już w najbliższych latach znacznemu obniżeniu ze względu na stały przyrost liczby dzieci w wieku szkolnym, o ile problem dostarczenia odpowiedniej do tego przyrostu liczby izb lekcyjnych nie ulegnie szybkiemu i radykalnemu zrealizowaniu. Przyrost liczby dzieci rozpoczął się, jak wiadomo, już w roku sprawozdawczym, był jednak bardzo nieznaczny (około 15.000 dzieci), w latach najbliższych zaś zwiększać się będzie bardzo szybko i wymagać ogromnego wysiłku dla utrzymania obecnego poziomu realizacji powszechnego nauczania.

---

[1] Rocznik Statystyki Rz. Polskiej 1929. Warszawa 1929. Str. 392.

	Rok szkolny	Uczniowie ogółem	Uczniowie w szkołach						
			I	II	III	IV	V	VI	VII
			klasowych						
			Wieś i miasto						
Polska . .	1927/28	3.255.635	786.827	650.046	350.481	199 317	129.085	100.046	1.039.473
		100 %	24,2 %	20,0 %	10,8 %	6,0 %	4,0 %	3,1 %	31,9 %
	1928/29	3.359.328	722.001	639.177	411.060	237.497	152.051	98.934	1.098.608
		100 %	21,5 %	19,0 %	12,2 %	7,1 %	4,5 %	3,0 %	32,7 %
			Miasto						
Polska . .	1927/28	800.556	4.644	5.997	6.615	8.272	16.078	21.250	737.700
		100 %	0,6 %	0,7 %	0,8 %	1,0 %	2,9 %	2,9 %	92,0 %
	1928/29	820.808	5.438	5.661	6.827	6.893	13.847	13.832	768.310
		100 %	0,7 %	0,7 %	0,8 %	0,9 %	1,7 %	1,6 %	93,0 %
			Wieś						
Polska . .	1927/28	2.455.079	782.183	644 049	343.866	191.045	113.007	79.156	301.773
		100 %	32,0 %	26,2 %	14,0 %	7,8 %	4,6 %	3,1 %	12,3 %
	1928/29	2.538.520	716.563	633.516	404.233	230.604	138.204	85.102	330.298
		100 %	28,2 %	25,0 %	15,9 %	9,2 %	5,4 %	3,3 %	13,0 %

		1927/28 [1]	1928/29 [2]
Polska			
Dzieci w wieku lat 7—13 [3]		3.735.895	3.750.329
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	3.462.456	3.575.557
	% [5]	92,7	95,3
Woj. centralne			
Dzieci w wieku lat 7—13		1.676.643	1.669.982
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	1.510.594	1.548.445
	% [5]	90,1	92,7
Woj. wschodnie			
Dzieci w wieku lat 7—13		575.582	585.058
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	428.625	461.887
	% [5]	74,5	78,9
Woj. poznańskie i pomorskie			
Dzieci w wieku lat 7—13		397.966	391.321
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	400.870	396.911
	% [5]	100,7	101,4
Woj. śląskie			
Dzieci w wieku lat 7—13		160.350	157.234
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	196.112	195.793
	% [5]	122,3	124,5
Woj. południowe			
Dzieci w wieku lat 7—13		925.354	946.734
Uczniowie w szkołach	l. bezwzgl. [4]	926.255	972.521
	% [5]	100,1	102,7

[1] Dane G. U. S. Rocznik Statystyki Rz. Polskiej 1929. Str. 386.

[2] Tamże, dane tymczasowe.

[3] Liczba dzieci obliczona została warunkowo na podstawie danych spisu powszechnego z 1921 r. oraz spisu z 1926 r. przy uwzględnieniu wymieralności.

[4] Liczba uczniów w szkołach dotyczy uczniów szkół powszechnych, ćwiczeń, preparand, szkół specjalnych oraz niższych (do III klasy włącznie) klas szkół średnich.

[5] Odsetki wskazują stosunek liczby uczniów bez różnicy wieku, pobierających naukę początkową, do liczby siedmiu roczników dzieci w wieku lat 7 — 13, który, jako wiek obowiązku szkolnego w większej części Polski, przyjęty został za wspólną jednostkę miary.

Prace nad podnoszeniem poziomu naukowego szkół powszechnych. Wizytacje. — Dla badania stanu i poziomu szkolnictwa powszechnego przeprowadzili Wizytatorzy ministerjalni w 1929 r. wizytacje szkół powszechnych w 7 okręgach szkolnych: lubelskim, łódzkim, poleskim, poznańskim, pomorskim, warszawskim, wołyńskim i na Śląsku i zwiedzili 37 powiatów.

Na konferencjach powizytacyjnych, kończących z reguły każdą wizytację, oraz podczas wizytowania szkół wizytatorzy udzielali swych rad i wskazówek przedewszystkiem w związku z programami nauczania.

3. Prace w zakresie administracji szkół powszechnych.

Wizytacje. — Wizytacje Wizytatorów ministerjalnych miały, obok innych, na celu badanie sprawności administracji szkolnej. Konferencje powizytacyjne z Inspektorami szkolnymi miały również na celu omówienie tych spraw. Na podstawie sprawozdań Wizytatorów Ministerstwo wydawało Kuratorjom Okręgów Szkolnych zależnie od potrzeb lokalnych dalsze zarządzenia administracyjne.

Kurs dla Inspektorów szkolnych. — W końcu roku sprawozdawczego zorganizowano po raz pierwszy dwumiesięczny kurs dla Inspektorów szkolnych, na którym zgromadzono 35 delegowanych za własną zgodą Inspektorów i ich zastępców ze wszystkich okręgów szkolnych. Program kursu obejmował następujące zagadnienia: dziecko i opieka wychowawcza nad niem, praca szkoły, współpraca inspektora z nauczycielami, organizacja szkolnictwa powszechnego, praca oświatowa i kulturalna na terenie powiatu a inspektor szkolny.

Weryfikacje. — Na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. komisja weryfikacyjna rozpatrzyła w ciągu 1929 r. na 16 posiedzeniach 483 podania nauczycieli publicznych szkół powszechnych. Ponadto załatwiono 421 wniosków weryfikacyjnych poza Komisją.

4. Sprawy dotyczące mniejszości narodowych w szkołach powszechnych.

W publicznych szkołach powszechnych uwzględnia się uprawnione życzenia i potrzeby mniejszości wyznaniowych i narodowych na zasadzie obowiązujących przepisów, które przewidują różne sposoby rozwiązania tego zagadnienia zależnie od życzeń zainteresowanych grup ludności i liczby dzieci w szkole publicznej, należących do danej mniejszości wyznaniowej lub narodowej.

Potrzebom mniejszości czyniono zadość w roku sprawozdawczym podobnie jak w latach ubiegłych:

a) przez utrzymywanie szkół z językiem danej mniejszości jako językiem nauczania,

b) przez utrzymywanie szkół dwujęzycznych, w których udziela się nauki w połowie godzin w języku danej mniejszości, w połowie zaś w języku państwowym — jako językach nauczania,

c) przez wprowadzenie w szkołach z państwowym językiem nauczania obowiązkowej nauki danej mniejszości jako przedmiotu,

d) przez uwzględnianie języka danej mniejszości jako języka nauczania przy nauce religji.

Według Rocznika Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, wydanego w 1929 r. przez Główny Urząd Statystyczny (str. 395), była uwzględniona nauka w języku poszczególnych mniejszości w szkołach publicznych w zakresie następującym:

A. Dla ludności ruskiej (rusińskiej, ukraińskiej) istniało 769 szkół z ruskim (rusińskim, ukraińskim) językiem nauczania, 2264 szkół dwujęzycznych z ruskim (rusińskim, ukraińskim) i polskim językiem nauczania, nadto przeszło w 1700 szkołach była udzielana nauka języka ruskiego (rusińskiego, ukraińskiego) jako przedmiotu obowiązkowego. [1]

B. Ludność białoruska miała szkół publicznych z białoruskim językiem nauczania 23, dwujęzycznych z białoruskim i polskim językiem nauczania 52, języka białoruskiego jako obowiązkowego przedmiotu nauki udzielano przeszło w 100 szkołach.

C. Dla dzieci niemieckich istniało 566 publicznych szkół z niemieckim językiem nauczania, wszędzie zaś, gdzie było 18 dzieci niemieckich, zapewniano im naukę języka niemieckiego jako przedmiotu.

D. Ludność litewska korzystała z 20 szkół z litewskim językiem nauczania, a w 26 szkołach z nauki języka litewskiego jako przedmiotu.

E. Ludność czeska miała 17 szkół z czeskim językiem nauczania, a 4 szkoły z nauką języka czeskiego jako przedmiotu.

F. Dla ludności rosyjskiej istniały 2 szkoły z rosyjskim językiem nauczania.

G. Dzieci żydowskie uczęszczały do publicznych szkół lub oddziałów, świętujących sabat, które były tworzone z reguły wszędzie, gdzie były odpowiednie warunki, przedewszystkiem co do liczby dzieci i życzeń rodziców. W innych szkołach publicznych korzystały dzieci żydowskie

---

[1] Różnica pomiędzy liczbą szkół z ruskim językiem nauczania, podana w sprawozdaniu za 1928 r., a liczbą obecną pochodzi stąd, że w sprawozdaniu poprzedniem uwzględniono stan z początku roku szk. 1928/29, kiedy jeszcze orzeczenia w sprawie języka nauczania w kilkudziesięciu szkołach nie były ostateczne i prawomocne, lecz wydane tylko prowizorycznie.

z wszelkich udogodnień dotyczących nauki religji oraz uwzględniania w związku z tą nauką języka i przedmiotów judaistycznych.

We wszystkich szkołach publicznych obowiązuje zasada, iż nauka religji odbywa się w języku ojczystym dzieci.

Prywatne szkoły powszechne dla mniejszości podlegają przepisom ogólnie obowiązującym. Co do języka nauczania w tych szkołach niema żadnych ograniczeń.

W r. szk. 1928/29 istniały [1] następujące szkoły prywatne, uwzględniające życzenia i potrzeby mniejszości:

A. 30 szkół z ruskim językiem nauczania, 1 szkoła dwujęzyczna z polskim i ruskim językiem nauczania,

B. 3 szkoły z białoruskim językiem nauczania,

C. 239 szkół z niemieckim językiem nauczania, 5 szkół z niemieckim i polskim językami nauczania,

D. 87 szkół z litewskim językiem nauczania,

E. 11 szkół z czeskim językiem nauczania,

F. 5 szkół z rosyjskim językiem nauczania,

G. 588 szkół dla dzieci żydowskich, a mianowicie 189 z językiem nauczania polskim i żydowskim, 23 z polskim i hebrajskim, 197 z żydowskim, 171 z hebrajskim i 8 z żydowskim i hebrajskim.

We wszystkich szkołach prywatnych z niepolskim językiem nauczania uczyło się ogółem 74913 dzieci, co stanowi niewiele ponad 2% ogólnej liczby dzieci w szkołach powszechnych.

5. Szkoły specjalne.

Szkoły i zakłady specjalne dla dzieci anormalnych (głuchoniemych, niewidomych, upośledzonych umysłowo i zaniedbanych moralnie) zyskały w 1929 r. 40 nowych etatów, co wpłynęło na podniesienie poziomu organizacyjnego tych szkół oraz na wzrost ich liczby.

W roku sprawozdawczym przystąpiono do organizacji szkół specjalnych dla upośledzonych umysłowo w Kielcach, Tomaszowie Rawskim i Częstochowie oraz szkoły dla niewidomych w Łodzi. Obecnie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego opracowuje projekt orzeczeń organizacyjnych, które będą regulowały sprawy zakładania, prowadzenia szkół specjalnych i organizacji pracy wewnętrznej w tych szkołach oraz programy dla działu szkolnictwa głuchoniemych.

W 1929 r. Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej ukończyło 32 specjalnie wykwalifikowanych nauczycieli, którzy weszli do szkół specjalnych na miejsce pracujących tam sił niewykwalifikowanych, co wpłynęło na podniesienie metody pracy w tych szkołach. W tymże celu Mi-

[1] Rocznik Statystyki Rzplitej Polskiej 1929. Warszawa 1929. Str. 395.

nisterstwo udzieliło subwencji na zakup pomocy naukowych oraz przeprowadza częste wizytacje tych szkół.

6. Etaty w szkolnictwie powszechnem.

Sprawy stanu personelu nauczycielskiego i nadzoru w szkolnictwie powszechnem oświetlają dokładnie podane niżej tablice (str. 645 i 647).

Charakter służbowy	Stopień służbowy	Okrąg szkolny											Etaty w roku 1928/29
		Krakowski	Lubelski	Lwowski	Łódzki	Poleski	Pomorski	Poznański	Warszawski	Wileński	Wołyński	Razem	
Inspektorzy szkolni . .	V	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
„	VI	28	15	56	12	6	18	35	31	6	3	210	211
„	VII	11	4	4	2	4	—	1	6	11	7	50	50
Zastępcy Inspektorów	V	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
„	VI	7	6	11	11	—	4	2	13	3	2	59	59
„	VII	12	3	1	—	—	—	2	10	4	2	34	34
„	VIII	4	5	2	1	3	—	—	2	5	3	25	25
Sekretarze .	VIII	4	1	5	2	—	—	1	4	1	1	19	17
„	IX	16	8	23	7	3	2	1	15	8	4	87	81
Kanceliści . .	X	13	7	11	6	4	8	22	12	6	3	92	84
„	XI	13	4	24	4	3	9	12	12	1	2	84	88
„	XII	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Woźni . . .	XIII	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
„	XV	1	1	—	2	—	—	1	1	—	—	6	6
Razem .		111	54	137	47	23	41	77	106	46	27	669	670

W porównaniu z rokiem poprzednim zmniejszyła się o jeden liczba Inspektorów szkolnych, co wynikło z powodu zniesienia powiatów peczeniżyńskiego i puckiego, a utworzenia nowego powiatu szczuczyńskiego w województwie nowogródzkiem.

Liczba urzędników Inspektoratów Szkolnych nie uległa zmianie. Skasowanie w tych władzach dotychczasowych 12 etatów urzędniczych XII stopnia służbowego umożliwiło awansowanie stosunkowo znacznej liczby urzędników wyższych stopni służbowych (VIII—XI). Utrzymanie we władzach szkolnych I instancji urzędników XII stopnia służbowego okazało się niewłaściwe, ponieważ urzędnicy ci pełnią odpowiedzialne funkcje.

Wymagane są od nich kwalifikacje na samoistnych pracowników, ponieważ z reguły na jeden Inspektorat Szkolny przypada tylko jeden urzędnik poza Inspektorem, względnie i jego zastępcą. Urzędnik ten w czasie częstych wyjazdów służbowych Inspektora szkolnego musi pracować zupełnie samodzielnie. Przy uposażeniu XII grupy nie można znaleźć odpowiednich kandydatów na te stanowiska.

Etaty nauczycielskie. — Liczba etatów nauczycielskich w publicznych szkołach powszechnych od grudnia 1928 r. do końca 1929 r. wzrosła z 63.311 do 65.761. Z nowopozyskanych według budżetu państwowego etatów największą liczbę przydzielono do szkół w województwach wschodnich, w których realizuje się stopniowo obowiązek szkolny.

Podział etatów między poszczególne okręgi szkolne ilustruje tablica na str. 647 [1].

Budżet na 1929/30 rok przewidywał od dnia 1 sierpnia 1929 r. zwiększenie dotychczasowej liczby etatów nauczycieli publicznych szkół powszechnych o dalszych 2.000 etatów, z czego 50 etatów użytych zostało na cele szkolnictwa zagranicznego. Ponieważ rozporządzalna liczba etatów okazała się niewystarczającą na zaspokojenie potrzeb nawet tych szkół, dla których gminy wystarały się o odpowiednie pomieszczenie, na podstawie uchwały Rady Ministrów uruchomiono dalszych 500 etatów nauczycielskich, które zostały bezzwłocznie rozdysponowane.

D. Państwowe szkolnictwo średnie ogólnokształcące.

1. Organizacja.

Liczba i rozmieszczenie. — Liczba państwowych szkół średnich ogólnokształcących zmieniła się niewiele w okresie sprawozdawczym, przybyła bowiem jedna szkoła.

Wobec nierównomierności rozmieszczenia gimnazjów państwowych męskich i żeńskich a zwłaszcza braku odpowiedniej liczby gimnazjów żeńskich w południowych województwach Ministerstwo, nie mogąc utworzyć nowych państwowych szkół żeńskich, wprowadziło do niektórych gimnazjów męskich koedukację narazie w klasach niższych (5 szkół w Okręgu Szkolnym Krakowskim, 15 szkół w Okręgu Szkolnym Lwowskim i 2 w Okręgu Szkolnym Lubelskim).

Liczba uczniów i absolwentów w szkołach państwowych. — Liczba młodzieży w szkołach państwowych zmniejszyła się o niecałe 4000, z tego 1000 przypada na młodzież żeńską i około 3000 na młodzież męską. Tłumaczy się to częściowo tem, że dopiero obecnie

---

[1] Dane tej tablicy różnią się od podanych wyżej w punkcie 2, ponieważ dotyczą nieco innego okresu czasu.

Grupa uposażenia	Okręg szkolny											Stan 31 grudnia 1928 r
	Krakowski	Lubelski	Lwowski	Łódzki	Poleski	Pomorski	Poznański	Warszawski	Wileński	Wołyński	Razem	
V	20	—	14	—	1	—	1	6	—	—	42	39
VI	47	3	100	3	—	5	57	22	5	3	245	250
VII	1.394	81	2.570	293	29	262	574	508	43	79	5.833	6.316
VIII	2.104	262	3.435	625	61	202	689	1.080	146	162	8.676	8.834
IX	4.177	2.335	3.450	2.551	473	1.145	1.888	3.818	1.283	878	22.028	20 003
X	4.345	3.148	3.045	2.456	1.334	1.503	2.694	5.353	2.411	1.277	24.566	26.059
XI	75	19	5	85	112	3	2	217	576	277	1.371	1.820
Razem	12.162	5.848	12.619	6.023	2.010	3.150	5.805	11.004	4.464	2.676	65.761	63.311
Stan 31 grudnia 1928 r.	11.777	5.567	12.173	5.800	1.873	3.105	5.710	10.624	4.255	2.430	63.311	

w szkołach średnich odczuwa się zmniejszenie przyrostu dzieci, urodzonych w latach wojennych. Liczba absolwentów szkół państwowych zwiększyła się o kilkaset.

Liczby szczegółowe wskazują tablice na str. 648 i 649.

Państwowe szkoły średnie ogólnokształcące[1]

Polska Okręgi szkolne	SZKOŁY				Oddziały	UCZNIOWIE		
	ogółem	męskie	żeńskie	koedukacyjne		ogółem	chłopcy	dziewczęta
Rok szk. 1927/8								
Polska ogółem	270	192	36	42	3.107	102.226	81.823	20.403
Rok szk. 1928/9								
Polska ogółem	271	190	36	45	3.075	98.575	78.635	19.940
Warszawski .	45	24	15	6	437	13.680	8.330	5.350
Łódzki . . .	10	5	3	2	116	3.826	2.403	1.423
Lubelski . . .	16	10	4	2	145	4.488	3.184	1.304
Wileński . . .	16	4	2	10	160	4.990	3.066	1.924
Poleski . . .	6	—	—	6	67	2.160	1.176	984
Wołyński . .	8	—	—	8	87	2.895	1.682	1.213
Poznański . .	30	21	3	6	378	10.573	8.705	1.868
Pomorski . .	20	14	3	3	198	5.498	4.334	1.164
Śląski	13	12	1	—	201	6.313	5.767	546
Krakowski . .	47	42	4	1	556	18.979	16.803	2.176
Lwowski . . .	60	58	1	1	730	25.173	23.185	1.988

Oddziały państwowych szkół średnich ogólnokształcących według typu[2]

Rok	Oddziały elementarne i gimnazjum niższe (kl. I–III)	Klasyczne (wraz z neoklasycznem)	Humanistyczne	Neohumanistyczne	Matematyczno-przyrodnicze	Licealne
Polska 1927/28 . .	1.062	536	1.131	17	350	11
„ 1928/29 . .	1.027	539	1.161	13	331	4

Rekrutacja młodzieży do szkół średnich. — Akcję umożliwiania młodzieży z wysoko zorganizowanych szkół powszechnych wstępowania do gimnazjów wyższych (począwszy od klasy IV) prowadziło

[1], [2] Materjały Głównego Urzędu Statystycznego.

Ministerstwo w okresie sprawozdawczym dalej. Liczba oddziałów równoległych klasy IV gimnazjów państwowych powiększyła się przez to o 11. Do egzaminu wstępnego do klas IV gimnazjów zgłosiło się w 1929 r. więcej absolwentów szkół powszechnych, niż w roku poprzednim. Młodzież ta była w roku sprawozdawczym lepiej przygotowana do dalszego kształcenia się w szkole średniej, o czem świadczy fakt, że w roku 1929 około 40% pomyślnie złożyło egzamin wstępny, gdy w 1928 r. odsetek ten wynosił 32%.

Uczniowie państwowych szkół średnich ogólnokształcących według typów szkół.[1]

	Oddziały elementarne i gimnazjum niższe (kl. I—III)	Gimnazjum wyższe (kl. IV—VIII)				
		klasyczne (wraz z neoklasycznem)	neohumanistyczne	humanistyczne	licealne	matematyczno-przyrodnicze
Rok szkolny 1927/8						
Liczba uczn. ogół.	38.128	16.895	473	36.804	240	9.686
W szkoł. męskich	28.546	16.719	—	23.129	—	7.196
„ żeńskich	4 828	—	473	6.547	240	1.071
„ koedukacyjnych .	4.754	176	—	7.128	—	1.419
Liczba matur . .	—	1.755	33	3.894	—	1.468
Rok szkolny 1928/9						
Liczba uczn. ogół.	35.521	16.092	423	36.656	88	9.795
W szkoł. męskich	26.326	15.729	—	22.502	—	7.615
„ żeńskich	4.580	—	423	6.847	88	961
„ koedukacyjnych .	4.615	363	—	7.307	—	1.219
Liczba matur . .	—	1.862	30	4.310	—	1.419

2. Praca nad podnoszeniem poziomu nauczania i wychowania.

W okresie sprawozdawczym zwiększono liczbę instruktorów do 10 dla przedmiotów, nauczanych w szkołach średnich ogólnokształcących. Instruktorzy przeprowadzają prace instruktorskie na obszarze całej Rzeczypospolitej w państwowych szkołach średnich. Przy pomocy instruktorów zorganizowano cztery tygodniowe kursy metodyczne dla nauczycieli

[1]) Materjały Głównego Urzędu Statyst. i Ministerstwa W. R. i O. P.

szkół średnich ogólnokształcących, a mianowicie kurs geografji i biologji w Wilnie dla nauczycieli Okręgów Szkolnych Wileńskiego, Wołyńskiego i Poleskiego, kurs historji i filologji klasycznej w Łodzi dla nauczycieli Okręgu Szkolnego Łódzkiego. W kursach tych uczestniczyło każdorazowo 40 — 45 nauczycieli.

Niezależnie od tego zorganizowano jeden pięciotygodniowy kurs dla nauczycieli wychowawców z całej Rzeczypospolitej w Warszawie. W kursie tym uczestniczyło 40 osób. Przedmiotem kursu były zagadnienia z zakresu higjeny szkolnej, psychologji pedagogicznej oraz organizacji pracy wychowawczej w szkole. Prelegentami na kursie byli profesorowie uniwersytetu, wizytatorzy szkół, wybitni nauczyciele i lekarze.

Nadto zorganizowano w okresie sprawozdawczym dwie konferencje tygodniowe dyrektorów państwowych i niepaństwowych szkół średnich: jedną w Wilnie dla dyrektorów szkół Okręgów Szkolnych Wileńskiego, Wołyńskiego i Poleskiego, drugą w Toruniu dla dyrektorów szkół Okręgów Szkolnych Łódzkiego, Pomorskiego i Poznańskiego. W pierwszej konferencji wzięło udział około 50 osób, w drugiej około 100 osób. Przedmiotem obrad były sprawy, dotyczące pracy dydaktycznej, wychowawczej i administracyjnej dyrektora szkoły średniej ogólnokształcącej.

3. Stosunek do szkół prywatnych.

Dla uniknięcia nieporozumień co do tego, że wzmiankowane wyżej rozporządzenie z dnia 2 stycznia 1929 r. dotyczy wyłącznie szkół państwowych, wydano osobne wyjaśnienie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 9, poz. 128), w którem podkreślono to wyraźnie i pozostawiono Kuratorom Okręgów Szkolnych decydowanie spraw z zakresu określania w miarę potrzeby norm tygodniowej liczby godzin dla szkół prywatnych na podstawie znajomości stosunków lokalnych.

W okresie sprawozdawczym wydało Ministerstwo nowe rozporządzenie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 75), dotyczące nadawania szkołom niepaństwowym praw gimnazjów państwowych. Rozporządzenie to wprowadziło zasadnicze zmiany co do kategoryj praw oraz czasu, na jaki prawa są nadawane. Poprzednie rozporządzenie z 1924 r. przewidywało pełne i niepełne prawa gimnazjów państwowych z tem, że prawa pełne były nadawane na rok lub aż do odwołania, niepełne zaś na rok lub dwa lata. Najniższą kategorję praw stanowiły prawa niepełne z zastrzeżeniem. Nowe rozporządzenie przewiduje prawa pełne i niepełne aż do odwołania. Przez zmniejszenie rozpiętości kategoryj praw spodziewa się Ministerstwo osiągnąć znaczne uproszczenie akcji nadawania praw. Zmiana ta przyczyni się również do łatwiejszego orjentowania się sfer rodzicielskich w wartości szkół.

Prawa według nowego rozporządzenia będą nadane po raz pierwszy w 1930 r.

Ze względu na potrzebę stopniowego przejścia do nadawania praw według nowego rozporządzenia, zwłaszcza wobec zmniejszenia ilości kategoryj praw, Ministerstwo przy nadawaniu praw na rok szkolny 1929/30 podniosło skalę wymagań, wskutek czego pewna ilość szkół utraciła prawa oraz pewna ilość uzyskała niższą kategorję praw.

Omawiane zarządzenie dotyczy także prywatnych seminarjów nauczycielskich.

V. OŚWIATA POZASZKOLNA.

1. Organizacja.

Wydział Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa został w roku sprawozdawczym znacznie rozszerzony.

Wydział Oświaty Pozaszkolnej poza koordynowaniem całości prac w niższych instancjach zatrzymuje we własnej kompetencji prace rejestracyjne, udzielanie zapomóg, wydawnictwa, opiekę nad pracami badawczo-naukowemi i kształceniem pracowników.

Oddziały Oświaty Pozaszkolnej w Kuratorjach Okręgów Szkolnych zostały zapoczątkowane w 8 okręgach i zatrudniają obecnie 18 pracowników (w ubiegłym roku w 6 okręgach — 9 pracowników).

W zasadzie na czele Oddziału stoi kierownik oraz jeden lub więcej instruktorów wyspecjalizowanych w różnych dziedzinach oświaty pozaszkolnej jak dokształcanie, bibljoteki, świetlice, kultura artystyczna. W wielu wypadkach z powodu braku etatów są to przydzieleni nauczyciele. W tych okręgach, w których liczba instruktorów powiatowych jest nikła, nie wprowadzono narazie specjalizacji instruktorów kuratoryjnych, obejmują oni opiekę nad całokształtem oświaty pozaszkolnej w poszczególnych częściach okręgów szkolnych.

Oddziały Oświaty Pozaszkolnej niosą pomoc instruktorską Instruktorom powiatowym i instytucjom społecznym przez organizowanie konferencyj, zjazdów, lokalnych kursów instruktorskich i podejmowanie objazdów. Dążą do nadania i racjonalnego podziału pracy między organizacjami społecznemi i placówkami samorządowemi. W Okręgu Szkolnym Wołyńskim działa wojewódzka Komisja oświaty pozaszkolnej.

Powiatowi Instruktorzy oświaty pozaszkolnej czynni są na terenie poszczególnych powiatów w liczbie 57 (w roku ubiegłym było ich 27).

Instruktorzy powiatowi czynni są przy Sejmikach powiatowych lub Inspektoratach szkolnych względnie Radach Szkolnych powiatowych i przeważnie działają w oparciu o powiatową Komisję oświaty pozaszkolnej, która jest organem opinjodawczym lub uchwałodawczym. W skład Komisji wchodzą najczęściej przedstawiciele Sejmiku (lub Rady Szkolnej),

Inspektor szkolny, przedstawiciele miejscowych organizacyj społecznych i nauczycielstwa.

Instruktor powiatowy organizuje i lustruje placówki oświaty pozaszkolnej prowadzone przez Sejmik (Inspektorat) we własnym zakresie oraz dąży do skoordynowania prac miejscowych instytucyj społecznych. Sprawa organizacji oświaty pozaszkolnej na terenie powiatów dotychczas nie jest uregulowana ustawowo.

Kierownicy i Instruktorzy oświaty pozaszkolnej według stanu z końca 1929 r.

OKRĄG SZKOLNY	Kierownicy i Instruktorzy Oddziałów przy Kuratorjach			Instruktorzy powiatowi			
	urzędnicy etatowi	przydzieleni nauczyciele	Razem	przy Sejmiku	przy Inspektoracie	przy Radzie Szkolnej	Razem
Warszawski . .	—	2	2	6	—	2	8
Łódzki	—	—	—	2	1	—	3
Lubelski . . .	1	1	2	1	2	1	4
Wileński . . .	—	3	3	2	13	—	15
Poleski . . .	—	—	—	—	5	—	5
Wołyński . . .	1	3	4	—	5	—	5
Poznański . .	1	1	2	—	—	—	—
Pomorski . . .	2	—	2	14	—	—	14
Śląski	1	—[1]	1	—	—	—	—
Krakowski . .	—	1	1	3	—	—	3
Lwowski . . .	—	1	1	—	—	—	—
Razem .	6	12	18	28	26	3	57

2. Kierunek i rola władz rządowych. Formy pracy.

Bezpośrednia praca społeczno-wychowawcza i kulturalno-oświatowa prowadzona jest w Polsce przez samorządy, instytucje kulturalno-oświatowe oraz wydziały kulturalno-oświatowe organizacyj społecznych. Ministerstwo powołane jest do regulowania, kontrolowania, rejestrowania i nadawania kierunku pracom oświatowym, udzielania pomocy finansowej i rzeczowej w tym zakresie, mając głównie na celu podnoszenie poziomu i wartości pracy. Państwo podejmuje i inicjuje bezpośrednio pracę oświatową jedynie w tych dziedzinach lub na tych terenach, gdzie inicjatywa samorządowa i społeczna jest niewystarczająca, dążąc do przekazania zainicjowanej pracy powołanym do tego organom publiczno-prawnym bądź społecznym.

[1] Częściowo zatrudniony.

Oświata pozaszkolna polega na podejmowaniu prac oświatowo-kulturalnych i społeczno-wychowawczych wśród młodzieży (młodociani 14 — 18 lat) i ludności dorosłej (od 18 lat), pracującej zarobkowo (odnosi się oczywiście i do bezrobotnych oraz osób pozostających przy rodzinie). Nie obejmuje swą działalnością młodzieży szkolnej (i zajęć pozaszkolnych) i osób, których głównem zajęciem jest systematyczne kształcenie się.

Placówkami oświaty pozaszkolnej są bibljoteki publiczne (z wyłączeniem naukowych, specjalnych i szkolnych), czytelnie, domy ludowe i oświatowe, świetlice, placówki systematycznego dokształcania w zakresie ogólnokształcącym, jak kursy początkowe dla dorosłych (w tem kursy dla analfabetów), wieczorne szkoły powszechne dla dorosłych, młodocianych i uniwersytety powszechne, następnie uniwersytety ludowe internatowe, niedzielne, uniwersytety korespondencyjne, koła młodzieży wiejskiej i robotniczej i t. p. Do form pracy oświatowej pozaszkolnej zaliczają się odczyty popularne, wycieczki społeczne i krajoznawcze, koła samokształcenia, obchody, chóry i teatry ludowe i t. p. Dział ten nie obejmuje dokształcania zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Opieka nad pracami badawczo-naukowemi i kształceniem pracowników w zakresie oświaty pozaszkolnej również tu należą.

3. Prace badawczo-naukowe. Wydawnictwa. Konferencje.

Umożliwienie pracownikom oświatowym podejmowania prac badawczo-naukowych, samokształcenia i porozumiewania się wzajemnego ze względu na wartość samej pracy oświatowej nabiera szczególnej wagi. Celowi temu służy prowadzona przez Ministerstwo W. R. i O. P. Pracownia Oświaty Pozaszkolnej, podejmowanie wydawnictw i zwoływanie konferencyj.

Pracownia Oświaty Pozaszkolnej. — Pracownia Oświaty Pozaszkolnej istnieje od 1923 roku dla celów badawczo-naukowych w zakresie oświaty pozaszkolnej, służy poszczególnym osobom jak również słuchaczom i wykładającym uczelni specjalnych ze Studjum Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej na czele. Pracownia posiada zbiór 5244 dzieł w 10 językach. Archiwum oświatowe posiada 1755 druków i manuskryptów, zawierających materjały do historji pracy oświatowej w Polsce. W roku sprawozdawczym przybyły 102 dzieła. Pracownia otrzymuje 34 czasopism specjalnych, w tem 14 zagranicznych w językach angielskim, niemieckim, francuskim, czeskim i rosyjskim.

Gromadzone są wycinki z prasy codziennej, dotyczące oświaty pozaszkolnej. Frekwencja w 1929 r. wyniosła 175 osób.

W lokalu pracowni odbyły się 2 konferencje z dziedziny oświaty

pozaszkolnej. Zapoczątkowano kompletowanie prac z zakresu oświaty pozaszkolnej zarejestrowanych w „Bibljografji oświaty pozaszkolnej".

Wydawnictwa. — Nakładem Ministerstwa wyszła „Bibljografja oświaty pozaszkolnej 1900—1928" w opracowaniu J. Skarżyńskiej, pod redakcją J. Muszkowskiego i H. Radlińskiej. Warszawa, 1929. Wydano ulotkę: „Najważniejsze wiadomości o Polsce współczesnej". Przy poparciu finansowem Ministerstwa (zapomoga lub zakupienie części nakładu) wyszły podstawowe wydawnictwa jak: „Przewodnik oświaty dorosłych" (pod red. A. Konewki i K. Korniłowicza), „Zagadnienia oświaty dorosłych" (pod red. K. Korniłowicza) „Oświata pozaszkolna samorządu m. st. Warszawy" (pod red. J. Baranowskiej); udzielono też zapomogi na wydanie tłumaczenia: J. Weitsch: „Technika pracy umysłowej".

W druku „Bibljoteki gminne w Czechosłowacji" J. Filipkowskiej-Szemplińskiej. (Książka ukazała się w r. 1930).

Kongresy. Konferencje. — Dzięki moralnemu i finansowemu poparciu udzielonemu przez Wydział Oświaty Pozaszkolnej Komitetowi na Rzeczpospolitą Polską Wszechświatowej Konferencji Kształcenia Dorosłych w Cambridge Polska mogła się przygotować i wziąć udział we wzmiankowanej konferencji w końcu sierpnia 1929 r. Ze strony delegacji polskiej wygłoszono szereg referatów i umieszczono artykuł o stanie oświaty pozaszkolnej w Polsce w Międzynarodowym Przewodniku Oświaty Dorosłych (International Handbook of Adult Education). W związku z tą konferencją ukazały się przy poparciu Ministerstwa wyżej wymienione wydawnictwa: „Bibljografja", „Przewodnik", „Zagadnienia oświaty dorosłych".

W dniu 5—6—7 listopada 1929 r. odbył się pierwszy ogólnokrajowy zjazd Instruktorów oświaty pozaszkolnej (kuratoryjnych i powiatowych) przy udziale 76 osób. Na zjeździe omówione były podstawowe zagadnienia organizacji oświaty pozaszkolnej w Polsce.

4. Kształcenie pracowników oświatowych.

Ministerstwo udziela zapomóg na prowadzenie Seminarjum oświaty pozaszkolnej Studjum Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy oraz przyznało stypendja 20 słuchaczom tegoż Studjum.

Instytut Oświaty Dorosłych w Warszawie przeprowadził wedle programu ustalonego w porozumieniu z Ministerstwem 3 dwumiesięczne kursy instruktorskie dla pracowników oświatowych. Kursy były przeprowadzone na koszt Ministerstwa. Kandydaci rekrutowani przez Ministerstwo byli stypendystami Ministerstwa. Kursy ukończyło 127 osób, z których około 50 zajmuje obecnie stanowiska Powiatowych Instruktorów oświatowych, niektórzy objęli stanowiska instruktorów w organizacjach społecznych, inni organizują i prowadzą pracę oświatową, stwarzając typowe

placówki i propagując współczesne formy pracy oświatowej na rejonowych konferencjach nauczycielskich i t. p. Przybywali na kursy słuchacze ze wszystkich ziem Rzeczypospolitej. Kursy te stają się stałą formą kształcenia pracowników oświatowych.

Kursy instruktorskie w roku 1927/28.

Typy kursów	Liczba kursów	Czas trwania kursów	Liczba kursów	Podział kursów w/g województw	Liczba kursów	Finansowanie kursów przez:	Liczba kursów
1. Ogólne społeczno-oświatowe (propaganda oświaty pozaszkolnej) . . .	88	3 dniowe .	95	Woj. centralne	67	państwo . .	48
2. Metodyczne . . .	75	4 — 6 dni .	29	Woj. wschodnie . . .	39	samorządy .	36
a) dokształcania ogólnego .	52	—	—	—	—	—	—
b) bibljoteczne	9	7 — 13 dni .	23	Woj. zachodnie . . .	22	instytucje społeczne .	79
c) kultury artystycznej . .	14	dwa tygodnie i więcej	16	Woj. południowe . .	46	—	—
Razem . .	163	Razem . .	163	Razem . .	163	Razem . .	163

Również Instytut Oświaty Dorosłych przeprowadził na zlecenie i na koszt Ministerstwa 5 trzydniowych kursów oświaty pozaszkolnej w seminarjach nauczycielskich (dla IV i V kursu). W 1929 r. objęto seminarja na terenie Lwowskiego Okręgu Szkolnego, słuchaczy było 995. Subwencjonowano liczne kursy instruktorskie na prowincji organizowane przez Kuratorja, Inspektoraty Szkolne, sejmiki i instytucje społeczne.

Na podstawie rejestracji przeprowadzonej w 1928/29 r. szk. stwierdzono, że w 1927/28 r. szkolnym przeprowadzono w 116 miejscowościach 163 kursy instruktorskie przy udziale 11638 uczestników.

5. Prace rejestracyjne.

W 1928/29 r. szk. przeprowadzono po raz pierwszy rejestrację systematycznego dokształcania dorosłych i młodocianych oraz kursów specjalnych instruktorskich dla pracowników oświatowych na terenie Rzeczypospolitej. Szczegółowe kwestjonarjusze w liczbie 7½ tysiąca zostały

wypełnione przez Inspektoraty Szkolne, oraz przez instytucje społeczno-oświatowe. Zestawienie materjałów z tych dwóch źródeł dało wystarczająco ścisły obraz całości. Globalne wyniki rejestracji były wystawione w formie wykresów na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu oraz zostały opublikowane jako odrębny poddział (działu XVII) w Roczniku Statystyki Rz. P. za 1929 r. Rozumowane opracowanie szczegółowych ankiet jest w opracowaniu i ukaże się jako oddzielne wydawnictwo.

W październiku 1929 r. rozpoczęto prace przygotowawcze do rejestracji bibljotek publicznych w całem państwie. Rejestracja przeprowadzana jest przy współpracy Głównego Urzędu Statystycznego oraz w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych; obejmuje ona bibljoteki o charakterze ogólnokształcącym (wyłączone są bibljoteki szkolne, naukowe i specjalne).

Z materjałów posiadanych przez Departament Nauki, ze sprawozdań instytucyj i innych źródeł zestawiono wykaz tymczasowy, obejmujący około 6.000 bibljotek. Rozesłano za pośrednictwem Inspektorów Szkolnych około 17.000 kwestjonarjuszy. Zarządy większych instytucyj społecznych zwróciły się za pośrednictwem swych organów do swych oddziałów, wzywając do współdziałania w przeprowadzeniu rejestracji.

Rejestracja scharakteryzuje stan bibljotek publicznych w dniu 31 grudnia 1929 r. i w tej formie jest po raz pierwszy przeprowadzana w Polsce. Rejestracja bibljotek publicznych podjęta jest w związku z opracowywaniem projektu ustawy o bibljotekach gminnych i projektów związanych z nią rozporządzeń wykonawczych.

Zakończenie rejestracji i opracowanie zebranego materjału statystycznego wyznaczono na 15 kwietnia 1930 r.

6. Dokształcanie ogólne. Walka z analfabetyzmem.

Najważniejsze dane liczbowe obejmujące stan dokształcania ogólnego w 1927/28 r. szk. na podstawie przeprowadzonej rejestracji obrazują tablice na str. 657 i nast.

Najbardziej rozpowszechnione kursy początkowe, rozmieszczone są na terenie Rzeczypospolitej jak wskazuje tablica na str. 658.

Przeciętna liczba słuchaczów w zespole w całej Rzeczypospolitej wynosi na kursach początkowych 24 osoby, przyczem na kursach miejskich 32, a na wiejskich 22, w szkole dla dorosłych 30, w uniwersytecie powszechnym 48 osób.

7. Zapomogi.

W okresie sprawozdawczym przyznano zapomóg instytucjom państwowym (Oddziały Oświaty Pozaszkolnej przy Kuratorjach O. S.) 96.019 zł. (w roku ubiegłym 78.000 zł.), samorządowym 78.850 zł. (w roku ub. 7.500 zł.)

Kursy początkowe, szkoły i uniwersytety powszechne w roku szkolnym 1927/8.

Rodzaj uczelni	Ilość miejscowości	Ilość zespołów[1]		Ilość słuchaczów			Ilość nauczycieli uczących			Ilość zespołów finansow. przez:			
		Ogółem	W tem I stop.[2]	Do 18 lat	Powyżej 18 lat	Razem	Płatnie	Bezpłatnie	Razem	Państwo	Samorząd	Organiz. społeczne	Nauczycielstwo
Kursy początkowe	3.700	5.980	1.943	65 739	78.358	144.097	3 613	3.761	7.374	920	2.444	1.195	1.421
Kursy w wojsku .	—	4.933	1.950	—	91.811	91.811	—	—	4.458	—	—	—	—
Kursy w więzieniach	—	—	—	—	—	4.519	—	—	—	—	—	—	—
Szkoły dla dorosłych i młodocianych . . .	141	437	—	8.413	4.816	13.229	858	103	961	76	246	58	57
Uniwersytety powszechne . .	75	305	—	—	14.841	14.841	386	407	793	4	49	186	66
Razem . .	3.916	11.655	3.893	74.152	189.826	268.497	4.857	4.271	13.586	1.000	2.739	1.439	1.544

[1] Zespoły, t. j. komplety, klasy.

[2] I stop. analfabeci; analfabetów uczyło się około 88.000 (ludność cywilna i wojskowa).

Kursy początkowe w roku 1927/8.

WOJEWÓDZTWA	Ilość miejscowości	Ilość zespołów		Ilość słuchaczów			Ilość zespołów finansowanych przez:			
		Ogólna	W tem I stopnia [1]	Do 18 lat	Powyżej 18 lat	Razem	Państwo	Samorząd	Organizacje społeczne	Nauczycielstwo [2]
Warszawa . . .	1	164	38	2.574	3.021	5.595	—	99	65	—
Warszawskie . .	171	311	65	4.076	3.141	7.217	2	211	64	34
Białostockie . .	197	380	117	2.532	5.582	8.114	37	50	124	169
Lubelskie . . .	433	668	133	7.342	7.948	15.293	—	451	80	137
Łódzkie . . .	235	439	132	5.224	5.659	10.883	—	292	137	10
Kieleckie . . .	244	393	87	5.884	4.293	10.177	13	284	31	65
Wileńskie . . .	197	282	79	2.669	2.583	5.252	—	126	56	100
Nowogródzkie .	170	300	102	1.598	4.315	5.913	21	199	45	35
Poleskie . . .	341	518	234	5.723	5.480	11.203	295	62	109	52
Wołyńskie. . .	304	483	176	4.582	5.937	10.519	152	243	50	38
Krakowskie . .	170	313	166	2.577	6.086	8,663	4	24	161	124
Lwowskie . . .	217	326	181	2.177	4.903	7.080	72	19	34	201
Stanisławowskie	80	98	75	637	1.668	2.305	9	32	10	47
Tarnopolskie . .	214	280	194	2.632	3.925	6.557	23	17	48	192
Pomorskie . .	182	277	89	3.356	4.964	8.320	102	44	92	39
Poznańskie . .	389	483	16	7.571	4.016	11.587	170	193	35	85
Śląsk	155	265	59	4.582	4.837	9.419	20	98	54	93
Razem .	3.700	5.980	1.943	65.739	78 358	144 097	920	2.444	1.195	1.421

i społecznym oraz stypendystom 417.960 zł. (w roku ub. 277.480 zł.). Podział tych sum przedstawia tablica na str. 659.

W zestawieniu nie uwzględniono sum, przekazywanych Kuratorjom Okręgów Szkolnych na pokrycie kosztów rozjazdów Inspektorów oświatowych (44.000 zł.) oraz wydatków Wydziału Oświaty Pozaszkolnej na zlecone kursy instruktorskie oraz wydawnictwa własne (76.700 zł.).

Przydzielono bezpłatnie różnym placówkom oświatowym, społecznym i samorządowym 28 bibljoteczek publicznych stałych i wędrownych, razem 2506 dzieł i 270 bibljoteczek metodyczno-organizacyjnych dla pracowników oświatowych, razem 5.163 dzieł nadto 26 latarni projekcyjnych.

---

[1] Analfabeci. Analfabetów pobierało naukę około 46.500.

[2] Nauczyciele, którzy prowadzą naukę, nie pobierają opłat i nie korzystają z żadnych zapomóg.

Podział zapomóg w 1929 r.

1	2						3	4
	Przyznano zapomóg							
Przeznaczenie subwencyj	Instytucjom kulturalno-oświatowym (w tem stypendja)	Na sumę złotych	Samorządom	Na sumę złotych	Instytucjom państwowym	Na sumę złotych	Razem instytucyj	Przyznano ogółem złotych
Na całokształt prac oświat.	23	84.000	23	53.000	10	54.950	57	191.950
Na kształcenie pracown. oświatowych (kursy instruk.)	20	89.950	1	500	7	35.069	28	125.519
Na stypendja (w tem 23 styp. dla słuchaczów Studjum Pracy Społ. Ośw. Wolnej Wszechnicy Polskiej) . .	—	42.150	—	—	—	—	—	42.150
Na uniwersytety lud., kursy i szkoły dla dorosłych .	17	58.900	18	20.850	1	3.000	36	82.750
Na bibljoteki powszechne	8	21.800	—	—	—	—	8	21.800
Na domy ludowe	14	16.100	—	—	—	—	14	16.100
Na świetlice	5	18.200	—	—	—	—	5	18.200
Na wycieczki i odczyty (w tem 23,300 zł na wycieczki na P.W.K. w Poznaniu)	26	35.800	9	4.500	1	3.000	36	43.300
Na wydawnictwa	8	17.500	—	—	—	—	8	17.500
Kontakt i placówki zagr. .	7	35.550	—	—	—	—	7	33 550
Razem . .	68	417 950	42	78.850	10	96.019	120	592.719

Wyjaśnienie: Wobec tego, że jedna instytucja otrzymywała zapomogi na różnych pozycjach, ogólne podsumowanie instytucyj społecznych, samorządowych i państwowych w rubryce 2 i 5 nie jest zgodne z sumami umieszczonemi pod pozycją „Razem".

Wykaz sum preliminowanych przez samorządy powiatowe na oświatę pozaszkolną w 1928/29 r. budżetowym przedstawia poniższa tablica.

Wydatki preliminowane przez samorządy w r. 1928/9.

WOJEWÓDZTWA	Sumy preliminowane na nauczanie systemat (kursy dla dorosł., uniwers. ludowe i t. p.)	Sumy preliminowane na bibljoteki i czytelnie	Subsydja dla instytucyj oświatowych	Szkoły zawodowe lub dokształcające bez bliższego określenia	Domy ludowe, orkiestry, teatry, radjo i t. p.	Ogółem
	zł	zł	zł	zł	zł	zł
Białostockie . . .	30.203	2.075	16.450	—	5.200	60.928
Kieleckie	94 960	27.771	31.447	—	8.800	162.978
Krakowskie . . .	1.600	8.750	5.150	500	2.900	18.900
Lubelskie	108.090	16 934	18 420	—	14 117	157.561
Lwowskie	2.000	1.300	8.400	800	4.120	16.620
Łódzkie	85.500	7.401	18.570	—	—	111.471
Nowogródzkie . .	8.300	3.950	3.400	—	12.745	28.395
Poleskie	21.600	1.600	12.300	—	2 400	37.900
Pomorskie . . .	7.100	9.400	20.400	300	10.580	47 780
Poznańskie . . .	33.290	11.150	17.540	800	7 050	69.830
Stanisławowskie .	3.440	4.000	13.800	1.000	1.300	23.540
Tarnopolskie . .	3.100	3.300	2.700	—	9.100	18.200
Warszawskie . .	40 801	23.400	36.600	—	3.600	104 401
Wileńskie	20.521	500	8.850	—	900	30.771
Wołyńskie	24.458	3.000	34.800	—	700	62.958
Ogółem . .	484 963	131.531	248 827	3.400	83.512	952.233

Nadto na oświatę pozaszkolną w poważnym wymiarze łożą gminy miejskie. Według zebranych materjałów 42 samorządy miejskie (wraz z Łodzią) preliminowały na oświatę pozaszkolną 1.151.626 zł., m. st. Warszawa 1.571.588 zł.

VI. SZKOLNICTWO POLSKIE ZAGRANICĄ.

Zwiększenie pomocy, udzielonej przez Ministerstwo szkolnictwu polskiemu zagranicą, wyraziło się w 1929 r. przedewszystkiem:

1. w zwiększeniu liczby nauczycieli szkół powszechnych, urlopowanych płatnie dla pełnienia obowiązków oświatowych zagranicą, ze 120 do 200;

2. w zwiększeniu zasiłków na cele oświaty polskiej na obczyźnie z 250.000 zł. do 375.000 zł. rocznie; cyfra ta nie obejmuje oczywiście poborów nauczycieli, wymienionych pod 1;

3. we współpracy nad organizowaniem w niektórych krajach nowych szkół polskich (np. w Belgji, Holandji, Francji) oraz przedszkoli (we Francji);

4. w wyjeździe do Stanów Zjednoczonych A. P. drugiego pedagoga, mającego badać warunki tamtejszego szkolnictwa polskiego i współpracować na tem polu z organizacjami wychodźczemi; utworzono też instruktorat oświatowy, opiekujący się szkołami polskiemi w Belgji;

5. w organizowaniu kursów dokształcających dla nauczycieli pracujących na obczyźnie, bądź na miejscu zagranicą w Nyssie (na Śląsku Opolskim), w Rydze oraz we Francji, gdzie urządzono kurs orjentacyjny dla nowoprzybyłych tam nauczycieli, bądź w kraju: kurs wakacyjny w Krakowie na Wawelu.

VII. SZKOLNICTWO ZAWODOWE.

1. Szkoły techniczne.

Nowe szkoły. — W roku sprawozdawczym liczba szkół i kursów technicznych powiększyła się przez uruchomienie nowych uczelni lub reorganizację już istniejących w sposób następujący:

a) Uczelnie państwowe. — Przy Państwowej Wyższej Szkole Budowy Maszyn i Elektrotechniki w Poznaniu utworzono Wydział elektryczny, a istniejący Wydział mechaniczny rozdzielono na dwa działy: konstrukcyjny z uwzględnieniem maszyn rolniczych i technologiczno-warsztatowy (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., Nr. 12(219), poz. 164).

Przy Państwowej Szkole Górniczej i Hutniczej im. Staszica w Dąbrowie Górniczej istniejący Wydział hutniczy rozdzielono na dwa podwydziały: hutniczo-odlewniczy i kuźniczo-walcowniczy.

Z początkiem roku szkolnego 1929/30 utworzono Państwowe Kursy Gorzelnicze w Dublanach.

Dokonano reorganizacji państwowych szkół budownictwa w Poznaniu i Lesznie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 79) oraz reorganizacji Państwowej Szkoły Chemiczno-Przemysłowej w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 7, poz. 98). Jednocześnie przeniesiono Wydział Ceramiczny przy Państwowej Szkole Budownictwa w Warszawie do Państwowej Szkoły Chemiczno-Przemysłowej w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 7, poz. 99).

b) Uczelnie niepaństwowe. — Utworzono Szkołę Mechaników Lotniczych L. O. P. P. w Sygniówce pod Lwowem.

2. Szkoły rzemieślniczo-przemysłowe.

Z początkiem roku szkolnego 1929/30 uruchomiono Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową Towarzystwa Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej w Gdyni oraz Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową w So-

snowcu T-wa Popierania Szkolnictwa Zawodowego w Zagłębiu Dąbrowskiem.

Zreorganizowano Państwową Szkołę Murarską w Krzemieńcu i nadano jej nazwę: Państwowa Szkoła Rzemiosł Budowlanych w Krzemieńcu (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 2, poz. 11). Państwową Szkołę Tkacką w Glinianach przeniesiono do Stryja (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 9, poz. 126), Państwową zaś Szkołę Rzemiosł w Drohowyżu zlikwidowano ze względu na umożliwienie absolwentom miejscowej szkoły powszechnej fundacji hr. Skarbka dalszego kształcenia się we Lwowie w różnych zawodach, stosownie do uzdolnień absolwentów.

Ministerstwo opracowało w okresie sprawozdawczym projekt regulaminu Komisyj Egzaminacyjnych, działających w Państwowych Wyższych Szkołach Budowy Maszyn i Elektrotechniki w Warszawie i w Poznaniu, w Państwowych Szkołach Przemysłowych w Krakowie, Lwowie i Bielsku, w Państwowych Szkołach: Budowy Maszyn w Grudziądzu, Technicznej w Wilnie, Górniczej i Hutniczej w Dąbrowie Górniczej i Włókienniczej w Łodzi, do wykazania umiejętności prowadzenia przemysłu instalacyj elektrycznych niskiego napięcia, dołączanych do istniejących już zakładów elektrycznych.

3. Kształcenie zawodowe i dokształcanie kobiet.

Uznając, że poradnie zawodowe spełniają rolę łącznika między szkołą zawodową, społeczeństwem i sferami gospodarczemi, dąży Ministerstwo do utworzenia sieci poradni zawodowych dla dziewcząt. Obok istniejących już poradni takich w Warszawie i Poznaniu, i Centrali w Warszawie powstała w roku sprawozdawczym poradnia w Wilnie. Poradnie te orjentują się na podstawie materjału zaczerpniętego z Urzędów Statystycznych, Inspektoratów Pracy, Urzędów Pośrednictwa Pracy, Urzędu Przemysłowego m. Warszawy o stanie zapotrzebowania rynków pracy i w materjalnych warunkach danej pracy zawodowej. Z drugiej strony zapoznają się ze środowiskiem młodzieży, przeprowadzają badania psychotechniczne jednostkowe i zbiorowe w szeregu szkół zawodowych, zbierają materjały do zawodoznawstwa, opracowują tablice do badan, orjentacyjne i propagandowe, wykresy i grupy testów dla różnych zawodów.

Poradnie udzielały porad uczenicom szkół powszechnych i średnich i szerzyły wśród dzieci i rodziców zrozumienie potrzeby kształcenia zawodowego.

W roku sprawozdawczym przystąpiono do rewizji i opracowania programów naukowych dla: 1. szkół dokształcających, przyczem wyróżniono 4 typy: dla dziewcząt pracujących w zawodzie krawieckim i bieliźniarskim, pracujących w trykotarstwie, w handlu i dla robotnic

fabrycznych; 2. szkoły rękodzielniczej 3-letniej; 3. szkoły rękodzielniczej 4-letniej; 4. szkół handlowych różnych typów; 5. szkół ogrodniczych; 6. liceum przemysłowo-chemicznego. Szczegółowo opracowano program nauczania dla szkoły rękodzielniczej 3-letniej i 4-letniej oraz liceum handlowego.

W okresie sprawozdawczym zorganizowano kilka kursów dla dokształcania nauczycieli szkół zawodowych, a mianowicie:

Kursy dokształcające dla nauczycieli niewykwalifikowanych (w Warszawie),

Kurs „O kierownictwie" (w Krakowie) dla kierowników i nauczycieli szkół zawodowych z całej Polski.

Kursy korespondencyjne dla nauczycieli szkół zawodowych z nauki obywatelstwa, nauki o pracy i nauki rysunków (w Krakowie i w Warszawie).

Kurs towaroznawstwa (w Krakowie) dla nauczycieli szkół dokształcających z całej Polski (w stadjum organizacji).

W roku sprawozdawczym założone zostały następujące szkoły zawodowe: — Liceum Handlowe przy Państwowej Szkole Przemysłowej Żeńskiej w Warszawie, Niższa Szkoła Zawodowa Żeńska T-wa Pomocy Dzieciom i Młodzieży z Kresów w Chełmie, Żeńska Szkoła Zawodowa Gospodarcza w Świeciu, Miejska Szkoła Gospodarstwa Domowego w Ostrowiu Poznańskim, Szkoła Zawodowa Żeńska wyrobów galanteryjnych (skórzanych) T-wa Szkoły Zawodowej we Lwowie, Szkoła Pracy Społecznej im. Żmichowskiej we Lwowie, Szkoła Zawodowa Żeńska Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet w Stryju, Szkoła Zawodowa Żeńska Związku Pol. Polek w Katowicach. Szkoła Zawodowa Żeńska Tow. Pomocy Pracy w Wilnie.

Kursy założono w 1929 r. w następujących miejscowościach: w Firlejówce, Lwowie (2), Przemyślu, Olesku, Białej Tatrzańskiej, Oświęcimiu, Krakowie, Białej Podlaskiej, Lublinie, Brusach, Więcborku, Brześciu nad Bugiem (2), Baranowiczach. Ilji, Wilnie (2), Warszawie (6), Białymstoku (2), Włocławku, Wołkowysku, Wysokiem Mazowieckiem, Grodnie.

Prócz tego otwarte zostały przy niektórych istniejących już szkołach nowe działy np. fryzjerski w II Miejskiej Szkole Rękodzielniczej w Warszawie.

Założone niedawno nowe typy szkół zawodowych wyższych, po 6 klasach gimnazjum, rozwijają się pomyślnie i wydadzą już w tym i następnym roku pierwsze absolwentki (Szkoła Mleczarsko-Serowarska w Szafarni, Wydział Jubilerski w Łodzi, Liceum Przemysłowo-Techniczne w Warszawie, dział fotograficzny w Warszawie i t. d.).

Na specjalną uwagę zasługuje organizacja wzorowych kursów wędrownych, posługujących się 4 skrzyniami, zawierającemi pomoce naukowe

i niezbędne sprzęty dla nauczania szycia i gospodarstwa domowego w małych miasteczkach i wsiach, zwłaszcza na kresach.

Przystąpiono do organizowania szkół i kursów hotelarskich, zwłaszcza w miejscowościach letniskowych. Kurs taki założono przy Państwowej Szkole Spisko-Orawskiej w Nowym Targu dla dziewcząt wiejskich. Zorganizowano przy współudziale Stow. Służba Obywatelska i Związku Uzdrowisk kurs korespondencyjny hotelarski dla właścicielek pensjonatów.

Nowym typem szkoły-fabryki są uruchomione w 1929 r. kursy przysposobienia zawodowego w trykotarstwie fabrycznem, kształcące robotnice fabryczne i mogące stać się terenem pracy eksperymentalnej odnośnie do szkolenia pracownic fabrycznych.

4. Szkoły handlowe.

Nowe szkoły. — W 1929 r. uruchomione zostały: Trzyletnia Szkoła dla Handlu Morskiego i Techniki Portowej w Gdyni, prowadzona przez Towarzystwo tejże nazwy, subsydjowane przez Ministerstwo, oraz Instytut dla Studjów Handlowych i Orjentalistycznych, również z kursem trzyletnim, prowadzony przez Instytut Społeczny w Warszawie. Razem z poprzednio założonym Instytutem Nauk Handlowo - Gospodarczych w Wilnie, funkcjonują już trzy szkoły nowego opracowanego przez Ministerstwo typu, z kursem trzyletnim, opartym o podbudowę 6 klas gimnazjalnych, ze specjalizacją wychowańców na różnych wydziałach. Nowe normalne 3-letnie szkoły handlowe o podbudowie 7-klasowej szkoły powszechnej powstały w 1929 r. w Częstochowie, Kosowie Poleskim, Smorgoniach, Niepołomicach i Przemyślu.

Zreorganizowano szkoły handlowe męskie w Łodzi: państwową i miejską przez dodanie czwartej klasy specjalnej, ściśle zawodowej; program tych szkół rozszerzono przez dodanie matematyki, fizyki (z podstawami chemji) i przyrody. Poprzednio założona szkoła tego typu w Rybniku (Woj. Śląskie) rozwija się pomyślnie.

W Warszawie uruchomiono szkołę handlową normalną trzyklasową o kierunku spółdzielczym. Prowadzi ją Towarzystwo Oświaty Spółdzielczo-Handlowej, przyjąwszy program, zaproponowany przez Ministerstwo.

Nowe kursy handlowe (prywatne i społeczne) powstały w roku sprawozdawczym w Częstochowie, Krakowie, Lublinie, Zamościu, Rozwadowie, Słonimiu, Gdyni, Włocławku, Warszawie (8), Dubnie, Ostrowcu Kieleckim, Wilnie (2), Zakopanem, Ciechanowie, Rzeszowie, Suwałkach i Tarnopolu.

Zlikwidowała się prywatna szkoła handlowa w Siedlcach, rozwija się natomiast w tem mieście szkoła handlowa T. N. S. W.

Oddziały Handlowe przy państwowych szkołach: Przemysłu Drzew-

nego w Stanisławowie i Przemysłowej w Lesznie wyodrębniono w samodzielne szkoły handlowe.

Programy szkół handlowych trzyklasowych o podbudowie szkoły powszechnej zostały zrekonstruowane przez nagięcie nauki języka ojczystego do potrzeb przyszłego kupca-obywatela oraz przez wprowadzenie nauki matematyki i fizyki (z podstawami chemji). Ministerstwo nie zmusza szkół niepaństwowych do wprowadzenia nowego programu, wiele z nich jednak, szczególniej w województwach: śląskiem, krakowskiem i kieleckiem z własnej inicjatywy wystąpiło z wnioskiem o wprowadzenie programu ministerjalnego. O to samo proszą nowozakładane szkoły.

Dokształcanie nauczycieli szkół handlowych. — Przy materjalnej pomocy Ministerstwa i udziale Kuratorjum O. S. Lwowskiego Sekcja T. N. S. W. urządziła we Lwowie czterodniowy kurs dokształcający dla nauczycieli-komercjalistów (od 2 do 5 lipca 1929 r.). W kursie wzięło udział wielu nauczycieli nawet z okręgów sąsiednich. Jako prelegenci wystąpili, obok doświadczonych nauczycieli-komercjalistów, wizytatorzy Ministerstwa i Kuratorjum, profesorowie Uniwersytetu we Lwowie, dyrektorzy banków i przedsiębiorstw handlowych, które zwiedzano.

5. Dokształcające szkoły i kursy zawodowe.

Szkoły. — Szkolnictwo dokształcające zawodowe rozwijało się w dalszym ciągu pod względem liczby szkół i uczniów. Jednocześnie doskonaliła się jego organizacja wewnętrzna. Powiększono znacznie liczbę oddziałów, przeznaczonych dla uczniów z jednego tylko zawodu lub z zawodów pokrewnych. Polepszyło się zaopatrzenie szkół w pomoce naukowe, zwiększyła się liczba szkół, których uczniowie mogą korzystać z ćwiczeń instrukcyjnych praktycznych w warsztatach szkolnych.

W okręgu szkolnym poznańskim powiększono liczbę godzin nauki tygodniowo z 8 na 10. W innych okręgach nauka odbywała się jak przedtem 12 godzin w tygodniu. Mała zmiana nastąpiła w dostarczaniu przez miasta odpowiednich lokali na pomieszczenie szkół. Szkoły dokształcające mieszczą się przeważnie w lokalach szkół powszechnych i nauczanie odbywa się w godzinach popołudniowych lub wieczornych. Lokali odpowiadających potrzebom szkół dokształcających zawodowych nie posiada prawie żadne miasto polskie, co niezmiernie utrudnia racjonalną organizację nauczania w tych szkołach. Najgorzej przedstawia się stan lokali szkolnych w Warszawie i Łodzi, gdzie nauczanie odbywać się musi w lokalach zupełnie nieodpowiednich i w późnych godzinach wieczornych, bo do godz. 9 wieczorem.

Projektowana jest budowa specjalnych gmachów dla szkół do-

kształcających zawodowych w Warszawie, Łodzi, Poznaniu i Katowicach. W Toruniu szkoły dokształcające wrócą wkrótce do lokalu własnego, w którym mieści się od 1920 r. Urząd Wojewódzki.

Pozyskiwanie jako nauczycieli dla szkół dokształcających fachowców, pracujących w przemyśle, napotykało w ubiegłym roku na znaczne trudności z powodu zbyt niskiego wynagrodzenia w tych szkołach.

Przygotowanie nauczycieli do nauczania w szkołach dokształcających zawodowych wyraziło się w szeregu konferencyj instrukcyjnych i kursów dokształcających dla czynnych nauczycieli tych szkół. Brak wizytatorów szkół zawodowych w wielu Kuratorjach odbijał się ujemnie na organizacji szkół dokształcających zawodowych, które wymagają, zwłaszcza w okresie organizacji lub reorganizacji, stałej opieki władz państwowych.

Stan liczbowy szkół dokształcających zawodowych w 1929 r. przedstawiał się jak następuje (ze Śląskiem):

	r. 1929	r. 1928
liczba miejscowości, w których były szkoły . .	438	376
„ szkół	663	607
„ oddziałów (klas)	3.831	3.348
„ uczniów (ogółem)	109.879	97.416
„ nauczycieli (ogółem)	6.766	5.682
„ nauczycieli zawodowców	1.678	1.367
przeciętna liczba uczniów na 1 oddział (klasę)	29	
liczba klas przygotowawczych	541	
„ „ I	1.270	
„ „ II	1.138	
„ „ III	882	

Powstanie znacznej stosunkowo liczby nowych szkół zawdzięczać należy okoliczności, że w 1929 r. skończył się ulgowy okres stosowania art. 155 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowem, ustalającego obowiązek posiadania przez kandydatów na czeladników rzemieślniczych świadectwa ukończenia szkoły dokształcającej zawodowej.

Wydatki na nauczycieli i kierowników w szkołach dokształcających zawodowych pokrywał Skarb Państwa i samorządy lokalne, czasem powiat, mianowicie: w b. Królestwie Kongresowem Skarb Państwa — $^1/_3$, samorządy — $^2/_3$; w b. zaborze austrjackim Skarb Państwa — $^2/_3$, samorządy — $^1/_3$; w b. zaborze pruskim (z wyjątkiem kilku szkół na Pomorzu) Skarb Państwa — $^3/_3$, samorządy — 0. Przeciętnie Skarb Państwa ponosi $^2/_3$ wydatków na nauczycieli i kierownika, co wynosi, oprócz woj. śląskiego, około 4 miljonów złotych rocznie. W woj. śląskiem: w części cieszyńskiej Skarb pokrywa przeciętnie $^2/_3$ wydatków personalnych, w części górnośląskiej — $^1/_2$ tych wydatków. Sprawiedliwszy

podział tych ciężarów może ustalić tylko ogólnopolska ustawa o szkołach dokształcających.

Kursy. — Działalność w kierunku dokształcania zawodowego dorosłych pracowników przemysłowych, prowadzona głównie przez t. zw. Instytuty Rzemieślniczo-Przemysłowe lub przez inne organizacje społeczne, rozwijala się pomyślnie. Liczba kursów i ich uczestników wzrosła. Działalność tych instytucyj sięga coraz częściej na prowincję. Niektóre z tych intsytucyj rozpoczęły wydawanie podręczników zawodowych. Ośrodkami działalności tych instytucyj są: Warszawa, Lwów, Kraków, Katowice, Sosnowiec, Łódź i Poznań. Instytucje te korzystają z zapomóg funduszu specjalnego, t. j. z dodatku do podatku przemysłowego.

W roku ubiegłym rozpoczęta została w porozumieniu z Ministerstwem Przemysłu i Handlu akcja, mająca na celu krótkoterminowe dokształcanie uczniów przemysłowych z miejscowości, gdzie brak szkół dokształcających zawodowych. Kursy te mają na celu zastąpić w pewnej mierze szkoły dokształcające i umożliwić uczniom przemysłowym zgłoszenie się do egzaminu czeladniczego.

Statystyka szkół dokształcających za rok 1929.

Województwo	K. O. S.	Liczba miejscowości	Szkół	Klas	Uczniów i uczenic
Śląskie	W. Ośw. Publiczn.	41	52	514	15.375
Poznańskie . .	Poznańskie . .	131	140	889	23.775
Pomorskie . . .	Pomorskie . . .	36	45	260	7.568
Kieleckie . . .	Krakowskie . .	14	18	104	3.741
Krakowskie . .		57	86	418	11.976
Lwowskie . . .	Lwowskie . . .	37	70	377	10.772
Stanisławowskie		18	28	120	3.497
Tarnopolskie . .		9	11	38	939
Lubelskie . . .	Lubelskie . . .	26	28	121	2.577
Łódzkie	Łódzkie	19	68	365	11.651
Warszawskie . .	Warszawskie . .	24	28	115	2.869
m. st. Warszawa		1	55	368	11.697
Białostockie . .		4	5	26	567
Poleskie . . .	Poleskie . . .	2	3	13	333
Nowogródzkie .	Wileńskie . . .	6	6	18	356
Wileńskie . . .		4	10	42	1.089
Wołyńskie . . .	Wołyńskie . . .	9	10	43	1.097
	Razem .	438	663	3.831	109.879

6. Szkoły i kursy agrotechniczne.

W zarządzie Ministerstwa W. R. i O. P. znajdują się:

Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza z wydziałami: rolniczym i leśnym w Białokrynicy,

Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza w Warszawie,

Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza w Wilnie,

Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza w Lublinie,

Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza w Białej,

Państwowa Szkoła Ogrodnictwa w Poznaniu (typu wyższego), z wydziałami: produkcji ogrodniczej i ogrodnictwa ozdobnego,

Dwuletnie Kursy Praktyki Ogrodniczej we Fredrowie,

Roczne Kursy Pszczelniczo-Ogrodnicze w Warszawie,

Roczne Kursy Pszczelniczo-Ogrodnicze w Wilnie,

Roczne Kursy Pszczelniczo-Ogrodnicze w Poznaniu.

W roku sprawozdawczym przybyły: trzymiesięczne kursy dokształcające dla ogrodników-spółdzielców w Warszawie, kursy dokształcające zawodowe sadownicze, warzywnicze i szklarniowe w Wilnie i w Poznaniu oraz wędrowne kursy jedwabnicze. Inne szkoły tego działu należą do zarządu Ministerstwa Rolnictwa.

7. Szkolnictwo zawodowe w końcu 1929 r. w porównaniu z końcem 1928 r. (łącznie z woj. śląskiem).

Rodzaje szkół zawodowych	Rok	Szkół	Wydział	Kursów	Klas	Uczniów i uczennic
Szkolnictwo techniczne . .	1928	54	92	36	—	11.038
	1929	55 [1]	95	37	—	12.582
Szkoln. rzem. przemysłowe	1928	99	211	36	—	13.772
	1929	102	213	36	—	14.350
Szkoln. zawodowe żeńskie	1928	150	252	176	—	16.900
	1929	165 [2]	269	181	—	22.767
Szkolnictwo handlowe . .	1928	155	155	126	—	19.820
	1929	15 [3]	154	131	—	20.724
Szkolnictwo agrotechniczne	1928	5	6	4	—	540
	1929	6	8	8	—	982
Szkolnictwo dokształcające	1928	607	—	—	3.348	97.416
	1929	663 [4]	—	—	3.831	109.879
Razem . .	1928	1.070	716	378	3.348	159.486
	1929	1.141	739	393	3.831	181.284

[1] Wzorem roku ubiegłego w liczbie 55 szkół technicznych umiesz-

8. Wpływy i wydatki z funduszu specjalnego zapomogowego na szkolnictwo zawodowe (art. 120 Ustawy o państwowym podatku przemysłowym z dnia 15 lipca 1925 r., Dz. Ust. R. P., 1925, Nr. 79, poz. 550) za 1929 rok.

Saldo z 1928 r.		334.495,05
Wpływy w 1929 r.:		
Izba Warszawska	1.446.656,73	
„ Łódzka	770.121,27	
„ Kielecka	519.944,99	
„ Lubelska	316.558,18	
„ Białostocka	220.347,30	
„ Wileńska	187.905,04	
„ Poleska	207.597,40	
„ Wołyńska	201.508,49	
„ Lwowska	789.011,74	
„ Krakowska	514.196,09	
„ Poznańska	716.262,56	
„ Pomorska	269.187,78	
„ Śląska	659.099,65	6.813.397,22
		7.147.889,27
Wydano na zapomogowanie przeszło 300 instytucyj, prowadzących niepaństwowe szkoły zawodowe i bursy		6.699.087,—
Pozostało na 1930 r.		448.802,27

VIII. SZKOŁY WYŻSZE.

1. Prace ustawodawcze.

Działalność ustawodawcza w zakresie szkół wyższych nie przyniosła zasadniczych zmian ani w ustroju, ani w podstawach organizacji szkolnictwa

czono Szkołę Morską w Tczewie i Szkołę Górniczą w Wieliczce; szkoły te należą do Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

[2] Nie włączono 107 warsztatów szkolnych żeńskich (5.500 dziewcząt) przy szkołach powszechnych w województwach wschodnich.

[3] Szkoły handlowe żeńskie włączono do szkolnictwa zawodowego żeńskiego.

[4] Liczba ogólna, w której zawiera się 84 szkoły dokształcające żeńskie (18.000 uczennic).

wyższego. Życie nasunęło natomiast konieczność pewnych zmian w terminach prekluzyjnych zdawania egzaminów doktorskich na wydziałach lekarskich i prawnych oraz wysunęło kwestję różnych uprawnień.

Sprawę pierwszą uregulowała ustawa z dnia 22 stycznia 1929 r., zmieniająca art. 1 ustawy z dnia 23 lipca 1926 r. (Dz. Ust. Rz. P., 1926, Nr. 93, poz. 536) oraz art. 1 ustawy z dnia 2 marca 1927 r. (Dz. Ust. Rz. P., 1927, Nr. 32, poz. 287) o zmianie art. 112 ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r. (Dz. Ust. Rz. P., 1920, Nr. 72, poz. 494).

Sprawie uprawnień poświęcone jest rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1929 r. o zakładach naukowych i egzaminach szkolnych, wystarczających do osiągnięcia stanowiska urzędniczego w państwowej służbie cywilnej (Dz. Ust. Rz. P. z dnia 23 grudnia 1929 r., Nr. 88, poz. 663). Rozporządzenie to uznaje za zakłady naukowe wyższe w rozumieniu art. 11 ustawy o państwowej służbie cywilnej — między innemi: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wyższą Szkołę Handlu Zagranicznego we Lwowie, Wolną Wszechnicę Polską w Warszawie, Szkołę Nauk Politycznych w Warszawie, Wyższe Studjum Handlowe w Krakowie, Wyższą Szkołę Handlową w Poznaniu oraz Szkołę Sztuk Pięknych w Warszawie.

Uprawnień dla pewnych grup studentów Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego dotyczą rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 11 czerwca 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 7, poz. 97) oraz z dnia 1 lipca 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 12, poz. 161). Uprawnienie słuchaczy Wydziałów Humanistycznego, Matematyczno-Przyrodniczego i Pedagogicznego Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie uregulowano rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 11 maja 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 77).

Wreszcie rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 27 listopada 1928 r., ogłoszone w Dzienniku Ustaw Rz. P., 1929, Nr. 7, poz. 62, przyniosło pewne zmiany w rozporządzeniu Ministra W. R. i O. P. z dnia 4 lipca 1924 r. do ustawy o państwowych stypendjach oraz innych formach pomocy dla młodzieży.

2. Prace organizacyjne.

Zarządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 10 czerwca 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 7, poz. 100) ustalono organizację studjów lekarsko-weterynaryjnych w państwowych szkołach akademickich. Zarządzenie to ustala czas trwania tych studjów na czternaście trymestrów i reguluje jednolicie tok tych studjów zarówno w Uniwersytecie Warszawskim, jak i w Akademji Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie.

Uzupełnieniami lub zmianami obecnie istniejącego stanu organizacyjnego zajmują się zarządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 20 marca 1929 r. o zmianie Tymczasowego Statutu Państwowego Instytutu Denty-

stycznego w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 5, poz. 58), z dnia 6 maja 1929 r. w sprawie zmiany tymczasowego regulaminu studjów i egzaminów na wydziale teologji ewangelickiej w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 6, poz. 80) oraz z dnia 26 października 1929 r. w sprawie zmiany przepisów drugiego egzaminu dyplomowego w Politechnice Warszawskiej (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 13, poz. 181).

Pewne zmiany w sprawie opłat egzaminacyjnych w szkołach akademickich wprowadza zarządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 20 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P., 1929, Nr. 3, poz. 28).

Znacznie naprzód posunęły się prace nad reformą i organizacją studjów farmaceutycznych, rozpoczęto wreszcie rewizję postanowień obecnie obowiązujących o magisterjach i doktoratach.

Ważnym krokiem było powołanie dnia 12 listopada 1929 r. do życia „Komitetu Wydawniczego Podręczników Akademickich". Zadaniem Komitetu jest wydawanie drukiem podręczników akademickich. Komitet przy wyborze dzieł, przeznaczonych do druku, będzie się kierował względami na pilność potrzeby wydania danego podręcznika, jego wartość naukową, przydatność do studjów akademickich oraz poprawność języka. Środki materjalne, jakiemi Komitet będzie rozporządzał w roku 1930, pozwolą na wydanie 400 do 500 arkuszy druku.

3. Ruch osobowy w szkołach akademickich.

W okresie sprawozdawczym panował bardzo znaczny ruch osobowy w szkołach akademickich. Ubytek sił naukowych, spowodowany przez śmierć kilku profesorów oraz przejście niektórych w stan spoczynku, był równoważony nowemi nominacjami. W tym czasie przybyło 3 profesorów honorowych, 53 zwyczajnych, 24 nadzwyczajnych i 7 tytularnych. W szkołach akademickich habilitowało się w tym czasie 50 docentów.

Tablice na str. 672—675 ilustrują ilość studentów, zapisanych do szkół akademickich w roku akademickim 1928/29, oraz ilość profesorów, pomocniczych sił naukowych, urzędników i funkcjonarjuszów w tychże szkołach.

IX. NAUKA.

A. 1. Kierunek ogólny.

Działalność Ministerstwa w r. 1929 w porównaniu z r. 1928 nie okazuje zmian istotnych. Pewna nadwyżka wydatków na popieranie twórczości naukowej w porównaniu z r. 1928 tłumaczy się intensywniejszem wydatkowaniem budżetu na r. 1929/30 w pierwszych trzech kwartałach tego roku oraz zrealizowaniem kredytów, dodanych ustawą skarbową na rok 1928/29 (200.000 zł. dla Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, z czego 150.000 zł. wydano w r. 1929).

Studenci i wolni słuchacze zapisani do państwowych szkół akademickich w roku akademickim 1928/29.

Uczelnie	Wydziały	Razem	Mężczyźni	Kobiety
Uniwersytet Warszawski	Teologji Katolickiej	59	59	—
	„ Ewangelickiej	83	81	2
	„ Prawosławnej	175	174	1
	Prawny	2.659	2.260	399
	Lekarski	1.045	848	197
	Farmaceutyczny	256	92	164
	Weterynaryjny	268	259	9
	Matem.-Przyrodniczy	1.591	1.014	577
	Humanistyczny	3 045	928	2.117
	Ogółem	9,181	5.715	3.466
Uniwersytet Jagielloński	Teologiczny	288	288	—
	Prawniczy	2.499	2.304	195
	Lekarski	709	633	76
	Studj. Wychow. Fizyczn.	71	23	48
	Filozoficzny	2.705	1.378	1.327
	Farmaceutyczny (oddz. przy filozof.)	154	64	90
	Rolniczy	218	167	51
	Ogółem	6.644	4.857	1.787
Uniwersytet Jana Kazimierza	Teologiczny	171	171	—
	Prawa	2.031	1.849	182
	Lekarski	636	556	80
	Humanistyczny	2.261	910	1.351
	Matem.-Przyrodniczy	992	610	382
	Ogółem	6.091	4.096	1.995
Uniwersytet Stefana Batorego	Humanistyczny	601	159	442
	Teologiczny	166	158	8
	Prawa i Nauk Społecz.	940	810	130
	Matem.-Przyrodniczy	441	271	170
	Studjum Rolnicze	72	56	16
	Lekarski	661	501	160
	Studjum Farmaceut.	163	78	85
	Sztuk Pięknych	133	58	75
	Ogółem	3.177	2.091	1.086
Uniwersytet Poznański	Prawno-ekonomiczny	1.284	1.245	39
	Lekarski	733	595	138
	Humanistyczny	839	374	465
	Matem.-Przyrodniczy	687	390	297
	Rolniczo-Leśny	371	352	19
	Ogółem	3.914	2.956	958
Politechnika Warszawska	Inżyn. lądowej	728	721	7
	„ wodnej	402	397	5
	Mechaniczny	642	638	4
	Elektrotechniczny	742	728	14
	Chemiczny	591	491	100
	Architektoniczny	548	481	67
	Geodezyjny	186	182	4
	Ogółem	3.839	3.638	201
Politechnika Lwowska	Inż. lądowej i wodnej	535	534	1
	Architektoniczny	195	185	10
	Chemiczny	351	316	35
	Mechaniczny	691	687	4
	Rolniczo-lasowy	339	322	17
	Ogólny	180	152	28
	Ogółem	2.291	2.196	95
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Rolniczy	377	324	53
	Leśny	3[illegible]9	338	11
	Ogrodniczy	230	51	179
	Ogółem	956	713	243
Akademja Górnicza	Górniczy	378	378	—
	Hutniczy	148	148	—
	Ogółem	526	526	—
Akademja Medycyny Weterynaryjnej	—	456	452	4
Akademja Sztuk Pięknych	Malarstwo	133	101	32
	Rzeźba	23	18	5
	Architektura	43	41	2
	Ogółem	199	160	39
Państwowy Instytut Dentystyczny	—	443	88	355
Ogółem	—	37.717	27.488	10.229

Profesorowie, pomocnicze siły naukowe, urzędnicy i funkcjonarjusze niżsi w państwowych uczelniach akademickich i państwowych instytucjach naukowych według etatów na rok budżetowy 1929/30. (Stan na dzień 1 stycznia 1930 r.).

Nazwa uczelni i instytucji państwowej	Profesorowie			Pomocnicze siły naukowe				Urzędnicy – stopień służbowy									Funkcjonarjusze niżsi – stopień służbowy								Ogółem
	Zwyczajni	Nadzwyczajni	Razem	Adjunkci	Asyst. starsi	Asyst. młodsi	Razem	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Razem	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	Razem	
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	97	32	129	17	119	66	202	2	5	7	12	10	14	12	11	73	34	—	29	82	57	94	13	309	713
Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie	81	23	104	14	92	66	172	1	4	3	7	11	10	6	—	42	6	—	11	38	34	39	13	141	459
Uniwersytet Warszawski	92	37	129	32	163	43	238	1	3	3	10	18	17	13	4	69	61	1	57	63	105	102	19	408	844
Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie	43	57	100	16	65	73	154	1	1	5	9	10	19	5	—	50	35	—	19	31	15	78	79	257	561
Uniwersytet Poznański	68	49	117	18	87	48	153	1	2	2	8	17	10	7	2	49	17	—	22	39	61	52	20	211	530
Politechnika Lwowska	53	24	77	34	90	60	184	—	2	2	8	4	9	5	3	33	—	—	21	25	22	63	15	146	440
Politechnika Warszawska	47	22	69	17	97	89	203	—	1	1	7	7	10	—	1	27	—	—	13	24	24	61	4	126	425
Akademja Górnicza w Krakowie	23	2	25	6	10	18	34	—	—	1	2	3	2	1	1	10	—	—	7	6	4	5	5	27	96
Szkoła Główna Gospod. Wiejsk. w Warszawie	17	9	26	12	18	28	58	—	1	3	7	3	4	2	—	20	—	—	4	18	6	37	3	68	172
Akademja Medycyny Weter. we Lwowie	8	7	15	1	16	12	29	—	—	1	2	—	3	1	—	7	—	—	5	7	14	1	1	28	79
Akademja Sztuk Pięknych w Krakowie	8	8	16	—	4	—	4	—	—	—	3	—	2	1	—	6	—	—	2	2	1	5	—	10	36
Państw. Instytut Dentystyczny w Warszawie	1	3	4	2	16	5	23	—	—	1	1	6	1	—	—	9	—	—	1	—	3	4	1	9	45
Państw. Muzeum Zoologiczne	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1	—	1	—	—	7	—	—	1	1	1	—	—	3	10
Państw. Muzeum Archeologiczne	—	—	—	—	—	—	—	1	1	4	2	2	—	—	—	10	—	—	—	1	1	—	—	2	12
Bibljoteka Narodowa i Inst. Bibljograf.	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	4	3	4	—	—	16	—	—	1	1	1	1	—	4	20
Bibljoteka im. Wróblewskich w Wilnie	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	2	—	2	5
Zarząd Centr. Mininisterstwa W. R. i O. P. (etaty dyspozycyjne)	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Razem	538	273	811	169	777	509	1.455	8	26	37	83	95	107	53	22	431	153	1	193	338	349	544	173	1.751	4.448

Państwowe instytucje naukowe prowadziły normalne prace badawcze. Sprawozdania z prac tych instytucyj są w przygotowaniu i ukażą się w ich urzędowych organach: „Pracach Państwowego Muzeum Zoologicznego" i w „Wiadomościach Archeologicznych" (Państwowego Muzeum Archeologicznego). „Sprawozdanie z działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody w 1929" wyszło w druku, jako Nr. 25 jej wydawnictw (Kraków 1930).

2. Prace organizacyjne.

W zakresie organizacji pracy naukowej opracowano i złożono Radzie Ministrów projekt rozporządzenia o statucie Ukraińskiego Instytutu Naukowego.

3. Popieranie instytucyj naukowych.

Instytucje naukowe otrzymały w r. 1929 na różne cele (łącznie z wydawnictwami) sumę około 2.630.000 zł. Z pomocy tej korzystały takie organizacje, jak Polska Akademja Umiejętności w Krakowie, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu i w Wilnie, towarzystwa naukowe specjalne, poświęcone uprawianiu specjalnych gałęzi wiedzy, oraz kilka instytutów naukowo - badawczych, muzeów publicznych i około 80 bibljotek. Najwydatniejszą pomoc otrzymało Towarzystwo Naukowe Warszawskie — 350.000 zł. w roku 1929 w związku z potrzebą wewnętrznej przebudowy Pałacu Staszica, siedziby Towarzystwa.

4. Pomoc dla pracowników naukowych.

Udzielono ogółem 331 zasiłków i stypendjów w ogólnej sumie około 585.000 zł. Z sumy tej na pracę naukową w kraju przypada około 89.000 zł., na pracę naukową zagranicą około 286.000 zł., na badania naukowe kraju około 78.000 zł., reszta sumy obejmuje zapomogi i zasiłki wydawnicze dla osób. Miejscami studjów zagranicznych były wszystkie niemal kraje zachodnio - europejskie i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, największa jednak liczba pracowników naukowych studjuje we Francji, Italji, Niemczech i Anglji. Z liczb tych na podkreślenie zasługuje pomoc dla kandydatów na pracowników naukowych, którzy po ukończeniu studjów akademickich w kraju prowadzą uzupełniające studja bądź w kraju pod kierunkiem profesorów, bądź zagranicą; akcja ta objęła w r. 1929 124 zasiłków w sumie około 280.000 zł.

5. Popieranie wydawnictw naukowych.

W tym zakresie udzielono zasiłków na sumę 695.000 zł. Najpoważniejszemi pozycjami są czasopisma naukowe specjalne w liczbie 46, które

są przeważnie organami naukowych towarzystw specjalnych, wydawnictwa ogólne 5 centralnych organizacyj naukowych ogólnych w ośrodkach uniwersyteckich oraz 18 wydawnictw o charakterze monograficznym.

6. Stosunki naukowe z zagranicą.

Stypendja. Udzielono 29 stypendjów obcokrajowcom kształcącym się w Polsce w sumie ok. 75.500 zł., w tejże sumie są pewne wydatki związane z utrzymaniem „Ogniska" dla tych stypendystów, studjujących w Warszawie, oraz zasiłki dla zrzeszeń obcokrajowców studentów (Rosjan, Gruzinów, Ukraińców i Słowaków). Stypendyści rządu polskiego w tej grupie pomocy rekrutują się z Francji, Italji, Anglji, Belgji, Czechosłowacji, Rumunji, Jugosławji, Bułgarji, Turcji, Łotwy, krajów kaukaskich i Gdańska.

Wymiana profesorów była przeprowadzona ze szkołami akademickiemi Łotwy, Austrji, Niemiec, Italji, Czechosłowacji, Belgji i Francji.

Katedry i lektoraty. W r. 1929 uruchomiono i obsadzono lektorat języka polskiego w Lyonie.

Związki międzynarodowe. Polska przystąpiła do „Office International de Chimie" w Paryżu.

Kongresy i zjazdy międzynarodowe. W Polsce w roku 1929 odbyły się następujące kongresy i zjazdy: w czerwcu w Poznaniu Zjazd Filologów słowiańskich; w Warszawie Zjazd Dermatologów słowiańskich; w lipcu VIII Międzynarodowy Kongres Chirurgów w Warszawie; we wrześniu Kongres Matematyków krajów słowiańskich w Warszawie. Pozatem Ministerstwo zasiliło wyjazd kilkudziesięciu uczonych polskich na kongresy i zjazdy zagraniczne.

7. Subwencje udzielone przez Ministerstwo w r. 1929.

Środowisko naukowe	Instytucje naukowe		Pracownicy naukowi		Ogółem	
	Liczba zasiłków	Suma zasiłków	Liczba zasiłków	Suma zasiłków	Liczba zasiłków	Suma zasiłków
Warszawa . . .	95	1.384.107	133	250.345	228	1.634.452
Kraków	36	307.898	72	120.155	108	428.053
Lwów	26	170.200	72	127.711	98	297.911
Poznań	21	89.100	27	54.290	48	143.390
Wilno	13	56.699	14	17.440	27	74.139
Prowincja . . .	33	109.700	10	11.565	43	121.265
Gdańsk	2	6.600	—	—	2	6.600
Zagranica . . .	34	508.119	3	3.050	37	511.169
Ogółem . .	260	2.632.423	331	584.556	591	3.216.979

Rodzaj i przeznaczenie subwencji	Liczba osób lub instytucyj	Suma subwencyj
Ogółem . . .	591	3.216.979
Zasiłki dla pracowników naukowych:		
a) na pracę naukową w kraju	18	41.255
b) na pracę naukową zagranicą	34	53.040
Zasiłki dla kandydatów na pracowników naukowych:		
a) na pracę naukową w kraju	35	47.850
b) na pracę naukową zagranicą	89	232.806
Zapomogi dla pracowników naukowych . . .	14	16.600
Zasiłki na badania naukowe kraju	8	77.703
Zapomogi dla rodzin po zmarłych uczonych .	23	19.065
Zasiłki na schroniska dla uczonych	1	7.500
Zasiłki dla obcokrajowców kształcących się w Polsce	29	75.495
Wydatki związane z wymianą profesorów . .	16	25.690
Zasiłki na wydawnictwa naukowe:		
a) ogólne	5	121.000
b) dzieła pojedyncze	18	186.650
c) wydawnictwa ciągłe	10	47.300
d) czasopisma	46	335.150
e) skrypty akademickie	4	4.900
Zasiłki na instytucje naukowe:		
a) instytuty naukowo-badawcze, stacje, pracownie	5	489.000
b) muzea i rady muzealne	5	90.502
c) bibljoteki	78	194.900
d) koła naukowe studenckie	8	10.000
e) inne instytucje naukowe	13	471.100
Katedry i wykłady zagranicą	11	130.298
Polskie placówki naukowe zagranicą	7	176.674
Koszty udziału w międzynarodowych związkach naukowych	13	189.147
Konkursy i nagrody	2	10.000
Zjazdy i kongresy naukowe	99	163.354

B. Sprawy bibljoteczne.

1. Prace organizacyjne.

W zakresie administracji bibljotek państwowych opracowano i złożono Radzie Ministrów projekty dwóch rozporządzeń o służbie przygotowawczej i egzaminach kandydatów na stanowiska I i II kategorji w państwowej służbie bibljotecznej.

2. Subsydja.

Z zasiłku rządowego wydawany jest „Przegląd Bibljoteczny" oraz zasilano komitety, organizujące zjazdy. Popierano też wydawnictwa bibljograficzne i bibljotekoznawcze.

W ciągu roku udzielono zasiłków:

na bibljoteki naukowe	93.480,59
„ „ publiczne	39.280,—
„ „ oświatowe	41.000,—
„ „ akademickie	5.000,—
„ organizację zjazdów i wydawnictwa	40.400,—
„ wydawnictwa bibljograficzne . .	27.790,—
„ prace	5.000,—
Razem . .	251.950,59

Instytucje, otrzymujące zasiłki, znajdują się w następujących miejscowościach:

Warszawa . . .	108.450,79
Lwów	6.100,—
Kraków . . .	33.200,—
Wilno	23.257,20
Lublin	11.500,—
Poznań . . .	17.000,—
Prowincja . . .	36.442,60
Zagranica . . .	16.000,—
Razem . .	251.950,59

3. Urzędowa rejestracja w roku 1929.

Przez ciąg całego roku 1929 Min. W. R. i O. P. publikowało w tygodniku „Urzędowy Wykaz Druków nieperjodycznych, wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej" rezultaty rejestracji bibljograficznej, dokonanej na podstawie egzemplarza obowiązkowego, nadsyłanego Bibljotece Narodowej

z całego obszaru Państwa, w myśl rozporządzenia P. Ministra W. R. i O. P. w porozumieniu z P. Ministrem Spraw Wewn. z dnia 4 lipca 1927 r. w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibljotecznych i urzędowej rejestracji (Dz. Ust. Rz. P., 1927, Nr. 67, poz. 595).

Do dnia 31 grudnia 1929 r. wydano Nr. Nr. 1 — 48 „Urzędowego Wykazu", zawierające ogółem 12.184 opisy druków nieperjodycznych.

Rezultaty rejestracji w ciągu poszczególnych miesięcy były następujące:

styczeń . . .	585
luty	849
marzec . . .	704
kwiecień . . .	989
maj	896
czerwiec . . .	1166
lipiec	1048
sierpień . . .	803
wrzesień . . .	1106
październik . .	1276
listopad . . .	1138
grudzień . . .	1624

Pozycje Urzędowego Wykazu druków nieperjodycznych były używane do sporządzania katalogów w bibljotekach: Jagiellońskiej w Krakowie, Uniwersyteckiej Bibljotece Publicznej w Wilnie, Uniwersyteckiej w Poznaniu, Uniwersyteckiej w Warszawie i Ordynacji Hr. Hr. Krasińskich w Warszawie, oraz do kontroli otrzymywanego przez bibljoteki państwowe egzemplarza bibljotecznego na podstawie wyżej wymienionego rozporządzenia.

Druków nieperjodycznych, niepodlegających rejestrowaniu w Urzędowym Wykazie, jak: afisze, plakaty, obwieszczenia, programy i t. p., dostarczono Bibljotece Narodowej z obszaru całego Państwa 19.094 egzemplarze.

Jako miesięczne dodatki do „Urzędowego Wykazu Druków nieperjodycznych" wydawało Min. W. R. i O. P.:

1. „Urzędowy Wykaz druków perjodycznych", t. j. czasopism, które zaczęły wychodzić i których wydawanie zostało przerwane.

Zarejestrowano nowych czasopism 608 i 173 przerwanych.

2. Drugi miesięczny dodatek „Urzędowego Wykazu Druków nieperjodycznych" stanowił „Wykaz druków polskich lub Polski dotyczących, wydanych zagranicą". Materjał do tego wydawnictwa czerpano z 18-tu zagranicznych wydawnictw bibljograficznych i księgarń warszawskich. Zebrano ogółem 610 pozycyj.

4. Statystyka.

W ciągu 1929 r. opracowano w porozumieniu z Wydziałem V Głównego Urzędu Statystycznego schematy do szczegółowego statystycznego ujęcia produkcji wydawniczej w zakresie druków nieperjodycznych i wydano zestawienia statystyczne za 3 kwartały tegoż roku, każde na 5 tablicach.

Ponadto udzielono Wydziałowi V Głównego Urzędu Statystycznego do Rocznika Statystycznego materjałów, dotyczących druków nieperjodycznych i czasopism za rok 1928.

X. SZTUKA.

Działalność Ministerstwa w dziedzinie opieki nad sztuką zmierzała w roku sprawozdawczym w kierunku:

1. usprawnienia państwowej organizacji w ministerjalnej centrali i w wojewódzkich Oddziałach Sztuki;
2. otoczenia twórczości artystycznej możliwie najwydatniejszą i celową pomocą;
3. rozszerzenia i pogłębienia wśród ogółu kultury artystycznej;
4. ochrony zabytków sztuki wraz z zapoczątkowaniem pracy nad ich opisową inwentaryzacją.

Planowe zamierzenia mogły być urzeczywistnione tylko w pewnej mierze z powodu zbyt zacieśnionych ram kompetencyjnej samodzielności centralnego organu, sprawującego opiekę nad sztuką, oraz odnośnych pozycyj budżetowych nieznacznie tylko podwyższonych w porównaniu z budżetem poprzednim.

W ogólnych sprawach, dotyczących wszystkich działów sztuki, zanotować należy ujęcie w nowy regulamin zasad rozdziału stypendjów artystycznych, oraz osiągnięcie z Ministerstwem Skarbu porozumienia co do zwolnienia państwowych nagród artystycznych od podatku.

W związku z pracami Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezydjuum Rady Ministrów, Konserwator Generalny, jako członek - rzeczoznawca Sekcji Dekoncentracji Administracji, opracował referat p. t. „Dekoncentracja w zakresie kompetencji Ministerstwa W. R. i O. P. w dziedzinie sztuki".

A. 1. Sztuki plastyczne.

W dziale sztuk plastycznych starano się przedewszystkiem z jednej strony podtrzymać twórczość artystów, niezmiernie utrudnioną naskutek wyjątkowo ciężkich warunków ekonomicznych, w jakich znaleźli się artyści, z drugiej strony udostępnić dzieła sztuki najszerszym warstwom społeczeństwa.

W tym celu Ministerstwo udzielało pomocy zrzeszeniom artystycznym i poszczególnym artystom, głównie na dokończenie dzieł rozpoczętych

lub na realizację koncepcyj artystycznych. Dwadzieścia zrzeszeń artystycznych (m. in. T-wo Rzeźba, T-wo Artystyczne, Stow. Architektów Polskich, Ład, Forma, Związki Art.-Plastyków w Krakowie, we Lwowie, w Poznaniu, T-wo Polska Sztuka Dekoracyjna, Zakład Architektury Polskiej przy Politechnice Warszawskiej) i 66 artystów otrzymało pomoc materjalną w formie subwencyj. Oprócz tego 23 artystom przyznano stypendja w wysokości 400 zł. miesięcznie i wyjednano dożywotnie zaopatrzenie 15 artystom plastykom lub ich rodzinom. Pozatem subwencjonowano organizacje konkursów: rzeźbiarskiego, na popiersia zasłużonych polaków, i malarskiego, na temat morza polskiego oraz projekty budowy pomników Lisa - Kuli w Rzeszowie, Legjonów w Radomiu i epitafjum Reymonta w kościele św. Krzyża. Opinjowano i popierano podania artystów w sprawach wyjazdu zagranicę na studja. Dokonywano wyboru i zakupu dzieł sztuki współczesnej do Zbiorów Państwowych.

Ministerstwo udzielało również zapomóg na wystawy, wydawnictwa i czasopisma artystyczne (m. in. „Sztuki Piękne", „Architektura i Budownictwo", „Sztuka i Praca", „Haft, Koronka i Strój", „Praesens"), na studja i prace nad sztuką współczesną i historyczną (monografja o Konradzie Krzyżanowskim, M. Sterlinga „Fra Angelico" i „Odrodzenie", L. Niemojewskiego „Architektura i złudzenie optyczne", St. Zahorskiej „Studja nad sztuką i kinematografją francuską", Smolika „Jana Bukowskiego twórczość graficzna", W. Podoskiego „O drzeworycie").

W porozumieniu z Wydziałem Archiwów wykonano pod kierunkiem Departamentu Sztuki wzory oznak państwowych i samorządowych oraz projekty herbów wojewódzkich.

W pracy nad organizacją szkolnictwa artystycznego, wymagającego zasadniczych zmian ustrojowych, zaprojektowano ustawę o przyznaniu Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie praw szkoły akademickiej. Prowadzono zaś w dalszym ciągu wizytacje szkół artystycznych na terenie całej Rzeczypospolitej; współdziałano w opracowaniu programów i metod nauczania rysunków i modelowania w szkołach ogólnokształcących, w sprawach kwalifikacyj nauczycielskich i t. p.; dokonywano oceny, ze stanowiska artystycznego, podręczników i pomocy szkolnych, jak tablice, wzory, modele i t. d.

Mając na uwadze sprawę krzewienia sztuki w państwie, Ministerstwo opracowało plan i statut instytucji, która podejmie planową akcję w kierunku udostępnienia sztuki w jej najwyższych przejawach jak najszerszym warstwom społeczeństwa [1].

---

[1] Instytut Propagandy Sztuki rozpoczął swą działalność w r. 1930. (Zob. Oświata i Wychowanie, R. II, zesz. 6, str. 566).

2. Opieka nad zabytkami.

W dziale opieki nad zabytkami Ministerstwo dążyło w dalszym ciągu przedewszystkiem do usprawnienia działalności wojewódzkich Oddziałów Sztuki, których kierownikami pozostają nadal Konserwatorzy. Utworzono w tym celu (w grudniu 1928 r.) stanowisko Konserwatora Generalnego, który przeprowadził inspekcje wszystkich Oddziałów Sztuki, zapoznając w ten sposób Ministerstwo z działalnością poszczególnych placówek i z postulatami Wojewodów w dziedzinie państwowej opieki nad sztuką. Na stanowiskach konserwatorów przeprowadzono szereg zmian personalnych, a mianowicie w okręgu wileńskim, warszawskim (m. st. Warszawa i województwo łódzkie) i lwowskim; powołano w charakterze pomocników konserwatorów trzy siły fachowe do wojewódzkich Oddziałów Sztuki w Warszawie (Urząd Wojewódzki), we Lwowie i w Toruniu; utworzono referat sztuki w Poleskim Urzędzie Wojewódzkim w Brześciu nad Bugiem.

W zakresie ustawodawstwa opracowano też w dalszym ciągu niektóre rozporządzenia wykonawcze do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami.

Z ważniejszych spraw konserwatorskich należy wymienić:

Przeciwdziałanie wywiezieniu z granic Państwa dywanu wilanowskiego, zakupionego do zbiorów państwowych; zakaz wywozu z granic Państwa w celu sprzedaży — biblji Gutenberga z bibljoteki katedralnej w Pelplinie; przejęcie na rzecz Państwa t. zw. Wałów Jagiellońskich w Horodle, t. j. pozostałości po dawnym zamku, upamiętnionym zawarciem Unji Horodelskiej (sprawa w toku); zakaz samowolnie rozpoczętej budowy piętra nad pałacem Lubomirskich na placu Żelaznej Bramy w Warszawie; dalsza restauracja Kościoła Marjackiego w Krakowie przy wybitnem poparciu finansowem ze strony Państwa; dalsze prace nad zmianą charakteru (odniemczeniem) wnętrz Zamku Poznańskiego; restauracja d. Pałacu Rzeczypospolitej na placu Krasińskich w Warszawie (nowy plafon pędzla art. mal. M. Borucińskiego); restauracja tryptyku kaliskiego w państwowej pracowni restauracji obrazów na Zamku Kr. (w toku).

Na konserwację zabytków udzielono zapomóg na ogólną sumę 290.350 zł. Ważniejsze objekty, subsydjowane z kredytów na konserwację zabytków, są następujące:

W m. st. Warszawie oraz w województwie łódzkiem: d. Pałac Rzeczypospolitej w Warszawie (plafon), kościół w Jeżowie, kościół w Lądzie, kościół pokamedulski w Bieniszewie, kościół i klasztor bernardynów w Warszawie, kościół w Tumie pod Łęczycą, zamek w Łęczycy, obrazy z d. kolegjaty w Kaliszu. Plany i pomiary w związku z konserwacją: dom przy ulicy Długiej 29 i pałac Prymasowski w Warszawie, kościół w Kawnicach.

W województwie warszawskiem i białostockiem: słup graniczny d. Księstwa Łowickiego, kościół w Iłowie, kościół w Białotarsku, kościół w Brochowie, freski w kościele w Czerwińsku, pałac w Białymstoku (wnętrza), kościoły pobenedyktyński i pofranciszkański w Drohiczynie n. Bugiem, d. klasztor w Siemiatyczach i pałac w Augustówku.

W województwie lwowskiem, tarnopolskiem i stanisławowskiem: dwór w Juśkowicach, kościół bernardynów we Lwowie, mury obronne w Żółkwi, figury barokowe w Ożeninie, kościół dominikanów w Bohorodczanach, d. klasztor brygidek we Lwowie (kaplica), kościół ormiański w Stanisławowie, obrazy w cerkwi św. Mikołaja we Lwowie, kościół reformatów w Rawie Ruskiej, ołtarze i stalle w kościele bernardynów we Lwowie.

W województwie krakowskiem i kieleckiem: kościół Marjacki w Krakowie, klasztor w Tyńcu, zamek i kościół w Szydłowcu, kościół w Jędrzejowie, kościół w Starym Wiśniczu, kościół pijarów w Krakowie, brama Opatowska w Sandomierzu, klasztor na Karczówce pod Kielcami, kościół w Chomranicach, obrazy w kościele w Nowym Sączu, kościół poklasztorny w Zawichoście, nagrobek w kościele w Czchowie, baszta w Czchowie, kościół w Orawce, kościół w Grybowie, kościół w Strzyżowie.

W województwie lubelskiem, poleskiem i wołyńskiem: kościół w Bereźnicy, kościół w Jałowiczach, kamienica Iberszera w Kazimierzu Dolnym, gmach muzeum w Lublinie, latarnie w Kazimierzu Dolnym.

W województwie poznańskiem i pomorskiem: płyta nagrobna w kościele w Płonkowie, ruiny zamku na Ostrowie Lednicy, kościół (wnętrze) we Środzie, ołtarz w kościele w Koźminie, kościół w Krobi, obraz w kościele w Chełmży, krużganek przy kościele N. M. P. w Toruniu.

W województwie wileńskiem i nowogródzkiem: ruiny zamków w Nowych Trokach, hale targowe w Nieświeżu, freski w kościele wizytek w Wilnie, ruiny zamku w Nowogródku, kościół WW. Świętych oraz potrynitarski w Wilnie.

Subsydja na cele muzealne otrzymały następujące instytucje: Muzeum Państwowe w Grodnie, Muzeum Sztuki Kościelnej w Poznaniu (na przeniesienie zbiorów w Zamku), Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Benedyktynów w Lubiniu, Muzeum Lubelskie, Muzeum Ukraińskie we Lwowie, Muzeum Podolskie w Tarnopolu, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, Muzeum T-wa Naukowego w Płocku.

XIV Zjazd Rady Konserwatorów odbył się w Poznaniu w dn. 26—28 września 1929 r.

Zebrano materjał do 24 numerów „Wiadomości Konserwatorskich", wydanych jako dodatek, w oddzielnych odbitkach, dwutygodnika krajoznawczego „Ziemia".

3. Centralne Biuro Inwentaryzacji Zabytków Sztuki.

W myśl uchwał ogólno - polskiego zjazdu konserwatorskiego w Warszawie (w 1927 r.) oraz w celu przeprowadzenia planowej i opisowej inwentaryzacji zabytków sztuki utworzono w Departamencie Sztuki „Centralne Biuro Inwentaryzacji Zabytków Sztuki", pozostające pod kierownictwem Konserwatora Generalnego. W związku z utworzeniem Biura opracowano tymczasowy regulamin dla centrali i okręgowych biur inwentaryzacyjnych (wraz z odpowiednią instrukcją) oraz projekt szczegółowej instrukcji p. t. „Syntetyczna inwentaryzacja zabytków sztuki", przedyskutowany na XIV Zjeździe Rady Konserwatorów w Poznaniu i przygotowany do druku po uprzedniem uzgodnieniu z instytucjami i fachowcami w zakresie inwentaryzacji.

Uporządkowano posiadane i rozproszone materjały inwentaryzacyjne, zakładając m. in. kartotekę zabytków nieruchomych według miejscowości: katalog tych zabytków nieruchomych według powiatów jest na ukończeniu. Zakłada się centralny zbiór klisz, fotografij i zdjęć pomiarowych oraz bibljotekę podręczną, obejmującą wyłącznie dzieła z zakresu inwentaryzacji i konserwatorstwa.

Rozpoczęto systematyczną inwentaryzację na terenie województwa wileńskiego (powiat brasławski, głównie m. Druja), krakowskiego (w części d. powiatu podgórskiego, ob. krakowskiego), lubelskiego (zinwentaryzowano pod względem fotograficznym i częściowo pomiarowym powiaty radzyński, krasnostawski i część zamojskiego), poleskiego (piński), wołyńskiego (łucki). Na terenie województwa warszawskiego prowadzi się inwentaryzację powiatu rawskiego. W województwie lwowskiem i w Oddziale Sztuki Komisarjatu Rządu na m. st. Warszawę porządkuje się narazie zbiory fotograficzne i pomiarowe.

Zorganizowano z centrali pierwszą wyprawę informacyjno-inwentaryzatorską na Polesie, która zbadała pod względem zabytkwym 64 miejscowości w powiatach: pińskim, stolińskim, łuninieckim, sarneńskim, kamieniokoszyrskim, kobryńskim i drohiczyńskim. W czasie podróży wykonano około 800 zdjęć fotograficznych i około 100 rysunków zabytków ze szczególnem uwzględnieniem budownictwa drewnianego, oraz poczyniono notatki inwentaryzatorskie, odnoszące się do poszczególnych objektów zabytkowych.

4. Państwowe Zbiory Sztuki.

Po uzgodnieniu ze wszystkiemi zainteresowanemi resortami przedłożono Radzie Ministrów projekt statutu Dyrekcji Państwowych Zbiorów Sztuki.

Wytyczne w polityce zakupów szły, w dalszym, ciągu, w kierunku stworzenia galerji sztuki współczesnej, polskiej, oraz uzupełniania przed-

miotami sztuki urządzeń zamków w Warszawie i w Krakowie, jakoteż Zamku poznańskiego, Pałacu w Łazienkach i Białego Domku.

Brak lokalu nie pozwalał na szerszą działalność, mającą na celu, oprócz wspomnianej galerji sztuki, zorganizowanie fachowej bibljoteki i działu numizmatycznego.

Inwentarz Zbiorów Sztuki (w Warszawie) zwiększył się o 675 numerów (w tem zakupy za 58.497 zł. poza 100.000 zł., przeznaczonemi na zakup dzieł sztuki do Zamku Wawelskiego). Depozytów przybyło 55. Bibljoteka Sztuki powiększyła się o 256 tomów (z zakupów za 6.190 zł., częściowo z darów).

W siedzibie T-wa Opieki nad Zabytkami Przeszłości (kamienica Baryczków) w Warszawie urządzono Wystawę Rewindykacyjną Zbiorów Państwowych, dając wybór dzieł sztuki i pamiątek narodowych, odzyskanych z Rosji na podstawie traktatu pokojowego w Rydze.

W zakresie publikacyj wydano Katalog Bronzów Zamku i Łazienek w Warszawie, przygotowano do druku Katalog Galerji Łazienkowskiej.

Z ważniejszych agend w omawianym zakresie wymienić należy przejęcie legatu ś. p. Jerzego Mycielskiego dla Zbiorów Wawelskich, fundację Abrahamowiczów dla Wawelu i przejęcie w administrację Muzeum Kaszubskiego we Wdzydzach po nabyciu go na rzecz Skarbu Państwa.

B. Literatura.

W zakresie literatury Ministerstwo wspomagało twórczość pisarską przedewszystkiem drogą akcji stypendjalnej. Ilość stypendjów literackich została powiększona z 6 do 15, przyczem prócz stypendjów w wysokości zwykłej (po zł. 400 miesięcznie) w pewnych wypadkach, gdy chodziło o pisarzy już zasłużonych, przyznawano stypendja zwiększone (po zł. 600 miesięcznie). Korzystało z tych stypendjów w ciągu roku ogółem 26 literatów.

W dwudziestu siedmiu wypadkach przyznane zostały subwencje na kontynuację i wykończenie prac rozpoczętych. I te subwencje były różnej wysokości: od zł. 400 do zł. 10.000. Cztery z nich asygnuje Ministerstwo w jednakowych ratach miesięcznych przez dłuższy ciąg czasu (półrocze lub rok).

Ponadto czternastu pisarzy otrzymał doraźne zasiłki (od zł. 300 do zł. 2.000) na różne cele, z pracą ich związane.

Doroczna nagroda literacka Ministerstwa (podniesiona do wysokości zł. 15.000) przyznana została p. Ferdynandowi Goetlowi za powieść „Serce Lodów".

Ilość subwencyj dla wydawnictw perjodycznych Ministerstwo zmniejszyło, wobec zaobserwowania faktu, że rozrost czasopiśmiennictwa nie przyczynia się do istotnego rozrostu kultury artystycznej. Stałe więc

subwencje otrzymywały tylko trzy wydawnictwa (dwa z Warszawy, jedno z prowincji). Trzem innym udzielono jedynie subsydjów doraźnych.

Dalej Ministerstwo subwencjonowało dziesięć organizacyj literackich. Najwydatniejsze subwencje otrzymały: Polski Klub Literacki — na budowę „Domu Literatury", i Związki Zawodowe Literatów Polskich w Warszawie, Wilnie, Krakowie, Poznaniu i Lwowie — na działalność odczytową, potrzeby organizacyjne, zapomogi etc.

Naskutek starań Ministerstwa liczba pisarzy korzystających ze stałego zaopatrzenia z funduszów państwowych (na zasadzie ustawy z dnia 11 grudnia 1924 r.) została powiększona. Z końcem r. 1929 otrzymywało stałe zaopatrzenie 22 literatów lub pozostałych po nich rodzin.

W sprawach podatkowych osiągnięto porozumienie z Ministerstwem Skarbu co do potrąceń szacunkowych na koszta produkcji przy wymiarze podatku dochodowego od literatów.

Mając na oku interesy kultury literackiej w najszerszem rozumieniu, popierało Ministerstwo także i studja dziennikarskie: zapomocą czterech stypendjów dla dziennikarzy po zł. 2.500 rocznie. Zasady rozdziału tych stypendjów (podobnie jak zasady rozdziału stypendjów artystycznych) zostały ujęte w nowy regulamin.

Posunięta wreszcie została, rozpoczęta już w roku poprzednim, rejestracja literatów i publicystów.

C. Muzyka.

W dziale opieki nad muzyką podjęto szereg spraw, które w stosunku do ubiegłego roku sprawozdawczego rozszerzyły znacznie działalność Ministerstwa nazewnątrz.

Komisja Opinjodawcza Ministerstwa w sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego w Polsce (powołana w lipcu 1928 r.) odbyła szereg konferencyj w Warszawie, we Lwowie, w Poznaniu i w Krakowie z 50 referatami i następnie wypracowała projekt ustawy o ustroju szkolnictwa muzycznego. W związku z tem zebrano (w specjalnych kartotekach) materjał dowodowy wykształcenia ogólnego i muzycznego nauczycieli wszystkich szkół muzycznych. Zagadnienia programowe i metodyczne były przedmiotem obrad oddzielnych podkomisyj specjalistów dla wypracowania programów nauczania muzycznego; materjały złożone przez podkomisje wyzyskano przy opracowywaniu obowiązujących programów dla szkół muzycznych niższych i średnich oraz zakładów kształcenia nauczycieli.

W zakresie szkolnictwa muzycznego obok udzielenia zezwoleń na prowadzenie prywatnych szkół muzycznych w stolicy i na prowincji a) opracowano łącznie ze Śląskim Urzędem Wojewódzkim projekt, program i organizację Państwowego Konserwatorjum Muzycznego w Katowi-

cach, którego otwarcie nastąpiło w październiku 1929 r., b) rozpoczęto pracę nad ostatecznem zreorganizowaniem Konserwatorjum warszawskiego i poznańskiego.

W dziale opieki nad muzyką symfoniczną przez subwencjonowanie orkiestr i towarzystw muzycznych umożliwiono uruchomienie koncertów symfonicznych i oratoryjnych w Poznaniu, Krakowie, Wilnie i Łodzi.

W dziale muzyki chórowej współdziałając z Radą Naczelną Zjednoczenia Polskich Związków Śpiewaczych, przystąpiono do podniesienia poziomu śpiewactwa, podejmując planową akcję rozwoju śpiewu w województwach wschodnich.

Rozpoczęto systematyczne porządkowanie i katalogowanie działu muzycznego w Zbiorach Państwowych.

Subwencjonowano Operę Warszawską, Filharmonję Warszawską oraz T-wa Muzyczne w Lublinie, Wilnie i Krakowie, Stowarzyszenie Miłośników Dawnej Muzyki. Wydawnictwa: „Muzyka", „Przegląd Muzyczny", „Muzyka w Szkole" i „Kwartalnik Muzyczny" otrzymywały stałe subwencje. Jednorazowe zapomogi otrzymywały szkoły muzyczne oraz kompozytorzy. Warszawskie T-wo Muzyczne korzystało z pomocy materjalnej na urządzanie koncertów kameralnych. Młodym kompozytorom i wirtuozom udzielano 5 stałych stypendjów, obok jednorazowych subwencyj i zapomóg.

Na publicznych popisach Konserwatorjów Muzycznych w Warszawie i w Poznaniu przyznano 4 nagrody Ministra W. R. i O. P.

Państwową nagrodę muzyczną otrzymał w 1929 r. p. Karol Szymanowski za koncert skrzypcowy z orkiestrą.

D. Teatr.

W zakresie teatru Ministerstwo roztaczało opiekę przedewszystkiem nad kulturą artystyczną prowincji, a zwłaszcza kresów. Stałe subwencje udzielane były Teatrom Miejskim w Wilnie, Towarzystwu Przyjaciół Teatru Polskiego w Katowicach, Teatrom Pomorskim w Toruniu i Grudziądzu. Stale subwencjonowany był też zespół objazdowy „Reduty".

Wydatniejsze subsydjum było przyznane Teatrowi im. Moniuszki w Stanisławowie w związku z dokonaną przebudową gmachu tego teatru.

Pomniejsze subwencje otrzymały 4 teatry prowincjonalne, 3 teatry objazdowe, 2 teatry warszawskie i 2 instytucje krzewiące kulturę teatralną.

Stale troszczyło się też Ministerstwo o teatry ludowe, subwencjonując Związek Teatrów Ludowych w Warszawie, Związek Teatrów i Chórów Włościańskich we Lwowie, Pomorski Związek Teatrów Ludowych w Toruniu i Wojewódzkie Zrzeszenie Teatrów i Chórów Ludowych

w Krakowie, a także dając zasiłki na budowę scen i sal teatralnych w 16 Domach Ludowych.

Naskutek starań Ministerstwa wyjednane zostało stałe zaopatrzenie z funduszów państwowych (na zasadzie ustawy z dnia 11 grudnia 1924 r.) wdowie po jednym z wybitnych reżyserów teatralnych.

E. Sztuka ludowa.

W dziale opieki nad sztuką ludową działalność Ministerstwa szła w trzech kierunkach:

1. inwentaryzacyjno - naukowym,
2. popierania wytwórczości ludowej,
3. popierania rozwoju kultury ludowej.

Kierunek pierwszy wyraził się w popieraniu drogą subwencyj prac badawczych, wydawnictw i wystaw, oraz w dokonywaniu lub subwencjonowaniu zakupów. Nabyto na rzecz Skarbu Państwa „Muzeum Kaszubskie" we Wdzydzach, które stanowi stara chata kaszubska z wewnętrznem urządzeniem i zbiorami; zbiory zostały zinwentaryzowane. Wzięto udział w organizowaniu i subwencjonowano dział etnograficzny i sztuki ludowej na P. W. K. w Poznaniu. Subwencjonowano pozatem wystawy sztuki ludowej: w Nadrenji (organizowaną przez Związek Obrony Kresów Zachodnich), w Sokółce (regjonalna) i w Łowiczu (regjonalna). Wzięto udział przez wysłanych delegatów w Konkursie Międzynarodowym Sztuki Ludowej w Pradze. Na zakup zbiorów udzielono subwencji muzeum: Tatrzańskiemu (w Zakopanem) i Poleskiemu (w Brześciu n. B.). Z prac naukowych subwencjonowano następujące: Inwentaryzacja świątków i krzyżów (Tow. Miłośników Wilna), badania nad sztuką podhalańską (E. Frankowski), kroje strojów krakowskich (Muzeum Etnograficzne w Krakowie). Ogólna suma wydatków i subwencyj na cele inwentaryzacyjno - naukowe wyniosła około 50.000 zł.

Popieranie wytwórczości ludowej wyraziło się głównie w dążeniu Ministerstwa do podniesienia poziomu i jakości wyrobów ludowego przemysłu artystycznego. Subsydjowano szereg wytwórni i warsztatów w Warszawie, Krakowie, Lwowie, Wilnie, Grodnie, Nowogródku i na Pomorzu, zapewniając wielu z nich fachową pomoc instruktorską. Ogólna suma subwencji na te cele wyniosła około 30.000 zł.

W dążeniu do poparcia rozwoju kultury ludowej — poza popieraniem teatrów i chórów ludowych, z których to pozycyj sprawozdanie znajduje się w działach teatru i muzyki — miało Ministerstwo na widoku subwencjonowanie budowy domów ludowych, a ściślej mówiąc, subwencje na urządzanie w domach ludowych świetlic i scen, wyposażanie wnętrz w reprodukcje obrazów lub nawet w radjoodbiorniki. Ogólna suma subwencyj na rzecz domów ludowych wyniosła około 15.000 zł. Prócz tego rozpoczęto pracę nad ustaleniem typu sceny ludowej.

XI. WYZNANIA.

1. Sprawy ogólne.

a) *Prace organizacyjno - ustawodawcze.*

W działalności Ministerstwa wysunęły się w 1929 r. na pierwszy plan:

1. Prace nad przygotowywaniem materjałów do prac ustawodawczych, związanych z Konkordatem.

2. Opracowywanie projektów w związku z ustaleniem prawnego położenia Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce.

3. Synod Nadzwyczajny Ewangelickiego Kościoła Unijnego w związku z uregulowaniem położenia prawnego Kościoła tego w Państwie.

4. Ustalenie położenia prawnego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce.

5. Prace nad projektami rozporządzeń wykonawczych w związku z unormowaniem organizacji gmin wyznaniowych żydowskich i zatwierdzanie rabinatów w Województwach wschodnich.

b) *Prace informacyjno - statystyczne.*

1. Zorganizowano dział wycinków prasowych w Departamencie.

2. W toku są dalsze prace nad statystyką poszczególnych wyznań.

3. Dostarczono na Powszechną Wystawę Krajową dane statystyczne i mapy, dotyczące administracji wyznań.

2. Sprawy wyznań.

I. Wyznania katolickie.

1. Została uzgodniona z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Urzędem Emigracyjnym akcja duszpasterstwa zagranicą.

2. W toku są prace nad przygotowywaniem materjałów do prac ustawodawczych, związanych z Konkordatem.

II. Wyznanie prawosławne.

1. Opracowanie szeregu projektów, dotyczących położenia prawnego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce.

2. Zreorganizowano i uruchomiono Państwowy Internat dla studentów Teologji Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego:

a) wykończono gmach dla pomieszczenia 100 wychowanków oraz personelu wychowawczego i innych funkcjonarjuszów,

b) wydano przepisy organizacyjne i „przepisy domowe dla Internatu".

3. Poddano rewizji granice dekanatów prawosławnych w województwach: wileńskiem, nowogródzkiem, poleskiem i białostockiem.

III. *W y z n a n i a   e w a n g e l i c k i e.*

Odbył się Nadzwyczajny Synod Ewangelickiego Kościoła Unijnego w Polsce w związku z uregulowaniem prawnego położenia Kościoła tego w Państwie.

IV. *W y z n a n i e   ż y d o w s k i e.*

1. Wydano zarządzenie Ministra W. R. i O. P. w sprawie ogłoszenia obowiązującego tekstu statutu Instytutu Nauk Judaistycznych w Warszawie.

2. Prowadzono prace nad projektami następujących rozporządzeń:

a) o gospodarce finansowej gmin wyznaniowych żydowskich,

b) o wyborach organów gmin wyzn. żyd.,

c) o wyborach rabinów i podrabinów,

d) i nad instrukcją o zorganizowaniu administracji gmin wyznaniowych żydowskich w województwach: wileńskiem, nowogródzkiem, poleskiem, wołyńskiem i pięciu powiatach województwa białostockiego.

3. Zatwierdzano budżety wszystkich wielkich gmin wyznaniowych żydowskich.

XII. ARCHIWA.

1. *C z y n n o ś c i   s t a ł e.* Działalność Ministerstwa w r. 1929 obejmowała dziedziny związane z organizacją archiwów i ich administracją, konserwacją oraz wszelkie zagadnienia, dotyczące archiwaljów wogóle, akt gromadzonych w urzędach, ich przechowania i brakowania, przekazywania do archiwów, dalej sprawy związane z odbiorem akt od b. państw zaborczych, wreszcie z dziedziną nauki.

Poza załatwieniem zwykłych spraw bieżących, związanych z administracją archiwów państwowych oraz z udostępnianiem materjałów archiwalnych dla celów administracyjnych, naukowych i prywatnych, kładziono duży nacisk na prace w archiwach państwowych nad uporządkowaniem archiwaljów, ich inwentaryzowaniem i konserwacją.

2. *W i z y t a c j e.* Ministerstwo udzielało archiwom wyjaśnień i wskazówek w drodze pisemnej i badało stan archiwów przez wizytacje poszczególnych archiwów, dokonywane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, urzędników Wydziału lub dyrektorów innych archiwów państwowych. W ten sposób były wizytowane w r. 1929 archiwa państwowe: w Krakowie, Poznaniu, Lublinie, Kielcach i Radomiu, Oddział Archiwum Państwowego Poznańskiego w Bydgoszczy.

Przeprowadzona w 1928 r. ankieta w sprawie pozostałych w kraju akt po zaborcach i okupantach dała bardzo poważne rezultaty, które stanowiły przedmiot narad i prac przygotowawczych w sprawie organizacji archiwów wojewódzkich i powiatowych. Opracowanie zebranego materjału jest w toku.

3. Poradnictwo fachowe. Udzielane były fachowe wskazówki i rady archiwom miejskim, które o to się zwracały. Została przeprowadzona lustracja archiwum Magistratu m. st. Warszawy przez delegatów wyznaczonych przez Pana Ministra, po porozumieniu się z P. Ministrem Spraw Wewnętrznych, w myśl art. 12 dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaljami (Dz. Pr. P. P., 1919, Nr. 14, poz. 182). Wyniki lustracji dały podstawę do wniosków w sprawie uporządkowania i konserwacji rzeczonego archiwum.

Udzielano również wskazówek i instrukcyj, oraz przesyłano regulaminy archiwów państwowych zwracającym się o to Kapitułom przy organizowaniu archiwów katedralnych.

4. Prace konserwacyjne oraz informacyjne. Ministerstwo zbierało wiadomości o archiwach, będących w rękach prywatnych i przez swych delegatów oraz za pośrednictwem Konserwatorów albo Urzędów Wojewódzkich, zabiegało o ratowanie zagrożonych archiwaljów od zagłady, już to udzielając fachowych rad w sprawie konserwacji ich, już to zabiegając o złożenie ich do archiwum państwowego.

Naskutek zawiadomienia Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu nad Bugiem, że na Polesiu mają znajdować się archiwalja w rękach prywatnych, delegat Ministerstwa odbył podróż w lipcu i sierpniu po województwie poleskiem. Zwiedził on szereg wsi w powiatach pińskim i stolińskim i stwierdził, że mieszkańcy ich posiadają w znacznej ilości odpisy różnych akt z ksiąg grodzkich lub ziemskich z XVII i XVIII w., odpisy przywilejów i t. p. Za pośrednictwem Urzędów Wojewódzkich (Konserwatorów) udało się pozyskać kilka cennych dokumentów do zbiorów archiwalnych.

Nabyto cenny zbiór rodziny Popielów w Krakowie.

Poza archiwami i archiwaljami nie wcielonemi do archiwów państwowych, przedmiotem troski Ministerstwa był także los akt, zgromadzonych przez urzędy w składnicach (registraturach).

5. Brakowanie i przekazywanie akt. Ministerstwo podjęło inicjatywę opracowania przepisów w sprawie prowadzenia akt, ich brakowania i przekazywania do archiwów państwowych przez urzędy państwowe.

Wyłoniona do opracowania odpowiednich przepisów specjalna Komisja przez Radę Archiwalną 1928 r. opracowała projekt przepisów, który był przedmiotem dyskusji na posiedzeniu Rady Archiwalnej w grudniu 1928 r. Projekt przekazany był ponownie wspomnianej Komisji do uzupełnienia uwagami, nadesłanemi przez urzędy centralne, oraz do rozesłania do opinji urzędom I i II instancji. Uchwała Rady Archiwalnej w tej sprawie została zatwierdzona przez Pana Ministra dnia 24 kwietnia 1929 r. Nr. I. Prez. 2019/29. W wykonaniu tej uchwały Komisja odbyła kilkanaście posiedzeń i opracowała nową redakcję przepisów, które przesłane były do opinji władzom i urzędom III, II i I instancji. Po nadesłaniu opinji przez

wspomniane władze i urzędy Komisja podjęła ponownie swe prace. Obecnie jest w toku sprawa uzupełnienia, względnie zmiany projektu w myśl uwag i opinij, nadesłanych przez urzędy.

Ministerstwo opiekowało się aktami, przechowywanemi przez urzędy w składnicach i czuwało nad ścisłem wykonywaniem przepisu w sprawie niszczenia akt.

W tej sprawie stale wysyłani byli do urzędów, zgłaszających zamiar brakowania i niszczenia akt, delegaci.

W sprawie opieki nad aktami, przechowywanemi w składnicach akt, oraz archiwaljów niewcielonych do archiwów państwowych, a znajdujących się w urzędach i w posiadaniu instytucyj lub w rękach prywatnych, zgłaszało Ministerstwo wnioski na perjodyczne posiedzenia wojewódzkie, na które wyznaczeni są delegaci służby archiwalnej. Urzędom, które zwracały się do Ministerstwa o opinję w sprawie przechowywania lub brakowania akt, śpieszyło z fachową radą. Opracowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, w porozumieniu z Ministerstwem W. R. i O. P., projekt tymczasowej instrukcji o brakowaniu akt przez Konsulaty Rzplitej Polskiej był przedmiotem wspólnych narad i uznany został jako nadający się do zastosowania.

6. Godła, barwy i oznaki państwowe. W związku z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach, Ministerstwo opracowało wspólnie z Komisją specjalnie wyłonioną do tej sprawy z Rady Archiwalnej (20 grudnia 1928 r.) projekty herbów wojewódzkich (ich wizerunki i opisy).

7. Archiwalja na wystawach. Na P. W. K. w Poznaniu eksponaty archiwalne umieszczone były w specjalnej sali.

Ponadto były wysłane eksponaty na następujące wystawy:

1. na Wystawę Historyczno - Gospodarczą w Amsterdamie,
2. na Wystawę Teatralną ku uczczeniu 100 rocznicy zgonu Bogusławskiego, w Warszawie,
3. na Wystawę Pamiątek i Zabytków Cechowych w Wielkopolsce — w Poznaniu.

8. Rewindykacja archiwów. W r. 1929 przyjęto od Z. S. R. R. następujące akta:

1) Akta b. Gubernji Mińskiej w ilości 259 bel. Zawierały one księgi metrykalne wyznania rzymsko-katolickiego i prawosławnego, akta sądowe powiatu nowogródzkiego i pińskiego, akta notarjuszów z Pińska, Baranowicz, Nowogródka i Nieświeża, akta płockiej i mińskiej Komisji do spraw włościańskich, mińskiej Izby Skarbowej i mińskiej Izby Kontroli Państwa, Pińskiego Leśnictwa, Nowogródzkiej Opieki Szlacheckiej i inne.

2) Akta w ilości 4 wagonów, obejmujące: księgi metrykalne rzymsko - katolickiej diecezji łucko - żytomierskiej, oraz akta i księgi metry-

kalne konsystorza prawosławnego, akta Okręgowego Sądu Żytomierskiego, Wołyńskiej Izby Skarbowej, Wołyńskiej Opieki Społecznej, Wołyńskiej Dyrekcji Szkół Ludowych, akta ziemskie i t. p.

3) Akta Chełmskiej Dyrekcji Szkolnej, Szkół Chełmskich i inne.

4) Akta b. Oddziału Ziemskiego i b. Senatu Rządzącego w ilości 25 worków.

Powołana przez Pana Ministra, w porozumieniu z Panem Ministrem Spraw Zagranicznych, Komisja Odbiorczo - Zdawcza do wykonania Układu polsko - niemieckiego z dnia 22 grudnia 1926 r. o wydaniu akt, rozwinęła w roku sprawozdawczym b. żywą akcję w wymianie akt z Niemcami.

Siedzibą Komisji jest Archiwum Państwowe w Poznaniu. Komisja odbyła szereg posiedzeń w sprawie ustalenia wykonania żądań polskich i niemieckich. W okresie sprawozdawczym Komisja, stosownie do porozumienia ze stroną niemiecką, wymieniała przedewszystkiem akta inwalidzkie. Wydano Niemcom 911 akt szpitalnych, a przejęto od Niemiec 1451 podobnych akt. Z 1533 wniosków niemieckich załatwiono 637 pozytywnie lub odmownie z powodu nieodnalezienia akt żądanych w referatach inwalidzkich. Wydano sobie nawzajem akta wojskowe, wymienione w Układzie. Wydano Niemcom oraz otrzymano od nich część akt administracyjnych.

Do wykonania cz. IV Umowy polsko - czechosłowackiej w sprawach prawnych i finansowych z dnia 23 kwietnia 1925 r. oraz Układów dodatkowych z dnia 8 lutego 1927 r. w sprawie podziału akt kolejowych i akt przechowywanych dotychczas przez urzędy austrjackie w Wiedniu, powołany został przez Pana Ministra, w porozumieniu z Panem Ministrem Spraw Zagranicznych, Komisarz Generalny, przewidziany w art. 29 wspomnianej Umowy.

Polski Komisarz Generalny odbył konferencję z Komisarzem czechosłowackim w Cieszynie Czeskim w sprawie rozpoczęcia akcji, złożył mu żądania naszych urzędów, oraz omówił sprawę podziału akt na terenie wiedeńskim. Ponadto odbył konferencję z czynnikami miarodajnemi w województwie śląskiem i omówił szczegółowo plan prac z zainteresowanemi urzędami na Śląsku.

W okresie sprawozdawczym dokonano prac przygotowawczych do zawarcia układu archiwalnego z Austrją. Opracowany został projekt układu i przygotowano część wykazów akt żądanych od Austrji. W związku z temi pracami odbyto szereg konferencyj w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz dwie konferencje w Krakowie z Komisją do spraw windykacji akt od Austrji.

Praca nad podziałem archiwaljów w Archiwum Państwowem w Gdańsku nie mogła być wznowiona wobec nieusunięcia dotychczas trudności wynikłych wskutek zgłoszenia pretensji przez Niemców do części archi-

waljów. W tej sprawie złożone zostały odpowiednie wnioski czynnikom powołanym do działania na terenie międzynarodowym.

9. Działalność naukowa. Wyrazem naukowej działalności są wydane w okresie sprawozdawczym V—VII zeszyty „Archeionu", czasopisma naukowego archiwalnego, oraz wydawnictwa archiwów państwowych, mianowicie:

zesz. VI. Inwentarz b. Wileńskiego Archiwum Centralnego,
„ VII. Indeks alfabetyczny miejscowości dawnego W. Księstwa Litewskiego. Cz. I,
„ X. Dr. K. Konarski, Nowożytna archiwistyka polska.

Ministerstwo popierało prace i studja urzędników archiwalnych.

